

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

SIMONA GRYBKKAUSKAITĖ

Baudžiamosios teisės ir kriminologijos studijų programa

Programos valstybinis kodas 621M90011

**BAUDŽIAMOJO KODEKSO SPECIALIOSIOS DALIES SANKCIJOS: SISTEMA IR
SANTYKIS SU BENDRAISIAIS BAUSMĖS SKYRIMO PAGRINDAIS**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas –
doc. dr. Laurynas Pakštaitis

Vilnius

2014

TURINYS

ĮVADAS	4
1. BAUDŽIAMOJO KODEKSO SPECIALIOSIOS DALIES SANKCIJŲ SAMPRATA IR SISTEMA	8
1.1. Baudžiamųjų sankcijų sampratų įvairovė	9
1.2. Baudžiamąjo kodekso specialiosios dalies sankcijų sistema	13
1.2.1. Baudžiamųjų sankcijų raida Lietuvoje	13
1.2.2. Baudžiamųjų sankcijų rūšys	26
1.2.3. Baudžiamųjų sankcijų struktūra	30
1.2.4. Baudžiamųjų sankcijų struktūros dinamika	35
2. BAUDŽIAMOJO KODEKSO SPECIALIOSIOS DALIES SANKCIJŲ SANTYKIS SU BENDRAISIAIS BAUSMĖS SKYRIMO PAGRINDAIS	40
2.1. Bendrųjų bausmės skyrimo taisyklių turinys	40
2.2. Baudžiamųjų sankcijų kūrimo mechanizmas	46
2.2.1. Baudžiamųjų sankcijų kūrimo principai	55
3. BAUDŽIAMOJO KODEKSO SPECIALIOSIOS DALIES SANKCIJŲ TAIKYMO PROBLEMATIKA	58
3.1. Baudžiamųjų sankcijų švelninimo prielaidos	58
3.1.1. Proporcingumo principo reikšmė taikant sankcijas	59
3.1.2. Teisingumo principo įgyvendinimas individualizuojant bausmę	60
3.2. Baudžiamųjų sankcijų švelninimo būdai	65
3.2.1. Neformalaus baudžiamųjų įstatymų aiškinimo įtaka taikant sankcijas ir bendruosius bausmės skyrimo pagrindus	68
3.2.1.1. Siaurinamasis baudžiamąjo įstatymo aiškinimas	69
3.2.1.2. Plečiamasis baudžiamąjo įstatymo aiškinimas	71
IŠVADOS	74
PASIŪLYMAI	76

LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	77
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	85
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	86
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	87
PRIEDAI	89

IVADAS

Tiriama problema. Šiame darbe tiriama Baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies sankcijų problematika. Ši problematika neapsiriboja atskirų sankcijų rūšių bei jų struktūros turinio analize. Tiriama ir jų sudarymo mechanizmo problema. Šiame darbe į sankciją nežvelgiama kaip į nekvestionuojamą duotybę. Keliami klausimai: ar Lietuvos Respublikos vykdoma bausmių politika atitinka bausmės tikslus, jeigu net minimali sankcijoje numatyta bausmė ar jos dydis yra per griežti? Kokiais būdais ir kokiomis priemonėmis Lietuvos Respublikos teismai individualizuoja bausmes, kai Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse (toliau - BK) numatyta sankcija neleidžia įgyvendinti teisingumo ir proporcingumo principų? Keliant tokius klausimus neišvengiamai tenka įsigilinti ne tik į sankcijos prigimtį, tačiau ir į bendrąsias bausmių skyrimo taisykles, teisingumo ir proporcingumo principų įgyvendinimą, ir ypač, valstybės vykdomos baudžiamosios politikos tendencijas, nustatant sankcijas ir jas taikant, problematiką. Kita vertus, nustačius sankcijų rūšis bei jų struktūrą, tenka spręsti problemą, kaip jos turėtų būti formuluojamos ir taikomos, kad jos būtų ne tik tinkamai pagrįstos teoriškai, bet ir būtų funkcionalios ir efektyvios praktiniu požiūriu, ir taip padėtų siekti baudžiamajai teisei keliamų tikslų.

Baigiamojo darbo aktualumas. Kiekviena valstybė, savo baudžiamuosiuose įstatymuose kriminalizuodama tam tikras veikas, kaip pavojingas visuomenei, priversta numatyti ir teises pasekmes už šių veikų padarymą, t.y. sankcijas. Sankcija - tai valstybės reakcija į teisei priešingą asmens elgesį. Ji įprasmina ne tik veikos pavojingumą, tačiau ir neišvengiamumą. Anot A. Vaišvilos: „Be sankcijos ir jos taikymo nebūtų teisingumo vykdymo.“¹ Lietuvos Respublikos baudžiamoji politika, pastaruoju metu kryptingai juda bausmių griežtinimo link. Įstatymų leidėjas tokią situaciją vertina kaip Europos Tarybos ir Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimo įtaką bei kaip nusikalstamumo mažinimo priemonę, kas yra priežastys, lemiančios už kai kurias nusikalstamas veikas numatomas pernelyg griežtas sankcijų ribas. Tačiau, atkreiptinas dėmesys, jog asmens nubaudimas gali būti efektyvus tik tuo atveju, jeigu jam skiriama sankcija bus individualizuota. Atsižvelgiant į tai, jog net minimali sankcijoje numatyta bausmė ar jos dydis yra per griežti, leidžia susimąstyti, kiek valstybės vykdoma bausmių politika atitinka bausmės tikslus. Tokių sankcijų kūrimas bei taikymas atskiriems asmenims, ilgainiui suformuoja kriminalinę visuomenę. Siekiant to išvengti, teismai, individualizuodami sankcijas, naudoja būdus bei taiko priemones, kuriomis švelnina Baudžiamajame įstatyme numatytas sankcijas. Tačiau tokia situacija

¹ Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 270.

neatitinka teisinio reguliavimo, kai Baudžiamasis įstatymas numato vienas sankcijas, o teismai, individualizuodami bausmes skiria neatitinkančias straipsnio sankcijoje numatytųjų, arba aiškina nusikalstamų veikų požymius dirbtinai plečiamai ar siaurinamai. Mūsų visuomenėje pastebimas stiprus tikėjimas represinių priemonių efektyvumu, netgi kriminalinės bausmės idealizavimas. Tačiau stengiantis įgyvendinti teisingumo ir proporcingumo principus individualizuojant bausmę, atsiranda atotrūkis tarp įstatymo ir jo taikymo. O taip pat ir dėl skirtingo įstatymo taikymo atsiranda neatitikimai teismų praktikoje. Susiklosto situacijos, jog teisė nebeatitinka esamos teisinės aplinkos ir baudžiamosios teisės priemonės tampa neefektyvios.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis.

Atkreiptinas dėmesys, jog konkrečiai Baudžiamojo įstatymo sankcijų problematika nėra populiariai tirta, kaip antai baudžiamoji politika. Galima išimtinai išskirti G. Švedo darbus, kuriuose jis nagrinėja sankcijų rūšis, jų struktūrą, sudarymo principus bei bausmių skyrimo taisykles, valstybės vykdomos baudžiamosios politikos įtaką bei Europos Tarybos bei Europos Sąjungos teisės aktų poveikį Lietuvos Baudžiamojo įstatymo sankcijoms, V. Piesliako darbus, kuriuose kalbama apie Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso kūrimo principines nuostatas, A. Čaplinskas, A. Dapšys, J. Misiūnas, V. Poškevičius, kurie tyrinėjo sankcijų sistemos darną ir jos optimizavimo galimybes, V. Pavilionis sankcijas ir bausmių ribas nagrinėjęs baudžiamosios politikos įgyvendinimo rakursu, O. Fedosiuk, kuris deda pamatus neformalaus teismų aiškinimo koncepcijos kūrimui, apžvelgdamas šio įstatymo aiškinimo įtaką asmenų teisei atsakomybei bei R. Drakšo plačiai nagrinėjamos bausmių ribos. Tačiau pasigendama platesnės baudžiamųjų sankcijų raidos analizės, ne tik nuo nepriklausomybės atkūrimo laikotarpio, tačiau ir anksčiau galiojusių baudžiamųjų kodeksų Lietuvos teritorijoje, o taip pat šis darbas apima 2011 - 2014 metų sankcijų struktūros pasikeitimus bei priežastis, plačiau apžvelgiant pastarųjų metų baudžiamųjų įstatymų taikymo praktiką.

Nors 2014 metais pasirodė Europos Sąjungos Komisijos studija apie kriminalinių sankcijų kūrimą ir praktiką valstybėse narėse², tačiau Lietuva joje nedalyvavo, kas vėlgi leidžia teigti, jog tiek europiniu, tiek vietiniu lygmeniu Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso sankcijos nėra pakankamai ištyrinėtos. Šio darbo tiriamoji dalis apims LR BK sankcijų struktūros analizę bei dinamiką, galimybę formalizuoti sankcijų kūrimo procesą bei būdus ir priemones, kuriomis teismai

² European Commission. *Study on criminal sanction legislation and practice in representative Member States. Final report* [interaktyvus]. European Union, 2014. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/justice/criminal/document/files/sanctions_delivery_en.pdf [žiūrėta 2014-09-29].

švelnina sankcijas individualizuodami bausmes, jog jos atitiktų teisingumo ir proporcingumo principus. Tam prirėikė daug dėmesio skirti baudžiamųjų sankcijų sistemos, įtvirtintos LR BK, genezės tyrinėjimui, teisingumo paieškoms baudžiamojoje politikoje, doktrinos plėtotės bei teismų praktikos analizės, kas iki šiol nebuvo išsamiai atlikta.

Baigiamojo darbo reikšmė. Šio darbo rezultatai pagilins baudžiamosios teisės teorijos žinias apie baudžiamąsias sankcijas, jų rūšis, struktūrą, sistemą, jų taikymą. Šis tyrimas atskleis tikrąsias teises pasekmes esant dabartinei bausmių politikai. Šis tyrimas taip pat gali padėti įstatymų leidėjui kuriant bei formuluojant sankcijas. Jų struktūros kūrimo mechanizmas ir švelninimas individualizuojant bausmes, Lietuvoje dar nebuvo tyrimo objektu.

Tyrimo tikslas. Darbo tikslas – nustatyti sankcijų kūrimo ypatumus, įvertinti būdų ir priemonių, kuriais stengiamasi švelninti skiriamas bausmes, efektyvumą ir rezultatyvumą, siekiant jog šie būdai ir priemonės atitiktų teisingumo ir proporcingumo principus. Nustatyti kokios yra šių priemonių taikymo pasekmės bei atsižvelgiant į atliktą analizę pateikti informatyvas išvadas ir pasiūlymus.

Tyrimo uždaviniai. Tyrimo tikslų pasiekimui keliami šie uždaviniai:

- 1) Atskleisti kriminalinių sankcijų sampratą, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies sankcijų sistemą, rūšis, struktūrą bei dinamiką.
- 2) Nustatyti kriterijus, į kuriuos turi būti atsižvelgiama nustatant sankcijas.
- 3) Nustatyti būdus bei priemones, kuriomis yra švelninamos sankcijos.
- 4) Tirti šių būdų ir priemonių rezultatus bei pateikti jų taikymo pasekmes.
- 5) Parengti atitinkamas išvadas ir pateikti siūlymus.

Tyrimo metodika. Darbe pasiremta filosofiniu, istoriniu, dogmatiniu, sisteminės analizės, dokumentų analizės, lyginamuoju, apibendrinimo bei statistiniu teisės aiškinimo metodais. Filosofiniu metodu pasinaudota atskleidžiant baudžiamųjų sankcijų sampratą, teisingumo ir proporcingumo principų reikšmę nagrinėjamų problemų kontekste. Istoriniu metodu pasinaudota analizuojant baudžiamųjų sankcijų raidą Lietuvoje. Dogmatinis metodas naudojamas nagrinėjant sankcijų problematiką, išryškinant įstatymų leidėjo klaidas, nagrinėjamąs temas problematikos priežastingumą ir tikrovėje egzistuojančius rezultatus. Sisteminės analizės metodu pasinaudota siekiant išryškinti probleminius sankcijų taikymo aspektus, analizuojant teismų praktiką, su tikslu nustatyti būdus ir priemones, kurias naudoja teismai siekdami sušvelninti per griežtas sankcijas. Dokumentų analizės metodu pasiremta analizuojant teisės aktus, teismų išaiškinimus, mokslininkų

suformuluotas doktrinas. Pasitelkus į pagalbą lyginamąjį metodą atskleista kriminalinių sankcijų samprata, sistema, rūšys, struktūra, egzistuojantys Lietuvos Respublikoje ir užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose. Apibendrinimo metodas panaudotas išanalizuotai medžiagai apibendrinti, išvados suformuluoti.

Tyrimo struktūra. Darbo struktūrą sudaro turinys, įvadas, trys dalys, išvados, siūlymai, santrauka (lietuvių ir anglų kalbomis) bei literatūros sąrašas.

Pirmasis darbo skyrius yra skirtas atskleisti kriminalinės sankcijos sampratą ir sistemą, sankcijų rūšis, struktūrą bei jų dinamiką.

Antrasis darbo skyrius skirtas bendrųjų bausmės skyrimo taisyklių turinio analizei ir santykiui su sankcijomis – sankcijų kūrimo mechanizmui atskleisti.

Trečiajame darbo skyriuje išnagrinėtos svarbiausios sankcijų taikymo problemos. Jų švelninimo prielaidos bei būdai. Pagrindinis dėmesys skiriamas neformalaus teisingumo problematikai. Aptariama teismų praktika, kurioje randami neformalaus aiškinimo pavyzdžiai, jie vertinami ir atskleidžiamos tokio aiškinimo pasekmės.

Ginamieji teiginiai.

1. Lietuvoje nėra nuoseklios kriminalinių sankcijų kūrimo sistemos.
2. Kai kurios Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse nustatytos sankcijos yra neproporcingos.
3. Bendrųjų bausmės skyrimo pagrindų taikymas ir neformalus teismų aiškinimas yra pagrindiniai būdai švelninti sankcijas individualizuojant bausmes, jog paskirta bausmė kaltininkui atitiktų teisingumo ir proporcingumo principus.
4. Pernelyg platus arba siauras teisės normų aiškinimas sudaro prielaidas neatitikimui tarp galiojančios teisės ir teismų praktikos.
5. Dabartinė vykdoma bausmių politika kai kurių nusikalstamų veikų atžvilgiu neatitinka bausmės tikslų.

1. BAUDŽIAMOJO KODEKSO SPECIALIOSIOS DALIES SANKCIJŲ SAMPRATA IR SISTEMA

Teisė, kaip privalomų ir valstybės prievarta palaikomų taisyklių visuma, neabejotinai atsiranda kartu su visuomene. Jos funkcionavimui, darniam vystymuisi ir visuomenės narių tarpusavio santarvei palaikyti būtinos elgesio taisyklės su nuoroda į pasekmes, kurios kils jų nesilaikant. Baudžiamieji įstatymai, o būtent, baudžiamosios normos, kurios numato netoleruojamus ir žalingus elgesio modelius, yra vienas iš asmenų elgesio reguliatorių, skirtų atstatyti teisingumą visuomenėje. Kiekvienam asmeniui, padariusiam baudžiamajame įstatyme uždraustą veiką kyla baudžiamoji atsakomybė, kurios vertę įstatymų leidėjas nustato normos sankcijoje. Tačiau sankcija – tai ne bausmė. Bausmės nustatymas yra tik viena iš poveikio priemonių, kurią numato sankcija.

Bausmė – tai atpildas už padarytą nusikalstamą veiką. Autorės nuomone, bausmė yra dvilypė: ji ir valstybės reakcija į teisei priešingą veiką, ir, remiantis vokiečių filosofu E. Kantu, kaip asmeninės atsakomybės išraiška³. Tačiau Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 41 straipsnio 1 dalyje bausmė apibūdinta kaip valstybės prievartos priemonė, skiriama teismo apkaltinamuoju nuosprendžiu⁴. Ji skiriama tik tuomet, kai padaromas nusikaltimas, ar baudžiamasis nusižengimas, ji apriboja nuteistojo teises ir laisves. Bausmės formą sudaro nusikalstamą veiką padariusio asmens nubaudimas, o jos turinį – kaltininko teisių ar laisvių apribojimai ir (arba) specialūs įpareigojimai. Bausmės numatomos sankcijose. O sankcijos, anot H. Kelseno, tai prievartos aktai, kuriuos teisinė tvarka numato kaip reakcijas į veiksmą ar susilaikymą nuo veiksmo⁵. Sankcija atspindi visuomenės požiūrį į tam tikras vertybes, į tam tikrų veiksmų pavojingumo pobūdį esamu laikotarpiu. A. Vaišvila teigia, jog baudžiamųjų sankcijų specifika yra ta, „kad jos gali būti tiek turtinio, tiek asmeninio pobūdžio, t.y. nukreiptos ne tik į teisės pažeidėjo turtą, bet ir į jo asmenį“⁶. Sankcija apsprendžia *ultima ratio* principo veikimą, jog tik už pavojingiausias ir didžiausias grėsmę visuomenei ar individui keliančias veikas turi būti numatyta sankcija, kuri numato tos vertybės ar visuomeninių santykių apsaugai veiksmingas ir būtinas bausmes ir jų dydžius. LR BK sankcijos pasižymi tuo, jog jose numatomos tik bausmės, o baudžiamojo ir auklėjamojo poveikio priemonės gali būti skiriamos tik remiantis LR BK bendrosios dalies nuostatomis, sankcijose numatyti tik

³ Namavičius, J. Bausmės teorijos ir jų įtaka baudžiamajai politikai. *Lietuvos teisės institutas* [interaktyvus]. Vilnius, 2012 – 10 – 30. Prieiga internetu: <http://www.teise.org/data/2012-10-30-Namavicius.pdf> [Žiūrėta 2014 - 10 - 22].

⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.

⁵ Kelsen, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 117.

⁶ Vaišvila, A. *Teisės teorija*. 4 – asis leidimas. Vilnius: Justitia, 2014, p. 278.

laisvės atėmimo bausmės dydžiai, o kitų bausmių ribos apibrėžtos bendrosios dalies straipsniuose, reglamentuojančiuose jų turinį, specialiosios dalies sankcijose numatomos tik fiziniams asmenims skiriamos bausmės, o juridiniams asmenims jos numatomos bendrojoje dalyje ir kt.⁷. Tad bausmė ir sankcija nėra tapačios sąvokos. Sankcija – tai valstybės reakcija į teisei priešingus veiksmus, tai priemonės, kurių imasi valstybė apginti saugomas vertybes nuo konkretaus neteisėto veikimo ar neveikimo, anot G. Švedo, „jos paskirtis yra teisinės teisingos (proporcingos ir individualizuotos) bausmės skyrimo nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui prielaidos“⁸, o bausmė – tai konkreti priemonė, kurią teismas individualizuoja ir skiria asmeniui, už nusikalstamos veikos padarymą tam, jog būtų nutrauktas nusikalstamas elgesys, ir būtų įgyvendinti bausmės tikslai, numatyti LR BK 41 str. 2 d.

1.1. Baudžiamųjų sankcijų sampratų įvairovė

Sankcija – tai „daugiareikšmė teisinė kategorija“⁹, kurios sampratą ir sąvoką galima rasti bene kiekviename moksle, kuris daugiau ar mažiau gali būti susijęs su baudžiamąja teise. Plačiau žvelgiant sankcijos taip pat susijusios su mokslo šakomis ar sritimis, kurios vienaip ar kitaip gali jas nagrinėti baudžiamosios politikos kontekste. Sankcijos terminas skirtingose mokslo šakose ir teisinėje literatūroje vartojamas nevienareikšmiškai, ir tai yra viena iš priežasčių, kodėl vyksta diskusijos dėl sankcijos turinio esmės.

Žodžio sankcija etimologija sietina su lotynų kalbos žodžiu *sanctio*, kuris reiškia griežčiausią nutarimą, bausmės nustatymą įstatymais¹⁰. Tarptautinių žodžių žodynas išskiria net kelis apibrėžimus, kaip antai, sankciją apibrėžia kaip pripažinimą, kad kas nors yra teisėta, leidžiama; kaip poveikio ar kontrolės priemonę; teisės normos dalį, kurioje nurodytos teisinio poveikio priemonės tos normos pažeidėjui; kokio nors akto patvirtinimas aukštesnėje instancijoje, suteikimas jam teisinės galios; ekonominis, politinis ar karinis poveikis valstybei ar valstybių grupei, pažeidusiai tarptautinės teisės normas, ar sutartis, netesėjusiai savo įsipareigojimų¹¹. Tačiau

⁷ Dapšys, A.; Misiūnas, J.; Čaplinskas, A. *Bausmės individualizavimo teisinės problemos: baudžiamųjų įstatymų normų ir jų taikymo teismų praktikoje sisteminė analizė*. Vilnius: Teisės institutas, 2008, p. 9.

⁸ Švedas G. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnių sankcijų sudarymo probleminiai aspektai. *Teisė*, 2011, Nr. 79, p. 10.

⁹ Lastauskienė, G. Teisinė sankcija kaip daugiareikšmė teisinė kategorija. *Jurisprudencija*, 2003, 41 (33): 7 – 16.

¹⁰ Kuzavinis, K. *Lotynų – lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos leidykla, 1996, p. 766.

¹¹ Jukna, F., et. al. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2008, p. 659.

sankcijos sąvoką šiame darbe siekiama apibūdinti kaip teisės normos loginės struktūros dalį, valstybės reakciją į teisei priešingą veikimą ar neveikimą arba neigiamą teisinio poveikio priemonę ir kaip baudžiamosios politikos įrankį.

Sankcija, kaip teisės normos loginės struktūros dalis yra nagrinėjama teisės teorijos požiūriu, anot A. Vaišvilos, sankcija - tai „padariniai, atsirasiantys teisės subjektui, nepaklususiam teisės normos reikalavimams“¹² ir „valstybės reakcija į teisėtą ar teisei priešingą asmens elgesį“¹³. Kiti teisės teoretikai teigia, jog: „Sankcija – neigiamos pasekmės, kurios kyla, jei asmuo nesilaiko jam nustatytų elgesio taisyklių, nevykdo savo pareigų“¹⁴. H. Kelsenas teigė, jog sankcija – tai prievartos aktas, jog tai atpildas, bausmė už netinkamą (neteisėtą) elgesį, priešingą tokiam, kurį nustato teisės normos.¹⁵ Tačiau, jeigu sankcija įvardijama kaip prievartos aktas, tuomet jos samprata, kaip teisės normos struktūros dalis, tampa per siaura. Todėl būtina kalbėti apie sankciją, kaip teisės ir teisingumo įgyvendinimo priemonę. Nors sankcija nėra būtina kiekvienos teisinės normos struktūrinė dalis, tačiau baudžiamosios normos būtų neveiksmingos be kriminalinių arba negatyviųjų¹⁶ sankcijų. A. Vaišvila teigia, jog: „Jei sankcijos netaikomos, tai nėra teisės kaip visuotinai privalomoms tvarkos“¹⁷. Tad, sankcijų esmę galima apibrėžti kaip neigiamas pasekmes, kurios yra numatytos už Baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies normų dispozicijose numatytų elgesio taisyklių nesilaikymą. Tačiau sankcijas traktuojant tik kaip baudžiamųjų normų struktūrinės dalis, kuriose numatytos teisinės pasekmės, ir valstybės prievarta, susiaurinamas baudžiamosios sankcijos, kaip teisinės kategorijos, turinys. Būtent dėl to tarp teisės teoretikų bemaž dešimtmetį netyla diskusijos dėl sankcijos apibrėžimo¹⁸.

Sankcijos, kaip valstybės reakcija į teisei priešingą veikimą ar neveikimą ir valstybės taikomos poveikio priemonės, yra nagrinėjamos sociologijoje, kriminologijoje, filosofijoje ir baudžiamosios teisės teorijoje. Tradiciškai kriminalinė sankcija baudžiamuoju teisiniu požiūriu apibrėžiama „kaip baudžiamosios teisės normos dalis, kurioje numatyta bausmės (bausmių) rūšis ir

¹² Vaišvila, A. *supra* note 1, p. 265.

¹³ *Ibid.*, p. 273.

¹⁴ Baublys, L., *et al. Teisės teorijos įvadas*. 2-as leidimas. Vilnius: „Mes“, 2012, p. 287.

¹⁵ Kelsen, H. *supra* note 5, p. 117.

¹⁶ A. Vaišvila išskiria aktyviai negatyvias sankcijas, kuriomis valstybė vykdo teisingumą. Jos gali būti baudžiamosios (kriminalinės), administracinės, civilinės ir drausminės. Plačiau žiūrėti: Vaišvila, A. *Teisės teorija*. 4 – asis leidimas. Vilnius: Justitia, 2014, p. 277.

¹⁷ Vaišvila, A. *supra* note 1, p. 277.

¹⁸ Plačiau žiūrėti: Lastauskienė, G. Teisinės sankcijos kaip teksto elementai ir teisinių imperatyvų garantas. *Daktaro disertacija*. Lietuvos teisės universitetas, 2002; Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004, p. 278 – 281; Baublys, L., *et. al. Teisės teorijos įvadas*. 2-asis leidimas. Vilnius: „Mes“, 2012, p. 287 – 288.

jos (jų) dydžiai už konkrečią nusikalstamą veiką¹⁹. Sankcija reikalinga baudžiamajai atsakomybei įgyvendinti, ji tampa valstybės įrankiu reguliuojant socialiai žalingą asmenų elgesį. Jeigu Baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies norma neturėtų sankcijos, nebūtų galimybės įgyvendinti teisingumo, ši norma būtų deklaratyvaus pobūdžio ir asmuo galėtų savarankiškai nuspręsti laikytis jos ar ne. Sankcija užtikrina imperatyvų baudžiamųjų normų veikimą. Ji yra asmens baudžiamosios atsakomybės realizavimo prielaida. Per sankcijas baudžiamosios teisės normos legalizuoja valstybės prievartos priemones. Būtent baudžiamoji sankcija suponuoja baudimo galimybę ir tam tikros bausmės taikymo legitimumą už konkrečios nusikalstamos veikos padarymą. Baudžiamajame įstatyme numatytos veikos ir jų padarymo pasekmės – tai baudžiamojo kodekso pamatas.

Sankcijos taip pat gali būti suprantamos kaip valstybės taikomas baudžiamosios politikos įrankis. Teisinėje literatūroje išskiriamos šios baudžiamosios politikos turinio dalys: 1) veikų kriminalizacija ir dekriminalizacija; 2) veikų penalizacija ir depenalizacija; 3) baudžiamosios atsakomybės sąlygų ir ribų nustatymas; 4) bausmių vykdymas ir postpenitencinio poveikio teisinės priemonės. Pirmosios trys baudžiamosios politikos kryptys yra įgyvendinamos pasitelkiant sankcijas, tačiau nekvestionuojama jų įtaka ir ketvirtajai sričiai. Konkrečiai kalbant apie sankcijų poveikį ir vaidmenį kiekvienoje baudžiamosios politikos srityje, derėtų apsibrėžti ką ir kaip ji reguliuoja. G. Švedas kriminalizaciją apibrėžia kaip tam tikrų veikų pripažinimą nusikalstamomis ir jų įrašymą į baudžiamąjį įstatymą, o dekriminalizaciją, kaip tam tikrų nusikalstamų veikų eliminavimą iš šio sąrašo²⁰. Veikos pripažinimas nusikalstama suponuoja ir bausmės už ją nustatymą, o bausmės ir jų dydžiai numatomi sankcijoje. Kadangi tam tikras elgesys yra kriminalizuojamas ar dekriminalizuojamas dėl jo pavojingo pobūdžio, būtent sankcija ir jos struktūra išreiškia pavojingumo laipsnį, pavyzdžiui, apie pavojingumą galima spręsti iš sankcijoje esančių alternatyvių bausmių ir laisvės atėmimo bausmės maksimalaus ar minimalaus dydžio. Sankcija nenustato pavojingumo laipsnio tam tikrai nusikalstamai veikai, o tik parodo jį. Nusikalstamos veikos pavojingumas neturėtų priklausyti nei nuo įstatymų leidėjo valios, nei nuo asmenų, kurie taiko baudžiamąsias teisinės normas. Pavojingumas yra dinamiškas ir kintantis, jis priklauso nuo saugomo gėrio ar socialinių santykių vertės ir aplinkybių, kurios padeda įgyvendinti tokį nusikalstamą kėsiniimąsi. Pavojingos veikos padarymas dar nereiškia, jog ji bus pripažįstama

¹⁹ Švedas, G. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnių sankcijų sudarymo probleminiai aspektai. *Teisė*, 2011, Nr. 79, p. 8.

²⁰ Švedas, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p. 27.

nusikaltimu ar baudžiamuoju nusižengimu, ir asmuo bus traukiamas baudžiamojon atsakomybèn. Tokia pavojinga nusikalstama veika turi būti numatyta baudžiamajame kodekse, o kartu su ja ir jos požymiais, ir kylantys teisiniai padariniai, t.y. sankcija.

G. Švedas situaciją, kuomet įstatymų leidėjas numato bausmę (baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemones) už nusikalstamos veikos padarymą, įvardija kaip penalizaciją, o veikos nusikalstamumo panaikinimą ir teisinių pasekmių už ją panaikinimą – depenalizacija²¹. Tiek nusikalstamų veikų kriminalizacija ir dekriminalizacija, tiek jų penalizacija ir depenalizacija, kaip valstybės vykdomos baudžiamosios politikos kryptys, yra glaudžiai susijusios. Jos suponuoja baudžiamųjų normų atsiradimą ir įgyvendinimą. Kaip minėta, kriminalizacija negalima be sankcijos nustatymo, kadangi normos dispozicija be sankcijos neužtikrintų visuotinai pripažįstamų vertybių apsaugos. Penalizacija, savo ruožtu, yra betikslė be nusikalstamo elgesio, pripažįstamo pavojingu. Penalizacijos, kaip proceso, rezultatas yra sankcija. Be sankcijos, kaip priemonės, numatančios bausmes ir jų dydžius, penalizacija būtų beprasmė. LR BK komentare A. Abramavičius teigia, jog „pagal BK Specialiosios dalies straipsnio sankciją numatytas bausmės dydis yra teisinė nusikaltimo pavojingumo išraiška baudžiamajame įstatyme. Įstatymo leidėjas, įvertindamas nusikaltimo daromos ar gresiančios žalos teisės saugomiems gėriams dydį, nustato atitinkamas sankcijas“²². Būtent trečioji baudžiamosios politikos kryptis – baudžiamosios atsakomybės sąlygų ir ribų nustatymas - suponuoja sankcijos taikymą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau - LAT) baudžiamąją atsakomybę apibūdina „kaip baudžiamųjų teisinių priemonių visumą, kurią valstybė taiko nusikaltimą padariusiam asmeniui [...], jos turinį sudaro nuosprendžio paskelbimas valstybės vardu, bausmės paskyrimas, bausmės atlikimas, teistumas“²³. V. Piesliakas papildoma šią baudžiamosios atsakomybės sampratą teigdamas, jog tai asmens, padariusio nusikalstamą veiką, pareiga, kilusi dėl padarytos nusikalstamos veikos²⁴. Įgyvendinant šios baudžiamosios politikos uždavinius, yra nustatomos bausmės ir jų dydžiai, kaip antai, kuris nusikaltimas priklauso labai sunkių nusikaltimų kategorijai, o kuris, pavyzdžiui, nesunkių ar apysunkių nusikaltimų kategorijai, t.y. kokie nusikaltimai yra pavojingiausi. Tik terminuoto laisvės atėmimo, kaip bausmės rūšies,

²¹ *Ibid*, p. 35.

²² Abramavičius, A., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1 – 98 straipsniai)*. I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 95.

²³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2001 m. birželio 15 d. nutarimu Nr. 30 aprobuota „Teismų praktikos, atleidžiant nepilnamečius nuo baudžiamosios atsakomybės ir skiriant jiems priverčiamąsias auklėjamojo poveikio priemones, apžvalga“. *Teismų praktika*, 2001, Nr. 15.

²⁴ Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė: aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai*. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008, p. 181.

dydžiai yra numatyti atskirose LR BK specialiosios dalies straipsnių sankcijose. Kitų bausmių, kaip pavyzdžiui, baudos, dydžiai numatyti BK bendrojoje dalyje. Tačiau, remiantis LR BK specialiosios dalies straipsnių sankcijose numatytais laisvės atėmimo bausmės dydžiais, galima identifikuoti nusikalstamos veikos sunkumo kategoriją ir ja remiantis paskirti alternatyvias bausmes, atsižvelgiant į tai, ar nusikaltimas yra nesunkus, apysunkis, sunkus, labai sunkus ar neatsargus. Taigi, sankcija su baudžiamosios atsakomybės sąlygų ir ribų nustatymu, kaip baudžiamosios politikos turinio elementu, tiesiogiai susijusi per jos taikymą ir įgyvendinimą.

Tad, be sankcijos, kaip baudžiamosios politikos įrankio, nebūtų galimybės įgyvendinti tam tikrų politinių sprendimų, kuriais, anot M. Foucault, valstybė sukuria disciplinarinius santykius, kurie padeda sustabdyti blogį²⁵. Analizuojant kriminalinę sankciją, kaip baudžiamosios politikos įgyvendinimo įrankį, jos turinys yra gerokai išplečiamas, todėl apžvelgus visus požiūrius, kriminalinę sankciją galima apibrėžti tiek plačiąja, tiek siaurąja prasmėmis.

Baudžiamąja sankcija (siaurąja prasme) laikytinas baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies straipsnio struktūrinis elementas, numatantis negatyvias teises pasekmes ir baudžiamojo poveikio priemones, kurios yra valstybės reakcija į asmens, nesilaikančio baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies normos dispozicijoje nustatytos elgesio taisyklės.

Baudžiamoji sankcija (plačiąja prasme) - tai baudžiamosios politikos įgyvendinimo priemonė, kuri yra baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies straipsnio struktūrinis elementas, numatantis negatyvias teises pasekmes ir baudžiamojo poveikio priemones, kurios yra valstybės reakcija į asmens, nesilaikančio baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies normos dispozicijoje nustatytos elgesio taisyklės.

1.2. Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies sankcijų sistema

1.2.1. Baudžiamųjų sankcijų raida Lietuvoje

Norint geriau suvokti Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies sankcijų sistemą bei esmę, būtina plačiau panagrinėti kriminalinių sankcijų raidą Lietuvoje, kadangi pliuralistinis požiūris į sankcijas negalimas be istorinio suvokimo. Šioje dalyje bus pateikiami sankcijų sudarymo ir skyrimo principai Pamedės, Kazimiero teisynuose, Lietuvos Statutuose,

²⁵ Plačiau žiūrėti: Foucault, M. *Disciplinuoti ir bausti: kalėjimo gimimas*. Vilnius: Baltos lankos, 1998, p. 232 – 267.

Lietuvos Baudžiamajame Statute, Rusijos Tarybų Federalinės Socialistinės Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – RTFSR BK) bei Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamajame kodekse (toliau – LTSR BK).

1340 m. Pamedės (Senasis prūsų) teisynas - tai vokiečių kryžiuočių ordino užkariautos iš išniekintos prūsų genties kodifikuota paprotinė teisė. Šis teisynas kelia susidomėjimą, kadangi juo galėjo būti vadovautasi Žemaitijoje, todėl jis prie Lietuvos baudžiamosios teisės šaltinių priskirtinas sąlyginai, labiau kaip pažintinės reikšmės dokumentas, kadangi nemažai jį sudarančių normų buvo paprotinės kilmės.²⁶

Skiriant bausmę, vadovaujantis Pamedės teisynu, buvo ignoruojamas nusikaltėlio asmuo, recidyvas ir kitokios subjektyvios savybės, į pirmą vietą buvo iškeliami objektyvi skriauda. Bausmės dydis priklausė ne nuo nusikaltėlio savybių, o nuo nusikaltimo sunkumo²⁷. Šiame teisyne nusikaltimai buvo skirstomi į viešuosius ir į privatus, atsižvelgiant į tai skyrėsi ir bausmės tikslas. Mat baudžiant už valstybinius (pvz., nusikaltimai prieš vokiečius, nusikaltimai pažeidžiantys kelių saugumą ir kt.) ir turtinio pobūdžio (pvz., vagystė, plėšimas ir kt.) nusikaltimus, bausmė – tai atpildas teisiamajam, siekiant taip jį įbauginti, nes bausmės buvo žiaurios ir keleriopai viršijo patirtos žalos dydį.²⁸ Tačiau nusikaltimuose asmeniui (nusikaltimai gyvybei, sveikatai, lytiniai nusikaltimai ir kt.), bausmės tikslas – nukentėjusiojo patenkinimas. Šiuo atveju bausmės dydis priklausė nuo nukentėjusiojo vertės, kuri galėjo būti nustatoma remiantis nukentėjusiojo socialine ir turtine padėtimi visuomenėje, pavyzdžiui, bausmės dydis už pasiturinčiojo žaizdą galėjo prilygti bausmei, už neturtingojo nužudymą.²⁹ O taip pat bausmė buvo numatoma griežtesnė už nusikaltimus, padarytus vokiečiams (ar prieš juos) bei moterims (ar prieš jas)³⁰.

Už valstybinius nusikaltimus Pamedės teisyno kodifikuotų paprotinių normų sankcijos absoliučiai apibrėžtos: numatoma tik viena bausmės rūšis ir tikslus jos dydis³¹. Už valstybinio pobūdžio nusikaltimus, sankcijose daugiausiai numatomas kaklo išpirkimas, t.y. pinigine išpirka, pavyzdžiui, už kliudymą kamarininkui³² suimti piktadarį (38 str.), ar demarkacinių ribų ženklavimo

²⁶ Andriulis, V., et. al. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 42.

²⁷ *Ibid.*, p. 45.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ Gelumauskienė, R.; Šapoka, G. *Lietuvos teisės istorijos chrestomatija*. Vilnius: Justitia, 2012, p. 78.

³⁰ *Ibid.*, p. 78, 82.

³¹ Andriulis, V., et. al. *supra* note 26, p. 45.

³² Kamarininkas – tai klasikinė Europos valdovų dvaro pareigybė. Kamarininkas buvo atsakingas už dvaro aprūpinimą, vidaus tvarką ir valdovo izdo priežiūrą. Plačiau žiūrėti: Petrauskas R. Didžiojo Kunigaikščio institucinio dvaro susiformavimas Lietuvoje (XIV a. pabaigoje – XV a. viduryje). *Lietuvos istorijos metraštis*. 2005 m./I. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.

suniokojimą (60 str.) ir kt. Jeigu asmuo nebuvo pajėgus išsipirkti, jam buvo taikoma mirties bausmė, kuri konkrečiai sankcijose numatoma itin retai, kaip antai, už naudojimąsi suklastotais dokumentais (72 str.). Baudos bausmė dažniausiai sankcijose buvo numatoma, kaip pavyzdžiui, už laisvojo vokiečio žmogžudystę (18 str.), Teismo vengimą (67 str.), vagystę ar plėšimą, jeigu negalėjo kaltinamasis įrodyti priešingai. Taip pat asmeniui galėjo būti paskirta kūno sužalojimo bausmė, pavyzdžiui, tais atvejais, kai asmuo ginasi nevogęs, o liudininkai patvirtina matę tą asmenį vagiant (68 str.).³³ Pamedės teisyne dauguma nusikaltimų neturi sankcijų, išskyrus aptariamus valstybinius nusikaltimus, kadangi čia nurodoma tiek konkreti bausmė, tiek jos dydis. Tad, už valstybinius nusikaltimus dominavo sankcijos su šiomis bausmėmis be alternatyvų: pinigine išpirka, bauda, kūno sužalojimas (ausies nukirtimas), ar mirties bausmė (pakorimas). Sankcijos už turtinius nusikaltimus ir nusikaltimus prieš asmenį nenurodomos, išskyrus kelias jau minėtas išimtis.

Už nusikaltimus asmeniui, t.y. nusikaltimus gyvybei (pvz., 79, 85, 91 str.), sveikatai (pvz., 56, 80, 124 str.) ar namų ramybės ardymą (pvz., 105 str.) buvo skiriamas žalos atlyginimas. Kiekviena gyvybė (moters ar vyro) ir kiekvienas konkretus sužalojimas turėjo savo vertę, ir kadangi šie nusikaltimai yra asmeninio pobūdžio, o ne valstybinio, kaip minėta, atlygintinos žalos dydis nėra konkrečiai nurodomas sankcijose. V. Andriulio nuomone, už nusikaltimus, kuriems teisyne nėra nurodytos sankcijos, taikytos paprotinėje teisėje susiformavusios bausmės, o sankcijose, kuriose numatytos bausmės už nusikaltimus asmeniui, yra keičiančios paprotinėje teisėje buvusias bausmes³⁴. Išskyrus už nusikaltimus žmogaus orumui buvo taikoma vienintelė sankcijoje numatyta bausmė – bauda (pvz., 37 str.), arba sudėtinė bausmė – bauda ir žalos atlyginimas³⁵. Šių laikų Baudžiamieji įstatymai žalos atlyginimą numato kaip baudžiamojo poveikio priemonę, o ne bausmę. Žalos atlyginimas priskiriamas civilinių teisių gynimo būdams (LR CK 1.138 str. 6 p.³⁶).

1468 m. Kazimiero teisynas laikytinas pirmuoju Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisės kodifikacijos bandymu. Šiuo teisės aktu buvo siekta suvienodinti bajorų luomui ir nuo jo priklausiusiems žmonėms taikytą baudžiamąją teisę bei už turtinio pobūdžio nusikaltimus, bausmių skyrimą.³⁷ Kazimiero teisynas reglamentuoja vien nusikaltimus nuosavybei: vagystę, savavališką miško kirtimą ir turto atėmimą užpuolant. Pagal šio teisyno 9 – 12 straipsnius, nukentėjusieji nuo vagysčių kartu vadinami ir ieškovais. Bausmės tikslas – tai patenkinti nukentėjusį ir įbauginti

³³ Gelumauskienė, R.; Šapoka, G. *supra* note 29, p. 77 – 86.

³⁴ Andriulis, V., *et. al. supra* note 26, p. 52.

³⁵ *Ibid.*

³⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.

³⁷ Andriulis V., *et. al. supra* note 26, p. 83 – 84.

nusikaltėlių, taip pat įspėti jų, jog ateityje nenusikalstų.³⁸ Dauguma sankcijų suformuluotos alternatyviai, kurias sudarė du komponentai: bausmė ir prievolė atlyginti padarytą žalą³⁹. Bausmės rūšis ir dydis priklausė nuo pavogto daikto vertės, recidyvo, nukentėjusiojo turtinės ir luominės padėties, situacijos ar kaltininkas pagautas su vogtu daiktu, ar be jo. Kazimiero Teisynas išskirtinis tuo, jog galima laikyti, jog bausmė yra individualizuojama, nes pirmą kartą pavogus mažiau negu pusę kapos vertės daiktą, mirties bausme kaltininkas nebaudžiamas. Tai galima laikyti, kaip šanso principo užuomazga.⁴⁰

Šiame Teisyne buvo numatyta tokia bausmių sistema: mirties bausmė (pakorimas), piniginės baudos (nukentėjusio nuostolių padengimas ar teismo išlaidų, lygių vogto daikto vertei, apmokėjimas) ir fizinės bausmės (plakimas ar įkalinimas kaladėje). Daugumoje sankcijų yra numatomos pagrindinės ir papildomos bausmės. Teisyne pereita nuo laisvosios kompozicijos prie sankcionuotos kompozicijos sistemos. Įdomu, jog mirties bausmė buvo skiriama kaip papildoma bausmė. Jeigu būdavo nors kokia galimybė atlyginti žalą nukentėjusiajam asmeniui, ji turėjo būti privalomai realizuota. Taip buvo įgyvendinamas pagrindinis bausmės tikslas – nukentėjusiojo patenkinimas. Požiūris į nusikaltimą buvo kaip į žalos padarymą kitam asmeniui, o ne kaip žala valstybės ginamoms vertybėms. Kartu buvo priteisiamos teismo išlaidos, lygios vogto daikto vertei, ir paaimamas vogtas daiktas, jeigu būdavo surastas. Tik po viso šito galėjo būti skiriamos fizinės bausmės ar mirties bausmė. Taip buvo siekiama įgyvendinti kitus bausmės tikslus – atgrasinti nusikaltėlių nuo nusikaltimo darymo ir užkirsti kelią naujų nusikaltimų padarymo galimybei.

Kazimiero teisyne buvo įtvirtinta individuali atsakomybė, tačiau už padarytą nusikaltimą, materialiai turėjo atsakyti ne tik kaltininkas, tačiau ir jo šeima (žmona ir suaugę vaikai), jeigu jie žinojo apie nusikaltimą ar pasinaudojo nusikalstamu būdu įgytomis vertybėmis. Jeigu neturėjo pakankamai turto ar iš viso jo neturėjo, šeima būdavo atiduodama kaip vergai nukentėjusiajam ir turėdavo savo darbu atpirkti patirtą žalą.⁴¹

Lietuvos Statutai (1529 m., 1566 m., 1588 m.) laikytini pagrindiniais Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisės šaltiniais. Anot A. Šapokos, jie puikiai atspindi to meto Lietuvos visuomenės,

³⁸ Andriulis, V., *et. al. supra* note 26, p. 88.

³⁹ Drakšas, R.; Drakšienė, A. *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 234.

⁴⁰ Milašius, D. Nusikaltimai ir bausmės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisėje. *Magistro baigiamasis darbas* [interaktyvus]. Vilnius, 2007, p. 23 – 24. Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20090908_193940-59791/DS.005.1.01.ETD [Žiūrėta 2014-10-20].

⁴¹ Drakšas, R.; Drakšienė A. *supra* note 39, p. 234; Milašius, D. *supra* note 40, p. 16 – 17.

valstybės, kultūros ir gyvenimo raidos rezultatus⁴². Lietuvos Statutuose numatytos sankcijos aptariamoms šiame darbe ne chronologine tvarka, o visos iš karto, nes Antrasis ir Trečiasis Lietuvos Statutai, yra parengti Pirmojo Statuto pagrindu.

Pirmajame Lietuvos Statute nusikaltimas suprantamas kaip žala visuomenei, tačiau Antrajame ir Trečiajame Statutuose ši samprata pasikeičia. Pastaruosiuose Statutuose akcentuojamas nusikaltimo pavojingumas, toliau seka asmens patirta žala. Statutuose įtvirtintas sankcijas sudaro: asmeninės bausmės, baudos Didžiojo kunigaikščio ar jo atstovo naudai, žalos atlyginimas nukentėjusiajam⁴³, II-ajame ir III-ajame Statutuose atsiranda ir religinė atgaila už padarytą nusikaltimą, kadangi nusikaltimas buvo suvokiamas ir kaip nuodėmė. Statutų bausmių sistemą sudarė: mirties bausmė (pakorimas, sudeginimas, sodinimas ant kuolo, nukankinimas, ketvirčiavimas, paskandinimas), kūno sužalojimas (kūno plėšymas replėmis, šnervių perplėšimas, kitų kūno dalių ar organų žalojimas), fizinės bausmės (plakimas prie gėdos stulpo, sukaustymas grandinėmis), laisvės atėmimas, ištrėmimas, garbės atėmimas, paveldėjimo teisių atėmimas, bauda, padidintas žalos atlyginimas ir pilnas ar dalinis turto konfiskavimas. Statutų sankcijos, numatydamos daug viešųjų bausmių, rodė valstybės neigiamą reakciją į nusikaltimus. Bausmės tikslas buvo dvejopas: suteikti nusikaltėliui kančią, kurios jis nusipelnė - tai buvo atlygis už jo padarytas skriaudas, ir nukentėjusiojo materialinis patenkinimas, dėl jo patirtų nuostolių. Atsakomybė buvo individuali su materialine išlyga šeimos nariams ar ponams, už jų tarnų padarytus nusikaltimus, taip pat kaip ir Kazimiero Teisyne. Išskyrus tai, jog nukentėjusiajam galėjo atlyginti ir kitas asmuo, nes materialinė bausmės dalis (žalos atlyginimas), visų pirma, buvo skirta patenkinti nukentėjusįjį.

Trečiąjį Lietuvos Statutą lyginant su Pirmuoju ir Antruoju Statutais, o Antrąjį su Pirmuoju, pastebima, jog sankcijos Lietuvos Statutuose griežtėjo net keliais kartais (žr. Priede Nr.1.). Visuose Statutuose sankcijos už valstybinius nusikaltimus, nusikaltimus valdymo tvarkai ir karinius nusikaltimus buvo itin žiaurios, tai suponavo viešą atpildą už piktadarystę. Šie nusikaltimai buvo pavojingiausio pobūdžio, nes už juos būdavo skiriama mirties bausmė.⁴⁴ Pirmajame Lietuvos Statute už nusikaltimus asmeniui ir jo turtinėms teisėms vyravo sankcijos, kurios suteikdavo satisfakciją nukentėjusiajam, t.y. žalos atlyginimas. Esant šiems nusikaltimams, svarbiausias yra skriaudos ir patirtų nuostolių atlyginimas, ir tik sąlyginai buvo siekiama nubausti kaltininką, taip atgrasant kitus

⁴² Šapoka, A. *Lietuvos istorija*. Kaunas: „Šviesa“, 1936, p. 236.

⁴³ Maksimaitis, M.; Vansevicius, S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 1997, p. 97.

⁴⁴ *Ibid.*

nuo nusikaltimų darymo. Jeigu nusikaltėlio turto nepakakdavo atlyginti nukentėjusiajam ir sumokėti baudą, išdas nieko negaudavo.⁴⁵ Antrajame Lietuvos Statute buvo siekiama įbauginti kitus asmenis, kadangi daugiau numatyta sankcijų, kuriose bausmės vykdomos ir skelbiamos viešai. Asmeninio ir turtinio pobūdžio nusikaltimai taip pat pradėti laikyti visuomeniniu blogiu, o bausmė – viešu atpildu už piktadarystę. Dėl to žalos atlyginimas nukentėjusiajam, kaip bausmės rūšis, beveik prarado savo reikšmę ir naudą.⁴⁶

Pagrindinis įstatymas, reguliuojantis baudžiamąją sistemą tarpukario Lietuvoje, buvo Valstybės Tarybos Prezidiumo nutarimu, paskelbtu 1919 m. sausio 16 d., įteisintas 1903 m. Baudžiamasis Statutas. Ši Statuto redakcija galiojo sąlyginai, nes įteisinant Baudžiamąjį Statutą, buvo net 23 straipsnių atsisakyta.⁴⁷ Jis galiojo iki 1940 m. birželio 15 d. Šalia šio receptuoto Statuto, Lietuvoje dar buvo priimta keliasdešimt atskirų įstatymų, kuriuose dėl atskirų nusikalstamų veikų buvo nustatyta baudžiamoji atsakomybė ir kitos teisės normos, netilpusios į Baudžiamojo Statuto sistemą.⁴⁸

Baudžiamajame Statute buvo numatytos šios bausmės: sunkių darbų kalėjimas, paprastasis kalėjimas, areštas ir piniginė bauda. Priėmus Baudžiamąjį Statutą buvo panaikinta mirties bausmė, tačiau 1919 m. vasario 7 d. įstatymu „Ypatingi Valstybės Apsaugos Įstatai“ buvo sugrąžinta mirties bausmė už tokius nusikaltimus, kaip šnipinėjimas, kariuomenės įrangos naikinimas, nusikaltimai žmogaus gyvybei ir kt. Tačiau šio įstatymo galiojimo erdvę sudarė tik vietovės, kur paskelbtas karo stovis.⁴⁹ Nuo 1920 m. Baudžiamasis Statutas buvo vėl papildytas mirties bausme už nusikaltimus, minėtus „Ypatinguose Valstybės apsaugos įstatuose“, tačiau ir ne karo stovio metu⁵⁰. Ilgainiui nusikaltimų, už kuriuos skiriama mirties bausmė gausėjo, tačiau ji buvo numatoma tik už labiausiai pavojingomis laikomas veikas – valstybinio pobūdžio nusikaltimus, t.y. valstybės išdavimą, prezidento, seimo atstovo, vyriausiojo kariuomenės vado ar kito asmens, su plačiais valstybiniais valdžios įgaliojimais, nužudymą, ar nužudymą politiniais tikslais ir kt.⁵¹.

⁴⁵ Maksimaitis, M.; Vansevičius, S. *supra* note 43, p. 97.

⁴⁶ Valikonytė, I.; Lazutka, S.; Gudavičius, E. *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*. Kaunas: Vaga, 2001, p. 123 – 259, 315 – 324, 356 – 374; Vansevičius, S. Nusikaltimai ir bausmės Antrajame Lietuvos Statute. 1566 metų Antrasis Lietuvos Statutas. *Respublikinės mokslinės konferencijos, skirtos Antrojo Lietuvos Statuto 425-osioms metinėms pažymėti, medžiaga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1993, p. 44 – 48.

⁴⁷ Drakšas, R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 65.

⁴⁸ Andriulis, V. *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918 – 1940 m.* Vilnius: Justitia, 2000, p. 10.

⁴⁹ Jurgutis, V. Mirties bausmė Lietuvos baudžiamojoje teisėje. *Teisė*, 1938, Nr. 2, p. 162. (Cituota iš Drakšas R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 66.).

⁵⁰ Drakšas, R. *supra* note 47, p. 66.

⁵¹ Andriulis, V.; Mockevičius, R.; Valeckaitė, V. *Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16 – 1940.VI.15)*. Vilnius, 1996, p. 872 – 894.

Mirties bausmė sankcijoje buvo nurodoma kaip vienintelė bausmė be alternatyvų. Lietuvos Baudžiamojo Statuto 15 str. nurodyta, jog „mirties bausmė įvykdoma pakariant neviešai“⁵², 1937 m. Baudžiamojo Statuto pakeitimu numatyta, jog „mirties bausmė įvykdoma dujomis“⁵³.

Sunkiųjų darbų kalėjimo bausmės dydis buvo nuo 4 metų iki gyvos galvos. Tačiau asmenys, kurie iki teismo sprendimo paskelbimo buvo padarę du ar daugiau nusikaltimų, remiantis Baudžiamojo Statuto 60 str., galėjo būti baudžiami sunkesnėmis bausmėmis: prailginant bausmių terminą, atimant ar apribojant teises, konfiskuojant įrankius ir priemones, kurie buvo naudoti atliekant nusikalstamą veiką bei paskirti kitas įstatyme nurodytas bausmes. Taip pat nuteisti asmenys sunkiųjų darbų kalėjimo bausme, ją atlikę, neturėjo teisės laisvanoriškai pasirinkti gyvenamosios vietos ir jos keisti sava valia 5 metus. Ši bausmė atitinka dabartinę laisvės atėmimo bausmę, su išimtimi, jog turėjo būti atliekami privalomi kalvinimo sunkieji darbai. Tačiau sunkiųjų darbų kalvinimas galėjo būti tiek terminuotas, tiek neterminuotas, t.y. iki gyvos galvos, arba nuo ketverių iki penkiolikos metų. Sankcijos, kuriose numatytas sunkiųjų darbų kalėjimas iki gyvos galvos nebuvo kompozicinės, ši bausmė buvo numatoma kaip vienintelė. Terminuota sunkiųjų darbų kalėjimo bausmė daugiausiai numatoma taip pat be alternatyvų, ji yra dominuojanti Baudžiamajame Statute, kaip pavyzdžiui, už valstybės išdavimą, valdžios neklausymą, smurtinius nusikaltimus bei vagystę. Tačiau pasitaiko ir sankcijų kompozicijų, kur numatoma antra alternatyva – paprastas kalėjimas, ar net trečia - bauda. Kuo daugiau alternatyvų, tuo lengvesnis nusikaltimas. Pavyzdžiui, paprastas kalėjimas arba sunkiųjų darbų kalėjimas numatomas už viešą nepagarbos reiškimą Aukščiausiajai Valdžiai. Baudos, paprastojo kalėjimo ir sunkiųjų darbų kalėjimo sankcijos kompozicija numatoma asmenims, kurie slėpė į karo tarnybą nestojusiuosius (karo ar karo padėties metu). Daugumoje sankcijų, kuriose numatyta sunkiųjų darbų kalėjimo bausmė numatoma konkreiti laisvės atėmimo trukmė, arba jos minimali ar maksimali trukmė. Tačiau pasitaiko sankcijų, kuriose tiesiog nenurodomas terminas, arba nurodoma, jog taikoma tokia bausmė „tam tikrą laiką“.⁵⁴

Asmenims, kuriems buvo paskirta mirties bausmė, ar sunkiųjų darbų kalėjimas, papildomai galėjo būti numatomas luomo teisės atėmimas.

Paprastojo kalėjimo bausmė buvo skiriama nuo dviejų savaičių iki vienerių metų. Sankcijoje ji buvo numatoma viena, arba, kaip minėta, su sunkiųjų darbų kalėjimo bausme. Taip pat

⁵² Gelumauskienė, R.; Šapoka, G. *Lietuvos teisės istorijos chrestomatija*. Vilnius: Justitia, 2012, p. 290.

⁵³ Baudžiamojo Statuto pakeitimas, *Valstybės žinios*, 1937. I. 28, Nr. 566 – 3921. Andriulis, V.; Mockevičius, R.; Valeckaitė, V. *Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16 – 1940.VI.15)*. Vilnius, 1996, p. 881.

⁵⁴ Gelumauskienė, R.; Šapoka, G. *supra* note 52, p. 289 – 310; Andriulis, V.; Mockevičius, R.; Valeckaitė, V. *supra* note 53, p. 872 – 894.

buvo alternatyva ir baudai, ši sankcija buvo numatyta už nusikaltimus, numatančius neteisėtą alkoholinių gėrimų gamybą ir kitus, susijusius nusikaltimus. Paprastojo kalėjimo bausmės dydis sankcijoje buvo nenurodomas, arba reglamentuotas numatant griežčiausią ribą.

Areštas buvo skiriamas nuo vienos dienos iki šešių mėnesių. Sankcijoje numatomas arba kompozicijoje su bauda, arba be alternatyvų. Bauda, kaip alternatyvi bausmė, buvo skiriama atsižvelgiant į kaltinamojo darbo aplinkybes, materialinę padėtį, jo turimą turtą, pajamas, verslą, užsiėmimą, darbą, amžių, sveikatą, šeimos išlaikymą ir kita.⁵⁵ Areštas buvo plačiai taikomas, pvz., sutrikdžius sveikatą, o alternatyvinės sankcijos numatomos už nusikaltimus konkurencijai ir visuomenės rimčiai. Tiek arešto, tiek baudos bausmės dydžiai buvo nurodomi pačioje sankcijoje, numatant maksimalią jų ribą.

Asmenims, kuriems buvo paskirtas tik areštas, ar tik kalėjimo bausmė, papildomai galėjo būti paskiriama bauda arba iki 2 500 litų, arba iki 25 000 litų, priklausė nuo to, ar taikos, ar apygardos teisėjas skiria. Taip pat Baudžiamojo Statuto 22 str. 2 d. numatomos kitos pridedamosios bausmės, t.y. jau atlikus paskirtą bausmę - tai atėmimas teisės verstis įstatymuose numatytais prekybos, verslo rūšimis, ar tam tikru darbu, o buvusiems valstybės tarnautojams ir dvasininkams užimti tokias pačias ir aukštesnes pareigas.⁵⁶

Lietuvos Baudžiamojo Statuto sankcijų sistema buvo pakankamai aiški, kelios bausmių rūšys, bendrojoje dalyje numatyti jų dydžiai. Daugiausiai numatoma viena bausmė be alternatyvų, baudžiamoji sistema buvo pakankamai griežta. Tačiau pasitaiko ir alternatyvių sankcijų, jos dažniausiai numatomos už mažesnį pavojingumą turinčias nusikalstamas veikas, ar pasikėsinimus. Už tam tikrus nusikaltimus bausmių dydžiai apibrėžiami ir pačiose sankcijose. Baudžiamojo Statuto bendrojoje dalyje o kartu ir specialiosios dalies sankcijose numatomos papildomos bausmės (pvz., bauda, tam tikrų teisių atėmimas ar apribojimas, konfiskavimas), lyginant su dabar galiojančiu Baudžiamuoju Įstatymu, kai kurias papildomas bausmes galima laikyti baudžiamojo poveikio priemonėmis.

1940 metais Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, nuo gruodžio 1 dienos jos teritorijoje įsigaliojo 1926 m. Rusijos Federacijos (RTFSR) baudžiamasis kodeksas. Jis galiojo iki 1961 m. birželio 26 d. Šis baudžiamasis kodeksas atspindėjo laikmečio, kuriame jis galiojo, realijas ir aktualijas. Dėl okupuotų valstybių, ir galimo jų noro išsivaduoti, baudžiamajame kodekse numatyti

⁵⁵ 1940 m. balandžio 9 d. priimtas Baudžiamojo Statuto pakeitimas. *Valstybės žinios*, 1940. V.25, Nr. 706-5460. Andriulis, V.; Mockevičius, R.; Valeckaitė, V. *supra* note 53, p. 883.

⁵⁶ Gelumauskienė, R.; Šapoka, G. *supra* note 52, p. 291.

nusikaltimai, jų požymiai ir formuluotės atrodo gana paranojiškai. RTFSR BK 6 str. numatyta, jog visuomenei pavojingas veikimas ar neveikimas, visų pirma, yra toks, kuris nukreiptas prieš Tarybinę santvarką⁵⁷. Nusikaltimų sudėtys skamba itin nuodėmės, už kurias bausmės itin didelės. Iš 390 sankcijų numatytų RTFSR BK, 276 numatyta laisvės atėmimo bausmė – daugiau nei du trečdaliai visų sankcijų, o net 50 sankcijų apima mirties bausmę (sušaudymą), kas yra beveik aštuntadalis visų sankcijų.

RTFSR BK deklaruojami bausmės tikslai buvo nusikaltusį asmenį pataisyti bei perauklėti, taip pritaikant prie darbo žmonių valstybės bendrojo gyvenimo sąlygų. Įstatymų laikymasis, pagarba socialistinei gyvenimo santvarkai ir prevencija nuo naujų nusikaltimų padarymo, kaip bausmės tikslai, siekiami paveikiant tiek nusikaltusiuosius, tiek kitus asmenis. Bausme nebuvo siekiama fiziškai kankinti ar žeminti žmogaus orumo, atkeršyti ar nubausti. F. Gorlé išskiria šiuos RTFSR BK bausmės tikslus: 1) atpildas, ar bent kaltės atpirkimas; 2) perauklėjimas; 3) specialioji prevencija; 4) bendroji prevencija⁵⁸. Pačiame RTFSR BK nevartojamas terminas *bausmė*, jos esmę ir turinį apsprendžia terminas *socialinės gynos priemonės*. Šios priemonės sudaro bausmių sistemą, kurioje net 14 bausmės rūšių: 1) paskelbimas darbo žmonių prieš su sąjunginės respublikos ir TSRS pilietybės atėmimu ir privalomu ištrėmimu už TSRS ribų; 2) laisvės atėmimas (darbų stovyklose arba kalnimo įstaigose); 3) pataisos darbai; 4) politinių ir atskirų pilietinių teisių atėmimas; 5) pašalinimas už TSRS ribų tam tikram laikui; 6) pašalinimas už Lietuvos TSR ar atskiros vietovės ribų su privalomu apgyvendinimu kitose vietovėse ar be jo, arba draudimas gyventi tam tikrose vietovėse ar be šios draudimo; 7) atleidimas iš pareigybės su draudimu eiti tam tikras pareigas ar be šio draudimo; 8) draudimas dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikru verslu; 9) viešasis papeikimas; 10) turto konfiskavimas (visiškas arba dalinis); 11) piniginė pabauda; 12) įpareigojimas atlyginti padarytą žalą; 13) įspėjimas.

Įdomu, jog RTFSR BK 20 str., tarp visų šių socialinių gynos priemonių nebuvo numatyta mirties bausmė – sušaudymas, nors 1947 m. gegužės 26 d. TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo Įsake numatoma, jog taikos metu mirties bausmė panaikinama ir ją pakeičia laisvės atėmimo bausmė pataisos darbų stovyklose 25 metams, tačiau 1950 m. mirties bausmės vykdymas

⁵⁷ RTFSR baudžiamasis kodeksas su pakeitimais iki 1951 m. liepos 1 d. Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1952, p. 8.

⁵⁸ Gorlé, F. The Purpose of Punishment. Feldbrugge, F.J.M. *The distinctiveness of Soviet law* [interaktyvus]. Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1987, p. 252. Prieiga per internetą: http://books.google.lt/books?id=E7OJPKABUXwC&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false Žiūrėta [2014-11-04]; RTFSR baudžiamasis kodeksas su pakeitimais iki 1951 m. liepos 1 d. *supra* notr 57, p. 9 – 10.

buvo atnaujintas. Tad, situacija buvo tokia, jog socialinių gynos priemonių sąrašė nebuvo numatyta mirties bausmė, tačiau net 50 sankcijų apėmė pastarąją, kuri buvo realiai skiriama ir taikoma už valstybinius ir karinius nusikaltimus, kaip aukščiausia socialinės gynos priemonė. Kaip socialinės gynos priemonės taip pat numatomos medicininės priemonės, kurios taikomos negalint taikyti aukščiau išvardintųjų, arba kaip papildomos.

Bausmių sistemą sudarė pagrindinės ir papildomos bausmės. Kai kurių pagrindinių bausmių taikymas buvo neatsiejamas nuo papildomų bausmių, kaip antai, asmens paskelbimas TSRS priešų, pašalinimas iš Lietuvos TSR ribų, atleidimas iš pareigybės. Sankcijose numatoma papildoma bausmė turėjo būti privalomai taikoma, tik pavieniais atvejais buvo paliekama galimybė rinktis dėl jos paskyrimo. Be mirties bausmės, laisvės atėmimo ir pataisos darbų, visos kitos bausmės galėjo būti taikomos tiek kaip pagrindinės, tiek kaip papildomos. Išskyrus turto konfiskavimą, kuris galėjo būti taikomas tik sankcijose numatytais atvejais. RTFSR BK galima rasti sankcijų, kuriose numatoma papildoma bausmė, kuri skiriama, pavyzdžiui, administracine tvarka.

Už valstybinius nusikaltimus papildomos bausmės buvo pilietybės atėmimas, ištrėmimas ir turto konfiskavimas, taip pat daugumoje sankcijų, kuriose numatytas sušaudymas, kartu taikomas ir viso turto konfiskavimas. Valstybiniai nusikaltimai buvo patys sunkiausi ir už juos grėšė griežčiausios sankcijos – sušaudymas, paskelbimas priešų ir laisvės atėmimas, kurio buvo numatoma arba tik minimali, pvz., nuo 3 metų, arba numatyta apatinė ir viršutinė ribos, pvz., nuo 5 iki 20 metų, arba konkretus bausmės dydis, pvz., 20 metų. Valstybinių nusikaltimų sunkumą rodė tai, jog, pavyzdžiui, 58^{1c} str. sankcija už TSRS išdavimą kaltininko šeimos nariams, kartu gyvenusiems ar nusikaltimo metu jo išlaikomiems kurie žinojo, bet nepranešė, padėjo rengiantis ar jau padarius nusikaltimą, numato ne tik laisvės atėmimą, tačiau ir rinkimų teisės atėmimą bei tremtį. Galima spręsti, jog tokia nusikaltimo sudėtis už tėvynės išdavimą, įtvirtina kolektyvinę atsakomybę.

Paskelbimo TSRS priešų ir ištrėmimo už TSRS ribų bausmės galėjo būti taikomos tik neribotam laikui. Tiek kodekso bendrojoje dalyje, tiek sankcijose nėra numatomas jų terminas.

Laisvės atėmimo bausmė ir pataisos darbų bausmė be laisvės atėmimo, pačiame baudžiamajame kodekse buvo numatomos kaip pagrindinės teisminės pataisos pobūdžio socialinės gynos priemonės, todėl jos sankcijose daugiausiai buvo alternatyvios. Nors, daugumoje sankcijų, jos alternatyvinės dėl to, kadangi pačioje sankcijoje numatoma, kad jeigu yra sunkinančių ar lengvinančių aplinkybių, veika padaroma pakartotinai, ar net aprašomi kiti nusikaltimo požymiai, bausmė gali būti padidinama arba sumažinama. Esant šioms aplinkybėms neretai pasikeičia ne tik

pati bausmės rūšis, tačiau ir jos dydis. Todėl galima rasti vienoje sankcijoje už tokią pačią nusikaltimo sudėtį numatomus du laisvės atėmimo ar kitos bausmės dydžius. Laisvės atėmimas daugiau negu pusė sankcijų numatomas kaip vienintelė bausmė, neskaitant papildomų socialinės gynos priemonių. Tiek pataisos darbų, tiek laisvės atėmimo bausmių dydžiai numatomi sankcijose. Dažniausiai nurodant tik minimalų bausmės dydį, arba už lengvesnius nusikaltimus – tik maksimalų bausmės dydį. Mažiausias numatomas dydis – iki vieno mėnesio. Galima rasti ir sankcijų, kuriose numatomos ir viršutinės ir apatinės laisvės atėmimo bausmės ribos, tačiau jų kodekse atsirado daugiau po jo keitimų ir papildymų nuo 1947 m. Tačiau tokios sankcijos yra pavienės ir beveik nesudaro alternatyvų su kitomis bausmių rūšimis. Už valstybinius ir karinius nusikaltimus pasitaiko kelios sankcijos, kuriose numatytas itin griežtas ir konkretus laisvės atėmimo dydis, pvz., 20 metų.

Septintadalį sankcijų sudaro pataisos darbų ir pabaudos kompozicija – jų daugiausiai po laisvės atėmimo bausmės, kaip vienintelės, sankcijose. Pabaudų dydžiai numatomi taip pat sankcijose, apibrėžiant maksimalų jų dydį, kuris galėjo svyruoti nuo 3 iki 10 000 rublių. Taip pat yra sankcijų, kuriose pabaudos dydis priklauso nuo neteisėtai uždirbto pelno, nesumokėtų mokesčių, ar kitų neįvykdytų prievolių dydžio. Kaip antai, pabauda gali būti tam tikro nesumokėto mokesčio dydžio, arba gali būti dešimteriopa, penkeriopa, triguba ar dviguba šio mokesčio suma.

RTFSR BK sankcijos išsiskiria tuo, jog jose buvo nurodomi subjektai, kurie yra atsakingi už bausmės paskyrimą. Už smulkesnio pobūdžio nusikaltimus yra sankcijų, nukreipiančių į administracinės ar drausminės atsakomybės kilimą, tam tikrais atvejais nurodant ir įstatymą ar kitą imperatyvų teisės aktą, kurio pagrindu bus paskiriama bausmė. Kai kurios sankcijų sudėtys net nesuformuluotos, tiesiog nurodoma, jog už šį nusikaltimą taikomos „socialinės gynos priemonės, nurodytos atitinkamuose šio skyriaus straipsniuose“, arba nurodoma, jog baudžiama taip pat kaip kitame konkrečiame straipsnyje.

1957 m. vasario 11 d. pakeitus TSRS Konstitucijos 14 straipsnį, kuriuo buvo išplėstos sąjunginių respublikų kompetencijos priimti savo baudžiamuosius įstatymus⁵⁹, atsirado poreikis okupacinėse teritorijose turėti savus nacionalinius įstatymus, be abejo, kurie būtų suderinti su Sovietų Sąjungos teisingumo sistemos koncepcija. 1958 m. TSRS Aukščiausioji Taryba patvirtino Sovietų Sąjungos ir sąjunginių respublikų baudžiamųjų įstatymų pagrindus, kuriais remiantis buvo

⁵⁹ Šapoka, G. Sovietinės Lietuvos baudžiamosios teisės vertinimas lietuvių teisininkų išeivių darbuose. *Jurisprudencija*, 2011, 18 (2): 459 – 460.

priimtas Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas, kuris XX amžiuje Lietuvos teritorijoje galiojo ilgiausiai.

Lietuvos TSR baudžiamasis kodeksas, palyginus su anksčiau aptartais baudžiamaisiais įstatymais, buvo daug tobulesnis: turėjo aiškią struktūrą tiek pats įstatymas, tiek normos jame. Atsižvelgiant į kodekso galiojimo laiką ir erdvę, baudžiamoji politika buvo itin griežta, laisvės atėmimas grėsė net už tokias veikas, kurios šiomis dienomis priskiriamos prie administracinių teisės pažeidimų, arba civilinių deliktų. Iš 489 LTSR BK numatytų sankcijų, 428 numatytas laisvės atėmimas, tai beveik 90 procentų visų sankcijų (~88%). Taip pat buvo numatoma mirties bausmė, daugiausia už valstybinius ir karo nusikaltimus bei už tam tikrus nusikaltimus asmens gyvybei ir sveikatai.

Bausmės tikslai buvo ne tik nubausti asmenį už padarytą nusikaltimą, tačiau ir pataisyti bei perauklėti jį, jog būtų sąžiningas ir laikytųsi bei gerbtų įstatymus, taip pat vienas iš bausmės tikslų – tai siekis užkirsti kelią naujų nusikaltimų padarymui (21 str.).⁶⁰ Pataisymo ideologija LTSR BK susijusi su griežtų bausmių taikymu, nes, anot V. Piesliako šiame baudžiamajame įstatyme, „bausmių turinys dažniausiai numato psichosocialinio poveikio priemonių sistemą“⁶¹, kuri buvo neefektyvi, kadangi ekonominės sąnaudos didelės, o rezultatas netenkinantis.

Bausmių sistemą sudarė šios bausmių rūšys: mirties bausmė, laisvės atėmimas, nutrėmimas, pataisos darbai, atėmimas teisės eiti tam tikras pareigas ar dirbti tam tikrą darbą, atleidimas iš pareigų, bauda, viešasis papeikimas, turto konfiskavimas, pasiuntimas į drausmės batalioną. Bausmės buvo skirstomos į pagrindines ir papildomas. Papildomos bausmės, kurios numatomos sankcijose daugiausiai buvo turto konfiskavimas, nutrėmimas, teisės eiti tam tikras pareigas ar dirbti tam tikrą darbą atėmimas, kartais bauda. Bausmių dydžiai ir ribos numatomos sankcijose. Laisvės atėmimo, nutrėmimo, pataisos darbų ir bausmės sankcijose apibrėžtos numatant griežčiausią ribą, arba intervalą, nuo minimalios iki maksimalios ribos. Tačiau kai kuriose sankcijose, kuriose numatytas laisvės atėmimo bausmės dydis, o kaip alternatyva numatyti pataisos darbai – nebenumatomas dydis, o tik nurodoma, jog „tam pačiam laikui“, t.y. jeigu laisvės atėmimo bausmė buvo numatyta iki 1 metų, tai ir pataisos darbų bausmė buvo iki 1 metų (pvz., 131 str. 1 d.). Taip pat šiame kodekse galima rasti sankcijų, kuriose numatomi dispozicijoje aprašytos nusikalstamos veikos kvalifikuojantys požymiai, kaip pavyzdžiui, LTSR BK 160³ str. 2 d.

⁶⁰ Lietuvos TSR baudžiamoji kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1989, p. 48 – 49.

⁶¹ Piesliakas, V. Baudžiamųjų įstatymų principinės nuostatos ir jų įgyvendinimas naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Habilitacinis darbas*. Socialiniai mokslai: teisė (6F), 1995, p. 13.

„baudžiami laisvės atėmimu iki trejų metų arba bauda iki trijų šimtų rublių, o esant savanaudiškam suinteresuotumui – bauda iki penkių šimtų rublių“, arba net nuoroda į visuomeninio poveikio priemonių taikymą (administracines poveikio priemones). Taip pat šiame kodekse galima rasti blanketinių sankcijų, t.y. nukreipiančių į TSR Sąjungos Ginkluotųjų Pajėgų Drausmės statuto taisykles. Tačiau šias sankcijas galima rasti tik už karinius nusikaltimus, jeigu yra lengvinančių aplinkybių (pavyzdžiui, 253 str. 2 d., 255 str. 2 d., 264 str. 2 d., 269 str. 2 d., 270 str. 2 d. ir kt.).

Beveik pusė LTSR BK sankcijų numatė vieną pagrindinę bausmę – laisvės atėmimą, su papildomomis bausmėmis. Pavieniais atvejais, kaip vienintelė bausmė buvo numatomas nutrėmimas (194 str. 2 d.), pataisos darbai (134 str.) arba bauda (196¹ str.). Teismai turėjo labai ribotą laisvę pasirinkti bausmės rūšį. Tačiau neišvengta ir sankcijų kompozicijos. Kodekse galima rasti aštuonis sankcijų kompozicijų variantus su dviem alternatyviomis bausmėmis, kurios iš viso apima trečdalį sankcijų, taip pat septynias konstrukcijas su trimis alternatyvomis, kurios apima penktadalį visų sankcijų ir net su keturiomis ir penkiomis alternatyvomis, tačiau šios sankcijos yra, palyginus, retos LTSR BK (žr. Priede Nr. 2). Tad, daugiausiai sankcijų struktūrų galima rasti su vienintele bausme – laisvės atėmimu, taip pat alternatyvoje su pataisos darbais, trijų bausmių alternatyvoje – įtraukiant baudą, keturių bausmių alternatyvoje – įtraukiant atleidimą iš pareigų.

Sankcijos, kuriose numatomos bausmės ir jų dydžiai dominuoja laisvės atėmimo bausmė iki dviejų arba trejų metų (jos vidurkis – ketveri metai), minimalus laisvės atėmimo bausmės laikotarpis 3 mėnesiai, maksimalus – 15 metų. Pataisos darbai – sankcijose dominuoja kaip alternatyvi bausmė, daugiausiai numatomi iki dvejų metų. Bauda taip pat tik pavieniais atvejais numatoma be alternatyvų, tačiau daugiausiai sankcijose jos dydis siekia iki 300 rublių, tačiau gali siekti net iki 1000 rublių, o išskirtiniais atvejais net 10 000 ar 25 000 rublių.

LTSR BK 1982 m. redakcija (Nr. 36 - 400) galiojo iki 1990 metų spalio 4 d. t.y. dar pusmetį po Lietuvos Nepriklausomybės Atkūrimo⁶². Nuo tada šis kodeksas buvo keičiamas ir tobulinamas, atsižvelgiant į socialines ir ekonomines tendencijas. Šio pereinamojo laikotarpio sankcijų analizę yra atlikęs G. Švedas⁶³. Nepaisant to, jog buvo atsisakyta tokių bausmių, kaip nutrėmimas, ištrėmimas, atleidimas iš pareigų ir viešasis papeikimas, kurios buvo neefektyvios, baudžiamoji politika vis tik liko griežta, iš visų sankcijų tik du trečdaliai sudarė alternatyvines

⁶² Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai*. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2006, p. 40

⁶³ Plačiau žiūrėti: Švedas, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p. 154 – 158.

sankcijas (su dvejomis arba trejomis alternatyviomis bausmėmis). Toliau dominavo laisvės atėmimo bausmė, nors jos dydžiai ir buvo sušvelninti, tačiau matoma kryptinga sankcijų griežtinimo politika (žr. Priede Nr. 3.). Taip pat paralelei baudžiamosios teisės specialistai rengė naująjį, 2000 –ųjų metų baudžiamąjį kodeksą⁶⁴.

Apžvelgus Lietuvos baudžiamųjų įstatymų sankcijų raidą, galima daryti išvadą, jog baudžiamoji politika Lietuvoje visais amžiais buvo griežta ar net žiauri, siekiant asmenis nubausti ir atgrasyti nuo nusikaltimų darymo, nors apžvelgtuose baudžiamuosiuose įstatymuose ir būta bausmės tikslų, kurie nebūdingi dabar galiojančiai bausmių sistemai, pastebima itin gabi kova su nusikalstamumu, ypač sovietiniais laikais, numatant labai griežtas sankcijas, ne visada proporcingas ir teisingas. Baudžiamųjų įstatymų sankcijų raidos apžvalga atskleidžia, jog ilgainiui, jų modeliai tobulėjo, atsirado daugiau bausmių rūšių, kas sąlygojo alternatyvias bausmes sankcijose, o taip pat atskirtos baudžiamosios, administracinės ir civilinės teisės gynimo priemonės.

1.2.2. Baudžiamųjų sankcijų rūšys

Baudžiamųjų įstatymų specialiųjų dalių normų sankcijų teisingumą ir proporcingumą suponuoja kokybinė ir kiekybinė jų išraiška. Kadangi sankcijoje įstatymų leidejas numato bausmės rūšį (ar rūšis) ir jos dydį (ar dydžius), taikomus už nusikalstamos veikos padarymą. Kriminalinių sankcijų rūšys priklauso nuo vyraujančios bausmių sistemos ir baudžiamosios politikos. Baudžiamąsias sankcijas galima skirstyti į tam tikras grupes, tačiau galima išskirti ir pagal atitinkamus jų modelius.

Pagal apibrėžtumą, sankcijos gali būti skirstomos į:

- 1) absoliučiai apibrėžtas baudžiamąsias sankcijas;
- 2) santykiniai apibrėžtas baudžiamąsias sankcijas.⁶⁵

Absoliučiai apibrėžtos sankcijos nustato konkrečią bausmę, ar bausmes, taikomas už dispozicijoje numatytos nusikalstamos veikos padarymą. Apibrėžtos sankcijos yra tokios, kurios numato tik tokias bausmes, kurias taikant, teisėjas turi mažai galimybių pasirenkant bausmės rūšį ir visai neturi diskrecijos parenkant konkretų bausmės dydį. Remiantis LR BK tokios bausmės galėtų būti laisvės atėmimas iki gyvos galvos ar juridinio asmens likvidavimas, LTSR BK tokiomis

⁶⁴ *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.

⁶⁵ Baublys, L., *et al.*, *supra* note 14, p. 289 – 290.

bausmėmis galėtų būti: viešasis papeikimas, atleidimas iš darbo, Prancūzijos baudžiamajame kodekse yra numatyti pilietiškumo kursai. Tai tokios sankcijos, kuriose numatytoms bausmėms negali būti numatomi dydžiai, ribos ar trukmė, arba toks dydis ar trukmė konkrečiai nurodomas sankcijoje. LR BK tokių sankcijų nėra, kadangi, pavyzdžiui, prie laisvės atėmimo iki gyvos galvos alternatyviai nurodomas terminuotas laisvės atėmimas.

Santykinai apibrėžtos sankcijos tiksliai nenustato vienos konkrečios bausmės rūšies, už baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies dispozicijoje numatytos veikos padarymą, tačiau palieka diskreciją teisėjui pasirinkti konkrečią bausmės rūšį. Taip pat santykinai apibrėžtose sankcijose numatomos bausmių ribos, kurių laikantis turėtų būti skiriama konkreti bausmė. Tai beveik absoliuti dauguma LR BK specialiosios dalies sankcijų, kadangi santykinai apibrėžtų sankcijų naudojimas leidžia atsižvelgti į konkrečias nusikalstamos veikos aplinkybes, įvertinti jos sunkumą, nusikalstamos veikos subjekto savybes ir individualizuoti bausmę, kuri jo atžvilgiu būtų teisingiausia. Santykinų kriminalinių sankcijų apibrėžimo būdai gali būti šie:

- a) nustatomos kiekybinės bausmės ribos: minimalus ir maksimalus bausmės dydis, arba tik maksimali, ar tik minimali galima bausmė (minimali numatoma bendrojoje dalyje, kaip pavyzdžiui, BK minimali laisvės atėmimo bausmė gali būti trys mėnesiai, todėl sankcijoje nurodant, jog galimas laisvės atėmimas iki vienerių metų reiškia, jog teisėjas individualizuodamas bausmę, negali skirti mažiau, nei 3 mėnesius laisvės atėmimo bausmės). Kai kurių valstybių įstatymai numato tik minimalią bausmės ribą, tuo siekiama, kad būtų griežtai baudžiama net ir už atrodančią nepiktybinę nusikalstamą veiką, tačiau toks sankcijų reglamentavimas prieštarauja kai kuriems teisės principas ir dažniausiai yra kritikuojamas, nepaisant to, jog maksimalus bausmės dydis yra numatomas bendrojoje baudžiamojo įstatymo dalyje⁶⁶.
- b) numatomos kelios bausmių rūšys, pavyzdžiui, LR BK 155 str. 1d. už įžeidimą sankcija numato, jog „baudžiama bauda arba laisvės apribojimu, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki vienerių metų“.

Pagal sankcijoje nurodytų bausmių skaičių ir jų tarpusavio santykį sankcijos gali būti skirstomos į:

- 1) paprastąsias baudžiamąsias sankcijas;
- 2) sudėtingas baudžiamąsias sankcijas;

⁶⁶ Pradel, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 521.

- 3) alternatyvias baudžiamąsias sankcijas;
- 4) mišrias baudžiamąsias sankcijas.⁶⁷

Paprastosios sankcijos numato tik vienos rūšies bausmę, kaip pavyzdžiui, LR BK 118 str. už padėjimą kitai valstybei veikti prieš Lietuvos Respubliką sankcijoje numatoma tik viena bausmės rūšis – laisvės atėmimas iki septynerių metų. LR BK viena bausmės rūšis sankcijoje – laisvės atėmimas – numatoma tik už sunkius ir labai sunkius nusikaltimus, visos kitos yra alternatyvios.

Sudėtinės sankcijos apima kelias bausmių rūšis, kurios visos yra taikomos, pažeidus dispozicijoje numatytą elgesio taisyklę. Tai yra sankcija, kurioje numatyta pagrindinė bausmė ir papildoma. LR BK nenumato tokių sankcijų, tačiau tokia sankcijų rūšis buvo įtvirtinta RTFSR BK bei LTSR BK, kaip pavyzdžiui, už 69 str. numatytą karo propagandą sankcija apėmė laisvės atėmimo bausmę nuo trijų iki aštuonerių metų ir nutrėmimą nuo dvejų iki penkerių metų⁶⁸. LTSR BK pagrindinėmis bausmėmis buvo laikomos tokios bausmės, kurios buvo skiriamos kaip savarankiškos. Galėjo būti skiriama tik viena bausmė, kuri buvo numatyta sankcijoje. Papildomomis bausmėmis buvo vadinamos tokios, kurios buvo skiriamos ne kaip savarankiškos, o tik kartu su pagrindinėmis. LTSR BK leido skirti vieną ar net kelias papildomas bausmes. Jos buvo skiriamos atsižvelgiant į bylos aplinkybes ir į kaltininko asmenybę. Papildomų bausmių paskirtis – sustiprinti nubaudo poveikį, siekiant geresnio rezultato įgyvendinant bausmės tikslus. Tačiau tai labiau suponavo ne nusikalstamumo mažinimą, o kaltininko teisinės padėties pasunkinimą. Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę ir kuriant naująjį 2000 – ūjų metų baudžiamąjį kodeksą, jo principinėse nuostatose buvo atsisakyta papildomos bausmės, kadangi iš esmės numatoma baudžiamoji politika buvo švelninama, palyginus su prieš tai galiojančiais baudžiamaisiais įstatymais. Šiuo pagrindu LR BK buvo sukurtas ir įtvirtintas naujas baudžiamosios teisės institutas - baudžiamojo poveikio priemonės. Šio instituto įteisinimas sąlygojo platesnį baudžiamosios atsakomybės individualizavimą ir diferencijavimą. Įteisinus baudžiamąjį nusižengimą, kaip nusikalstamos veikos rūšį, atsirado poreikis turėti tokias baudžiamojo poveikio priemones, kurios galėtų pataisyti asmenis, tačiau jos nebūtinais sąlygotų bausmei būdingus padarinius.

Kai kuriose valstybėse papildomos bausmės iki šiol yra numatomos baudžiamuosiuose įstatymuose, kaip antai Azerbaidžano, Prancūzijos, Gruzijos baudžiamuosiuose kodeksuose atskirai numatomos visos bausmės, tik papildomos bausmės ir bausmės, kurios gali būti skiriamos tik kaip

⁶⁷ Baublys, L., *et al.*, *supra* note 14, p. 290.

⁶⁸ *Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1989, p. 147.

pagrindinės. Bausmių rūšims, kurios gali būti tiek pagrindinėmis, tiek papildomomis, šių valstybių BK numatomi skirtingi dydžiai bendrojoje dalyje, pvz., tos pačios bausmės rūšies dydis yra didesnis, jeigu ji bus skiriama kaip pagrindinė, ir atitinkamai jos minimali ir maksimali riba yra mažesnė, jeigu ji bus skiriama kaip papildoma. Azerbaidžano ir Kazachstano baudžiamuosiuose kodeksuose kai kurios bausmių rūšys, kurios gali būti skiriamos kaip papildoma bausmė, nurodytos specialiosios baudžiamojo kodekso dalies straipsnių sankcijose. Prancūzijos baudžiamajame kodekse dėl kai kurių nusikalstamų veikų numatyta, jog kai kurios bausmių rūšys, kurios gali būti skiriamos ir kaip pagrindinės, ir kaip papildomos, kai jos straipsnio sankcijoje numatomos alternatyviai, teismui nepaskiriant vienos iš jų kaip pagrindinės, kita negali būti skiriama kaip papildoma. Taip pat prie kai kurių nusikalstamų veikų numatoma, kokios papildomos bausmės gali būti skiriamos padarius konkretų nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą. Vengrijos baudžiamajame kodekse, pavyzdžiui, kaip papildoma bausmė gali būti numatomas tik tam tikrų civilinių teisių atėmimas, kuris negali trukti ilgiau, nei pagrindinė bausmė. O Maltos baudžiamajame kodekse, pavyzdžiui, už klastojimą, jeigu nusikaltimą padarė valstybės tarnautojas, kaip papildoma bausmė - iki gyvos galvos draudžiama dirbti valstybės tarnyboje. Tačiau ši papildoma bausmė gali būti realizuojama tik skiriant tam tikro dydžio laisvės atėmimo bausmę.⁶⁹

Alternatyvios baudžiamosios sankcijos numato kelias bausmes, iš kurių teismas skiria vieną konkrečią bausmę, atsižvelgdamas į nusikalstamos veikos objektyviusius ir subjektyviusius požymius. Tai dauguma LR BK sankcijų, kaip pavyzdžiui, už 182 str. 1 d. numatytą sukčiavimą galimos net penkios alternatyvinės bausmės: viešieji darbai, bauda, laisvės apribojimas, areštas arba laisvės atėmimas iki trejų metų. Iš šių penkių bausmių teismui leidžiama pasirinkti tik vieną.

Mišrios sankcijos turi tiek alternatyviųjų, tiek sudėtinių sankcijų bruožų. Tiek alternatyviojoje baudžiamojoje sankcijoje, tiek sudėtinėje baudžiamojoje sankcijoje gali būti numatytos net kelios bausmės ir kelios jų alternatyvos, ir ne visų jų taikymas gali būti privalomas. LR BK mišrių sankcijų nėra, kadangi nėra ir sudėtinių baudžiamųjų sankcijų modelio. Tačiau kaip pavyzdys galėtų būti 1961 m. Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso 95 straipsnyje už valstybinio ar visuomeninio turto grobimą stambiu mastu numatyta sankcija, kurioje galimas: „laisvės atėmimas nuo dešimties iki penkiolikos metų su turto konfiskavimu ir su nutrėmimu nuo dvejų iki penkerių metų arba be nutrėmimo arba mirties bausmė su turto konfiskavimu“⁷⁰. Šiuo atveju laisvės atėmimo

⁶⁹ Office for Democratic Institutions and Human Rights. *Criminal Codes* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> Žiūrėta: [2014-11-04].

⁷⁰ Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1989, p. 181.

bausmė ir mirties bausmė yra alternatyvios, o turto konfiskavimas ir nutėmimas taikomas su laisvės atėmimo bausme ar turto konfiskavimas taikomas su mirties bausme sudaro sudėtines sankcijas.

1.2.3. Baudžiamųjų sankcijų struktūra

Sankcijų sistema neatsiejama nuo valstybės taikomų baudžiamųjų priemonių – bausmių – sistemos ir bausmei keliamų tikslų. Kriminalinės bausmės yra sankcijos pagrindas. Todėl nuo bausmių sistemos, bausmių turinio, nubaudio elementų ir bausmės tikslų priklauso sankcijos struktūra, jos griežtumas bei baudžiamosios teisės ir baudžiamosios politikos vertinimas. LR BK bausmės tikslai numatyti 41 str. 2 d. – tai sulaikyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo, nubausti už padarytas nusikalstamas veikas, atimti galimybę nuteistam asmeniui daryti naujas nusikalstamas veikas, paveikti bausmę atlikusius asmenis, kad laikytųsi įstatymų ir nenusikalstų bei užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą. R. Drakšo nuomone, LR BK įtvirtintų baudžiamųjų poveikio priemonių sistema yra dualistinė, kadangi baudžiamoji atsakomybė gali būti realizuojama tiek taikant kriminalines, tiek pataisymo, asmenybės resocializacijos priemones⁷¹. Tad, LR BK yra įtvirtintos šios baudžiamosios poveikio priemonės: 1) bausmės, kurios numatytos LR BK 42 str. 1 d., jų rūšys: viešieji darbai, bauda, laisvės apribojimas, areštas, terminuotas laisvės atėmimas ir laisvės atėmimas iki gyvos galvos; 2) baudžiamosios poveikio priemonės, numatytos LR BK 67 str. 2 d.; 3) auklėjamosios poveikio priemonės, numatytos LR BK 87 str. 1 d.; 4) priverčiamosios medicinos priemonės, numatytos LR BK 98 str. 1961 m. LTSR BK sankcijos pasižymėjo tuo, jog jose buvo numatomos pagrindinės ir papildomos bausmės. Naujajame BK atsisakyta papildomų bausmių, kurios anksčiau buvo privalomai (numatant sankcijoje) arba teismo nuožiūra skiriamos kartu su pagrindine bausme. Tačiau dalis iki 2003 m. galiojusiam BK numatytų bausmių galėjo būti skiriamos ir kaip papildomos, ir kaip pagrindinės bausmės. Tai leidžia teigti, jog pagrindinės nuo papildomų bausmių turinio prasme mažai kuo skyrėsi. Papildomų bausmių paskirtis buvo stiprinti nubaudio poveikį, tačiau R. Drakšo teigimu, „neretai jų poveikis tik iškreipdavo baudžiamosios atsakomybės individualizavimo principą ir dirbtinai sunkindavo nusikaltimą padariusio asmens teisinę padėtį“⁷². A. Drakšienės teigimu, šios bausmių rūšies atsisakymas sąlygojo baudžiamųjų

⁷¹ Drakšas, R. *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 195.

⁷² *Ibid.*

poveikio priemonių instituto atsiradimą dabar galiojančiame baudžiamajame įstatyme⁷³. Baudžiamojo poveikio priemonės sudaro geresnes galimybes įgyvendinti bausmės individualizavimo principą, kadangi teismas, atsižvelgdamas į bendruosius bausmių skyrimo pagrindus gali arba skirti bausmę, arba atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės ir taikyti baudžiamojo poveikio priemones - taip siekiant padėti įgyvendinti bausmės paskirtį⁷⁴. Baudžiamosios teisės mokslininkų nuomone, BK atsiradus baudžiamųjų poveikio priemonių institutui, atsirado prielaidos užtikrinti atsakomybės neišvengiamumo už kaltai padarytą nusikalstamą veiką principą⁷⁵. Kuris iš esmės buvo pritaikytas konstruojant 2000 metų BK sankcijas. Tuo buvo siekiama, jog teismui taikant sankciją ir individualizuojant bausmę, būtų galimybė taikyti racionaliausią, ekonomiškiausią ir veiksmingiausią bausmę ar kitą poveikio priemonę.

Iki 2011 metų liepos 5 dienos baudžiamojo kodekso pakeitimų⁷⁶, buvo numatomos kaip bausmės viešųjų teisių atėmimas ir teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla atėmimas, tačiau dabar jos taikomos kaip baudžiamojo poveikio priemonės. Ilgainiui tam tikros bausmių rūšys dėl socialinės ir ekonominės pažangos tampa neefektyvios ir negalinčios užtikrinti bausmei keliamų reikalavimų ir tikslų. Tokių bausmių buvimas sankcijose vienu atveju, sudaro įspūdį, jog esant daugiau alternatyvų – konkreti sankcija yra švelnesnė, tačiau įspūdis gali būti klaidingas, kadangi bausmė, kurios teismas neskirs individualizuodamas kaltininkui bausmę, iš tiesų palieka mažesnę pasirinkimo galimybę teisėjui, kas atitinkamai pačią sankciją daro griežtesne. Tačiau ne bausmių skaičius sankcijoje lemia bausmės individualizavimą, o bausmių skyrimo taisyklės. LR BK formalų sankcijų griežtumą apsprendžia jose numatomų:

- a) alternatyvių bausmių skaičius;
- b) bausmių rūšys;
- c) bausmių dydis.

Šie trys elementai formaliai leidžia identifikuoti: nusikalstamos veikos pavojingumą ir saugomos vertybės svarbą. Kuo daugiau bausmių rūšių numatoma tam tikroje sankcijoje – tuo ji yra

⁷³ Levon, J. Baudžiamojo poveikio priemonių instituto atsiradimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 2013, Nr. 88, p. 184.

⁷⁴ Abramavičius, A., et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis. I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 375 – 376.

⁷⁵ Švedas, G.; Prapiestis, J. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso dešimtmetis: raidos pamokos ir perspektyvos. *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 14.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011-12-22, Nr. 81 – 3959.

švelnesnė dispozicijoje numatytos nusikalstamos veikos atžvilgiu. Jeigu numatoma tik viena bausmė – sankcija griežta, nes teisėjas turi teisę paskirti tik vienintelę laisvės atėmimo bausmę ir tik tokiaame intervale, kuris nurodytas. Didesnis bausmių skaičius sankcijoje priklauso nuo LR BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje aprašytos nusikalstamos veikos turinio ir atskirų bausmių rūšių turinio ar vykdymo ypatybių, kurios gali sukelti kliūčių konkrečios bausmės vykdymui. Pvz., viešieji darbai skiriami tik asmeniui sutikus, areštas neskiriamas nėščioms moterims, o taip pat esančioms gimdymo atostogose, laisvės apribojimas gali būti neskiriamas kaltinamiesiems, kurie serga sunkia liga ar turi tam tikrą fizinę negalią. Bausmių rūšys leidžia nustatyti ar specialiojoje baudžiamojo kodekso dalyje numatytas nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas, mat, gali būti baudžiama už konkrečią veiką net keturiomis bausmėmis, tačiau tarp jų nebus numatytas laisvės atėmimas ir tai parodys mažesnę šios veikos pavojingumą. LR BK išskirtinai yra labai sunkių nusikaltimų, už kuriuos sankcijoje numatyta alternatyva – laisvės atėmimas nuo 10 iki 20 metų arba laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Griežčiausios bausmės numatymas sankcijoje suponuoja BK saugomo gėrio reikšmingumą. Sankcijoje yra numatomas tik laisvės atėmimo bausmės dydis. Kitų bausmių dydžiai reglamentuojami bendrosios dalies straipsniuose. Sankcijoje numatyta laisvės atėmimo bausmė, kaip minėta, parodo, jog straipsnio dispozicijoje aprašytas nusikalstamas elgesys – tai nusikaltimas, o ne baudžiamasis nusižengimas, ir leidžia identifikuoti, ar tai nesunkus, apysunkis, sunkus ar labai sunkus nusikaltimas, atsižvelgiant į numatytą laisvės atėmimo bausmės dydį. Jis nurodomas intervalu – sankcijoje apibrėžiant viršutinę ir apatinę bausmės ribas arba tik viršutinę. Paprastai, nurodant minimalią ir maksimalią laisvės atėmimo bausmės trukmę, ši bausmės rūšis yra vienintelė sankcijoje (išskyrus, kai kartu numatomas laisvės atėmimas iki gyvos galvos). Nurodant tik viršutinę ribą – sankcija gali būti tiek alternatyvinė, tiek numatanti vienintelę bausmę.

LR BK specialiosios dalies straipsnių sankcijų pagal jose numatytų bausmių skaičių analizė rodo, jog teisėjai, skirdami bausmes, turi pakankamai galimybių parinkti tinkamą bausmės rūšį. Su 2014 m. gegužės 15 d. redakcija, LR BK iš 445 sankcijų 307 yra alternatyvinės, t.y. du trečdaliai visų LR BK sankcijų. Iš jų 87 numatė dvi, 103 – tris, 87 – keturias ir 30 – penkias alternatyvias bausmių rūšis. LR BK numatomas 21 skirtingas sankcijų variantas (žr. lentelė Nr. 1.), iki 2011 metų pakeitimų, kai buvo atsisakyta dviejų bausmės rūšių, BK buvo galima rasti net 33 skirtingas sankcijų kompozicijas.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso sankcijų struktūra pagal bausmių rūšis

Sankcijų rūšys pagal bausmes	Skaičius
Iš viso sankcijų:	445
1. Sankcijos, kuriose numatyta viena bausmė iš jų:	138
1.1. Laisvės atėmimas	138
2. Sankcijos, kuriose numatytos dvi bausmės, iš jų:	87
2.1. Laisvės atėmimas, laisvės atėmimas iki gyvos galvos	17
2.2. Laisvės atėmimas, areštas	44
2.3. Laisvės atėmimas, bauda	23
2.4. Areštas, bauda	2
2.5. Viešieji darbai, bauda	1
3. Sankcijos, kuriose numatytos trys bausmės, iš jų:	103
3.1. Laisvės atėmimas, areštas, laisvės apribojimas	4
3.2. Laisvės atėmimas, areštas, bauda	69
3.3. Laisvės atėmimas, areštas, viešieji darbai	1
3.4. Laisvės atėmimas, laisvės apribojimas, bauda	4
3.5. Laisvės atėmimas, bauda, viešieji darbai	4
3.6. Laisvės atėmimas, laisvės apribojimas, viešieji darbai	1
3.7. Areštas, laisvės apribojimas, bauda	7
3.8. Areštas, bauda, viešieji darbai	8
3.9. Laisvės apribojimas, bauda, viešieji darbai	5
4. Sankcijos, kuriose numatytos keturios bausmės, iš jų:	87
4.1. Laisvės atėmimas, areštas, laisvės apribojimas, bauda	43
4.2. Laisvės atėmimas, areštas, bauda, viešieji darbai	9
4.3. Laisvės atėmimas, areštas, laisvės apribojimas, viešieji darbai	6
4.4. Laisvės atėmimas, laisvės apribojimas, bauda, viešieji darbai	10
4.5. Areštas, laisvės apribojimas, bauda, viešieji darbai	19
5. Sankcijos, kuriose numatytos penkios bausmės, iš jų:	30
5.1. Laisvės atėmimas, areštas, laisvės apribojimas, bauda, viešieji darbai	30

Pakankamas sankcijų rūšių pagal bausmes skaičius sudaro prielaidas teismams parinkti ir paskirti teisingiausių ir proporcingiausių bausmę kaltininko atžvilgiu. Dauguma LR BK sankcijų rūšių yra sistemingos ir nuoseklios, tačiau galima rasti pavienių sankcijų struktūros apraiškų (žr.

lentelę Nr. 1.), t.y. kurių struktūrinis modelis sankcijoje pritaikytas tik vieną, du ar keturis kartus. Kyla klausimas, kodėl įstatymų leidėjas nukrypo nuo įprastinių sankcijų konstrukcijų. Pavyzdžiui, viešieji darbai ir bauda alternatyvoje yra numatomi tik vieną kartą – BK 274 str. 2 d. už neteisėtą saugomų laukinių augalų, grybų ar jų dalių rinkimą, naikinimą, realizavimą ir kitokį disponavimą jais, jeigu nebuvo padaryta didelės žalos. Jeigu kartu alternatyvoje būtų nurodytas laisvės apribojimas ir areštas, ar tik viena iš šių bausmių rūšių drauge, nuo darnios sankcijų sistemos nebūtų nukrypta. Taip pat areštas ir bauda – kompozicijoje panaudota du kartus: 225 str. 4 d. esant kyšininkavimui, kai kyšio vertė nėra didesnė nei 1 MGL ir 243 str. kai vengiama atlikti su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes ar baudžiamąjį poveikio priemones. Iki 2011 m. BK bausmių sistemos pakeitimų, už 225 str. 4 d. numatytą baudžiamąjį nusižengimą sankciją sudarė vienintelė bausmė – teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas. Panaikinus šią bausmės rūšį, buvo pasiremta šia sankcijos rūšimi. Tačiau BK 243 str. nuo naujojo baudžiamąjo įstatymo priėmimo turėjo šios struktūros sankciją, ir pagrįstai, kadangi nevykdant kitų bausmių rūšių (išskyrus laisvės atėmimą), veiksmingomis lieka tik bauda arba areštas, o pati veika nėra tokia pavojinga, jog sudarytų nusikaltimo sudėtį.

Taip pat vienintelės numatytos sankcijų kompozicijos apimančios tris alternatyvas yra laisvės atėmimas alternatyvoje su areštu ir viešaisiais darbais bei laisvės atėmimas, laisvės apribojimas ir viešieji darbai. Šios sankcijos yra numatytos už BK 134 str. esantį padėjimą nusižudyti ir 142 str. 1 d. - neteisėtą abortą. Šių nusikaltimų sankcijose taip pat buvo numatyta teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla atėmimas – ją išbraukus iš sankcijų, jos nebuvo koreguojamos ir tiesiog vietoje keturių alternatyvų liko trys.

Baudžiamąjo kodekso specialiosios dalies straipsnių sankcijų struktūroje bausmių rūšys yra pasiskirsčiusios dėsningai: laisvės atėmimas iki gyvos galvos paminėtas 17 sankcijų, laisvės atėmimas – 403, areštas – 242, laisvės apribojimas – 129, bauda – 234, viešieji darbai – 94. Atitinkamai laisvės atėmimo bausmė sankcijų struktūroje yra dažniausia, kadangi iš 21 sankcijų modelio, ji numatyta net penkiolikoje, bauda numatyta keturiolikoje, areštas numatomas – dvylikoje, viešieji darbai – dešimtyje ir mažiausiai sudėčių struktūrą sudaro laisvės apribojimas, kuris numatomas tik aštuoniose sankcijų kompozicijose.

Baudžiamajame įstatyme yra tik 42 sankcijos, kuriose nėra numatytos laisvės atėmimo bausmės. Likusiose sankcijose ji numatoma su taikytiniais bausmės dydžiais, kuriuos apsprendžia nusikaltimo objekto vieta Konstitucijos saugomų vertybių sistemoje, ir šias vertybes pažeidžiančių

veikų pavojingumo laipsnis. Bausmės dydis sankcijoje taip pat atspindi jos struktūrą. Įstatymų leidėjas, nustatydamas laisvės atėmimo bausmės viršutinę ir apatinę ribas, išskyrė 25 sankcijų variantus, kurie daugumoje sudaro 138 sankcijas, kuriose numatyta tik laisvės atėmimo bausmė. Visi kiti galimi laisvės atėmimo bausmės dydžių variantai, numatantys tik maksimalų bausmės dydį (žr. priede Nr. 4.), t.y. 9 variantai, numatomi alternatyviose sankcijose ir pavieniais atvejais – kaip vienintelės galimos bausmės. Tačiau net vienuolikoje sankcijų, apibrėžiančių tik maksimalią ir minimalią bausmės trukmę, numatyti bausmių dydžiai naudojami tik po vieną kartą. Kaip antai, laisvės atėmimo bausmė nuo 2 iki 6 m. (219 str. 2 d.), nuo 2 iki 7 m. (308 str. 2 d.), nuo 2 iki 12 m. (135 str. 2 d.), nuo 3 iki 6 m. (266 str. 2 d.), nuo 3 iki 13 m. (150 str. 4 d.), nuo 4 iki 12 m. (147 str. 2 d.), nuo 5 iki 10 m. (251 str. 3 d.), nuo 6 iki 20 m. (249 str. 2 d.), nuo 8 iki 10 m. (260 str. 2 d.), nuo 10 iki 15 m. (260 str. 3 d.) ir nuo 12 iki 20 m. (249¹ str. 4 d.). Kai kurie šios bausmės trukmės dydžiai, numato labai didelę minimalią ribą – 12 metų. Taip pat numato labai mažą bausmės amplitudę, kaip antai nuo 8 iki 10 metų arba kaip tik labai didelę – nuo 6 iki 20 metų. Įstatymų leidėjas numatydamas plačias laisvės atėmimo bausmės viršutinę ir apatinę ribas, siekia sudaryti sąlygas teismams paskirti teisingą ir proporcingą bausmės dydį, tačiau bausmės skyrimo taisyklėse (BK 61 str. 2 d.) numatyta, jog teismas parinkęs tinkamą bausmės rūšį, bausmės dydį skaičiuoja nuo jos vidurkio, tad, pavyzdžiui., numatant labai didelį skirtumą, kaip antai, nuo 6 iki 20 metų, bausmės vidurkis yra beveik 13 metų ir nuo šio vidurkio teismas pradės svarstyti skiriamos laisvės atėmimo bausmės dydį.

1.2.4. Baudžiamųjų sankcijų struktūros dinamika

Šiame darbe pateikiama LR Baudžiamojo kodekso sankcijų struktūros dinamika apima 2011 – 2014 metų baudžiamojo įstatymo pakeitimo ir pildymo redakcijas. Iš pateiktų duomenų matyti (žr. lentelė Nr. 2.), jog 2011 metais buvo atsisakyta teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimas kaip bausmės rūšies. Tokie pakeitimai sąlygojo sankcijų rūšių sumažėjimą, nuo 33 buvusių sankcijų kombinacijų liko tik 21. Vienos bausmės rūšies panaikinimas lėmė vienkartinį ar tik kelioms nusikalstamoms veikoms taikomų sankcijų struktūrų išnykimą. Tačiau įstatymų leidėjas, pašalinęs teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla bausmės rūšį, nesivargino pakoreguoti kai kurių sankcijų. Tai nulėmė, jog atsikračius sankcijų, nepritampančių prie darnios sankcijų sistemos visumos, atsirado kitos, kaip pavyzdžiui 3.4. ir 3.8.

eilutėse numatytos sankcijų struktūros (žr. lentelę Nr. 2.). Atsisakius teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimo bausmės, kai kurių nusikalstamų veikų sankcijose ši bausmė buvo pakeista areštu, bauda, arba viešaisiais darbais (125, 126, 142, 177, 223, 225, 257, 268, 297, straipsnių sankcijose bei 228 str. 2 d. ir 278 str. 3 d.), kitose sankcijose tiesiog ji buvo eliminuota (134, 204, 205, 210, 211, 220, 229 straipsniuose bei 176 str. 2 d., 228 str. 1 d. ir 278 str. 1 d.). Tad, įstatymų leidėjas šią bausmę pakeitė kita, panašaus griežtumo bausme ar bausmėmis, o šios bausmės ištrynimasis iš sankcijų struktūros, padidino trijų alternatyvių bausmių sankcijų kiekį.

Lyginant alternatyvių bausmių skaičius, 2011 metais iš 405 sankcijų, 288 buvo alternatyvios (du trečdaliai), 2014 metais iš 445 sankcijų jų yra 307. Kiekybiškai alternatyvių sankcijų dalis netgi šiek tiek sumažėjo, kadangi už naujas nusikalstamas veikas buvo rinktasi nustatyti tik laisvės atėmimo bausmę, nenumatant kitų bausmės rūšių. Tai sąlygoja griežtėjančią baudžiamąją politiką, kadangi atitinkamai atsiradus naujiems nusikaltimams baudžiamajame įstatyme, buvo rinktasi tik laisvės atėmimo bausmė, arba jos alternatyva su laisvės atėmimu iki gyvos galvos. 2011 – 2014 metais pastebima sankcijų griežtinimo politika, kadangi darytais BK straipsnių sankcijų pakeitimais tik į vieną sankciją įrašyta viena alternatyvi bausmė, t.y. BK 216 str. 1 dalyje prie laisvės atėmimo bausmės taip pat numatyta bauda. Laisvės atėmimo ribos sumažintos tik už 250 str. numatytas veikas, kadangi 2013 metais Lietuva ratifikavo Europos Tarybos konvenciją dėl terorizmo prevencijos, kas lėmė BK 250 str. nusikaltimo sudėčių ir naujų kvalifikuojančių požymių atsiradimą. Tai sąlygojo ir sankcijų pakoregavimą. Įstatymų leidėjas tik griežtino maksimalų laisvės atėmimo bausmės dydį, kaip pavyzdžiui, už BK 172 str. 1 d. numatytą trukdymą pasinaudoti rinkimų ar referendumo teise, laisvės atėmimo bausmės riba buvo treji metai, po 2012 m. lapkričio 8 d. pakeitimų⁷⁷, viršutinė riba buvo padidinta metais, t.y. iki ketverių metų, atitinkamai šis nusikaltimas jau priskiriamas nebe nesunkių, o apysunkių nusikaltimų kategorijai. Tuo pačiu įstatymu taip pat buvo pakeisti ir 173, 174 bei 175 straipsnių laisvės atėmimo dydžiai, ir viršutinės jų ribos padidintos net dvejais metais, numatyti nusikaltimai taip pat iš nesunkių tapo apysunkiais.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012-11-17, Nr. 133 – 6759.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso sankcijų struktūros dinamika pagal bausmių rūšis
(2011-01-01 – 2014-05-05)

Sankcijų rūšys pagal bausmes	2011-01-01 ⁷⁸	2012-01-01	2013-01-01	2014-05-05
	Skaičius			
Iš viso sankcijų:	405	426	427	445
1. Sankcijos, kuriose numatyta viena bausmė iš jų:	117	124	125	138
1.1. Laisvės atėmimas	116	124	125	138
1.2. Atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla	1	-	-	-
2. Sankcijos, kuriose numatytos dvi bausmės, iš jų:	82	84	84	87
2.1. Laisvės atėmimas, laisvės atėmimas iki gyvos galvos	13	14	14	17
2.2. Laisvės atėmimas, areštas	43	44	43	44
2.3. Laisvės atėmimas, bauda	17	23	24	23
2.4. Laisvės atėmimas ir atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla	4	-	-	-
2.5. Areštas, bauda	4	2	2	2
2.6. Viešieji darbai, bauda	1	1	1	1
3. Sankcijos, kuriose numatytos trys bausmės, iš jų:	85	101	102	103
3.1. Laisvės atėmimas, areštas, laisvės apribojimas	4	4	4	4
3.2. Laisvės atėmimas, areštas, bauda	53	67	68	69
3.3. Laisvės atėmimas, areštas, atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla	2	-	-	-
3.4. Laisvės atėmimas, areštas, viešieji darbai	-	1	1	1
3.5. Laisvės atėmimas, laisvės apribojimas, bauda	2	4	4	4
3.6. Laisvės atėmimas, bauda, atėmimas teisės	1	-	-	-

⁷⁸ Švedas, G. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnių sankcijų sudarymo probleminiai aspektai. *Teisė*, 2011, Nr. 79, p. 12.

dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla				
3.7. Laisvės atėmimas, bauda, viešieji darbai	5	4	4	4
3.8. Laisvės atėmimas, laisvės apribojimas, viešieji darbai	-	1	1	1
3.9. Areštas, laisvės apribojimas, bauda	3	7	7	7
3.10. Areštas, bauda, viešieji darbai	8	8	8	8
3.11. Areštas, bauda, atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla	2	-	-	-
3.12. Laisvės apribojimas, bauda, viešieji darbai	3	5	5	5
4. Sankcijos, kuriose numatytos keturios baudmės, iš jų:	94	87	86	87
4.1. Laisvės atėmimas, areštas, laisvės apribojimas, bauda	36	44	43	43
4.2. Laisvės atėmimas, areštas, bauda, viešieji darbai	8	9	9	9
4.3. Laisvės atėmimas, areštas, viešieji darbai, atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla	1	-	-	-
4.4. Laisvės atėmimas, areštas, bauda, atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla	8	-	-	-
4.5. Laisvės atėmimas, laisvės apribojimas, bauda, atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla	4	-	-	-
4.6. Laisvės atėmimas, areštas, laisvės apribojimas, viešieji darbai	2	5	5	6
4.7. Laisvės atėmimas, laisvės apribojimas, viešieji darbai, atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla	2	-	-	-
4.8. Laisvės atėmimas, areštas, laisvės apribojimas, viešieji darbai	2	-	-	-
4.9. Laisvės atėmimas, laisvės apribojimas, bauda, viešieji darbai	11	10	10	10
4.10. Areštas, laisvės apribojimas, bauda, viešieji darbai	18	19	19	19

4.11. Laisvės apribojimas, bauda, viešieji darbai, atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla	2	-	-	-
5. Sankcijos, kuriose numatytos penkios bausmės, iš jų:	26	30	30	30
5.1. Laisvės atėmimas, areštas, laisvės apribojimas, bauda, viešieji darbai	22	30	30	30
5.2. Laisvės atėmimas, areštas, laisvės apribojimas, bauda, viešieji darbai, atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla	4	-	-	-
6. Sankcijos, kuriose numatytos penkios bausmės, iš jų:	1	-	-	-
6.1. Laisvės atėmimas, areštas, laisvės apribojimas, bauda, viešieji darbai, atėmimas teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla	1	-	-	-

2. BAUDŽIAMOJO KODEKSO SPECIALIOSIOS DALIES SANKCIJŲ SANTYKIS SU BENDRAISIAIS BAUSMĖS SKYRIMO PAGRINDAIS

2.1. Bendrųjų bausmės skyrimo taisyklių turinys

Lietuvos, kaip ir kitų užsienio šalių, baudžiamojoje teisėje yra vadovaujama individualios atsakomybės principu. Asmeniui baudžiamoji atsakomybė kyla tik už tyčia ar dėl neatsargumo padarytą nusikalstamą veiką, kuri atitinka baudžiamajame įstatyme numatytą nusikalstamos veikos sudėtį. Bausmę individualizuoja ir skiria teismas – tai išimtinė jo kompetencija. Jo pareiga – remiantis baudžiamaisiais įstatymais visapusiškai, nešališkai bei objektyviai ištirti kiekvienoje baudžiamojoje byloje surinktą medžiagą bei įrodymus ir priimti teisingus bei motyvuotus nuosprendžius. Tai yra viena iš sudėtingiausių ir svarbiausių baudžiamosios teisės įgyvendinimo stadijų, kurios metu teismas parenka konkrečią bausmę, numatytą sankcijoje, ir skiria ją asmeniui, pripažintam kaltu už konkrečios nusikalstamos veikos padarymą. Bausmė išreiškia neigiamą visuomenės požiūrį į nusikalstamą elgesį ir šio elgesio pavojingumą atspindi bausmės dydis.

Bausmės rūšis ir jos dydis priklauso nuo pačios nusikalstamos veikos, todėl sankcija turi būti adekvati ir proporcinga nusikalstamiems veiksams. Kiekviena nusikalstama veika yra savita, tiek dėl savo pobūdžio – padarymo aplinkybių, tiek dėl veiką padariusio asmens individualių savybių, todėl skirtina bausmė turi atspindėti jo asmenybės vertinimą ir padarytos veikos pavojingumą.

Bendrosios bausmių skyrimo taisyklės numatytos BK 54 straipsnio 1 ir 2 dalyse: bausmę skiria teismas pagal LR BK specialiosios dalies straipsnio, numatančio atsakomybę už padarytą nusikalstamą veiką, sankciją, laikydamasis bendrosios BK dalies nuostatų ir atsižvelgdamas į: 1) padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį; 2) kaltės formą ir rūšį; 3) padarytos nusikalstamos veikos motyvus ir tikslus; 4) nusikalstamos veikos stadiją; 5) kaltininko asmenybę; 6) asmens kaip bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką formą ir rūšį; 7) atsakomybę lengvinančias bei sunkinančias aplinkybes.

Tad, teismas, skirdamas ir individualizuodamas bausmę turi laikytis trijų taisyklių: 1) bausmę skirti pagal BK specialiosios dalies straipsnio sankciją, numatytą už padarytą nusikalstamą veiką; 2) vadovautis BK bendrojoje dalyje reglamentuojamomis bausmių skyrimo nuostatomis; 3) įvertinti ir atsižvelgti į BK 54 str. 2 d. numatytas aplinkybes. Pirma ir antra taisyklės teismui numato imperatyvus, nuo kurių jis negali nukrypti skirdamas bausmę. Šie įpareigojimai varžo teismo laisvę

skiriant bausmę ir jų nesilaikymas suponuoja galimybę skusti tokį nuosprendį ir atitinkamai aukštesniųjų teismų teisę jį pakeisti ar panaikinti. Trečioji taisyklė numato įpareigojimą teismui atkreipti dėmesį į tam tikras nusikalstamos veikos aplinkybes. Šiuo atveju teismas įgyvendina savo diskrecijos teisę.

Kiekvienas iš LR BK 54 straipsnyje numatytų bendrųjų bausmės skyrimo pagrindų turi svarbią ir kartu savarankišką reikšmę. Visų pirma, skiriama bausmė turi atitikti įstatymo reikalavimus. Ji gali būti paskirta tik asmenims, pripažintiems kaltais nusikalstamos veikos padarymu. Teismas skiria bausmę pagal BK specialiosios dalies straipsnio sankcijoje nurodytas ribas. Todėl jis pirmiausiai privalo įvertinti objektyviuosius ir subjektyviuosius nusikalstamos veikos požymius. Tad, baudžiamasis įstatymas reikalauja, jog nusikalstama veika būtų teisingai kvalifikuota. Teisingas veikos kvalifikavimas – tai svarbiausia tinkamos bausmės paskyrimo prielaida. Pirmoji bausmių skyrimo taisyklė įpareigoja teismą skirti tik tos rūšies ir tokio dydžio bausmę, kuri nustatyta BK specialiosios dalies straipsnio, numatančio atsakomybę už nusikalstamą veiką, sankcijoje. Skirdamas bausmę teismas pirmiausiai vadovaujasi BK specialiosios dalies straipsnio sankcija, o ne bendrosios dalies nuostatomis. Būtent nuo sankcijos prasideda bausmės skyrimo procesas. Tačiau, jeigu byloje yra aplinkybių, numatytų BK 62 straipsnyje, teismas gali paskirti bausmę, švelnesnę, už sankcijoje numatytąją. Įstatymų leidėjas, formuluodamas sankcijas ne tik jose numato bausmių rūšis ir jų dydžius, tačiau kartu formuoja ir baudžiamąją politiką. Kiek bausmių rūšių bus numatyta sankcijose, tiek teismai turės galimybės rinktis. Jeigu už nusikaltimą numatoma tik laisvės atėmimo bausmė – jokios BK bendrosios dalies nuostatos nepakeis jos.

Taigi, teismas skirdamas bausmę vadovaujasi tiek BK specialiosios dalies sankcija, tiek bendrosios dalies normomis, detalizuojančiomis sankcijų taikymą. Bausmės paskyrimas, nesivadovaujant bendrojoje dalyje numatytais taisyklėmis, gali būti neteisingas ir prieštaraujantis teisingumo principui. Bausmės paskyrimas net ir sankcijos ribose gali būti neteisingas, jei nesilaikoma taisyklių, numatytų BK bendrojoje dalyje. Antroji bausmės skyrimo taisyklė yra ne ką mažiau reikšmingesnė, nei specialiosios dalies sankcija. Kadangi LR BK specialiosios dalies sankcijose iš numatomų bausmių rūšių, numatomos tik laisvės atėmimo bausmės ribos. Visų kitų bausmių dydžiai, o taip pat kiekvienos bausmės rūšies atskirai (įskaitant laisvės atėmimo bausmę) taikomi suvaržymai ar bausmių taikymo specifika reglamentuojama bendrojoje baudžiamojo įstatymo dalyje. Tad, jeigu teismas nuspręs kaltininkui skirti bausmę, numatomą sankcijoje, vargu ar to pakaks surašant nuosprendžio rezoliucinę dalį. Atitinkamai kils klausimas, kokio dydžio

bauda numatoma už padarytą nusikalstamą veiką ir kokio dydžio ją gali skirti teismas. Tad, atsakymų ieškoma BK bendrojoje dalyje, kurioje taip pat numatomi kiekvienai bausmės rūšiai taikomi apribojimai, kurie neatsispindi sankcijose.

Teismas, išsiaiškinęs tiek bendrąsias, tiek atskirų bausmių rūšių taikymo nuostatas bei sankciją, numatytą už konkrečios nusikalstamos veikos padarymą, turi nustatyti ne tik bausmės rūšį, bet ir jos dydį. Šiame bausmės skyrimo etape teismas vadovaujasi trečiąja bausmės skyrimo taisykle, kurią apsprendžia BK 54 str. 2 d. numatytos aplinkybės, ir būtent jų įtaką skirtinos bausmės rūšiai bei dydžiui. Tinkamam bausmės paskyrimui ir individualizavimui įstatymų leidėjas sankcijas formuluoja kaip alternatyvias ir santykinai apibrėžtas. Tokios sankcijos teismui leidžia įvertinti konkrečios nusikalstamos veikos pavojingumą, kas leidžia paskirti teisingą bausmės rūšį ir jos dydį.⁷⁹ Konkrečios padarytos nusikalstamos veikos pavojingumas gali būti tiek didesnis, tiek mažesnis negu įstatyme numatytas bausmės vidurkis, todėl teismas atsižvelgdamas į nusikalstamos veikos aplinkybes parenka griežtesnę arba švelnesnę bausmės rūšį ir jos dydį. Nesant veikos pavojingumo teismas turi teisę atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, arba vadovaudamasis bausmės paskirtimi ir teisingumo principu paskirti švelnesnę, nei sankcijos riba, bausmę. Kaltės formos įtaką vertina įstatymo leidėjas, kadangi už tyčinius nusikaltimus sankcijos yra griežtesnės, nei už neatsargius. Kaip antai, tikslas ir motyvas gali tiek didinti, tiek mažinti nusikalstamos veikos pavojingumą. Nusikalstamos veikos stadijos ir kaltininko asmenybės vertinimas pačiai sankcijai poveikio neturi, kadangi vertinant šias aplinkybes teismas vadovaujasi savo nuožiūra arba asmenį apibūdinančiais požymiais (iki nusikalstamos veikos, darant nusikalstamą veiką ir po jos), tik nuo jo priklausys ar bausmė bus griežtesnė, ar švelnesnė. Bendrininkavimo kartais įtaką vertina įstatymų leidėjas, nes šis nusikalstamos veikos sudėties požymis, pavyzdžiui, nurodant jog asmuo padarė nusikaltimą dalyvaudamas organizuotoje grupėje, gali būti kvalifikuojantis požymis ir sankcija yra numatoma griežtesnė. Nesant bendrininkavimo aplinkybės numatytos nusikaltimo sudėtyje, teismas pats vertina kiek griežtinti skirtingą bausmę, vadovaujantis sankcijos ribomis. Atsižvelgiant į bendrininkavimo rūšį, formą, pobūdį ir kiekvieno bendrininko vaidmenį darant nusikalstamą veiką, atsakomybė yra diferencijuojama. Atsakomybę lengvinančios ir sunkinančios aplinkybės yra labai svarbios parenkant iš sankcijoje numatytų bausmių konkrečią bausmės rūšį ir dydį. Šios aplinkybės turi įtakos vertinant nusikalstamos veikos arba kaltininko asmenybės pavojingumą. Tam kas aukščiau aptarta, pritaria ir Lietuvos

⁷⁹ Piesliakas, V. *Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996, p. 16.

Aukščiausiasis Teismas teigdamas, jog „teismas bausmę paskiria tik tiems asmenims, kurie pripažinti kaltais dėl nusikalstamos veikos padarymo, ir tik tokią bausmę, kuri yra numatyta BK specialiosios dalies straipsnio [...] sankcijoje, nes teismas neturi teisės peržengti joje numatyto maksimalaus laisvės atėmimo bausmės dydžio ar paskirti joje nenumatytos rūšies bausmės, tačiau skirdamas bausmę, teismas turi vadovautis BK bendrosios dalies nuostatomis. Kiekvienas nusikaltęs asmuo turi teisę į teisingą bausmę, todėl [...] teismui privalu atsižvelgti ne tik į tai, kad skiriama bausmė atitiktų įstatymo reikalavimus, bet turi atsižvelgti ir į nuostatas, skirtas bausmei individualizuoti, taip pat ir į nuostatas, įtvirtinančias teisingumo principo viršenybę“⁸⁰.

J. Pradel teigia, jog bausmė priklauso nuo teisės normų turinio ir teisėjų nuomonės (arba baudžiamosios politikos). Kalbėdamas apie teisės normų turinį, jis išskiria du visuotinai pripažįstamus principus:

- 1) Nusikaltusiojo asmenybės pažinimo principą, kuris apibrėžia bausmės skyrimo sąlygas.
- 2) Bausmės reikalingumo principą, kuris nustato bausmės parinkimo kriterijus.⁸¹

Nusikaltusiojo asmenybės pažinimo principas įpareigoja teisėjus, skiriant bausmę, atkreipti dėmesį į nusikaltusio asmens elgesį šeimoje ir visuomenėje, jo būdo bruožus, šeimos aplinką, išsilavinimą, profesiją, fizinę bei psichinę būklę. Šiems duomenims sužinoti gali būti pasitelkiami socialiniai tyrimai bei ekspertizių duomenys, liudytojų apklausos, pareikalaujant duomenų apie kaltininko kriminalinę praeitį, pavyzdžiui, Prancūzijoje yra susiklosčiusi praktika, kuri leidžia kriminalinei policijai pavesti, jog būtų patikrintas kaltininko *curriculum vitae* turinys. Atsižvelgiant į valstybėje vyraujančią teisinę sistemą, šie duomenys gali būti surenkami ikiteisminio tyrimo arba teismo proceso metu, tačiau šių duomenų nepakankamumas ar visiškas jų nebuvimas nenaikina nuosprendžio ir nedaro jo neteisingu.⁸² Lietuvoje taip pat atsižvelgiama į šiuos socialinius – demografinius kriterijus, parenkant bausmę: amžių, lytį, šeimines padėtis, turtingumą, išsilavinimą, darbinę veiklą, darbdavio ir bendradarbių bei kitų aplinkinių suteikiamą charakterizuojančią informaciją apie kaltininką, asmenybės teigiamas ir neigiamas savybes, sveikatos būklę, polinkį į girtavimą ar kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimą, vertybinę orientaciją bei kita⁸³. Šie duomenys turi sudaryti prielaidas išvadai, jog socialinio statuso ir vertingumo grąžinimas, kurį jis

⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-594/2005.

⁸¹ Pradel, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 541.

⁸² *Ibid*, p. 541 – 542.

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. praktikos baudžiamosiose bylose aktualijos. *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lat.lt/lt/aktuali-praktika/aktuali-praktika-baudziamosiose-bylose.html> Žiūrėta [2014-11-16], Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 18 d. teismų praktikos skiriant bausmes už kontrabandą (Baudžiamojo kodekso 199 straipsnis) tyrimas. *Teismų praktika*, 2011, Nr. 34.

prarado, galimas nebūtinai paskiriant realią laisvės atėmimo bausmę, o parenkant švelnesnę alternatyvą ar paskiriant kitas baudžiamąsias teises priemones. R. Drakšas teigia, jog teismas, atsižvelgdamas į minėtuosius kriterijus, taiko humanizmo principą⁸⁴. Kaltininko asmenybę charakterizuojanti informacija lemia, ar bus pasiekti bausmės tikslai, įtvirtinti LR BK 41 str. 2 d. Teismų praktikoje vadovaujama tuo, jog vien šie kaltininko asmenybę apibūdinantys požymiai negali lemti švelnesnės bausmės paskyrimo, į juos turi būti atkreipiamas dėmesys tik visų kitų aplinkybių, apibūdinančių kaltininko asmenybę, kontekste, o taip pat jais negali būti remiamasi siekiant griežtinti skirtiną bausmę⁸⁵. Lietuvoje šie duomenys yra surenkami ikiteisminio tyrimo metu.

Bausmės reikalingumo principo turinį sudaro dvi dalys: pirmoji apima taisyklę, jog baudžiama tik už veikas, kurios įstatymų leidėjo pripažintos nusikalstamomis, o numatytos sankcijos už jas neturi peržengti visuomeninio reikalingumo ribų – proporcingumo principo. Antrasis šio principo aspektas reiškia, jog teismas turi parinkti tokią bausmę (rūšį ir dydį), kuri kaltu pripažintam asmeniui, būtų teisinga ir atitiktų bausmės prigimtį, t.y. savo paskirtį. Remiantis 1992 m. spalio 22 d. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R(92)17 dėl nuosprendžių suderinamumo, joje buvo rekomenduojama numatyti tam tikrus kriterijus, kuriais remiantis būtų sukurti pamatiniai bausmių skyrimo principai, kurie būtų reguliariai atnaujinami ir atitiktų šiuolaikinę humanišką baudžiamąją politiką, numatytą laisvės atėmimo bausmės taikymo ribojimą ir platesnį visuomeninių poveikio priemonių taikymą⁸⁶. Lietuvoje, kuriant naująjį 2000 m. baudžiamąjį kodeksą, buvo atsižvelgta į šias Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijas, kadangi tiek siekiant įstoti, tiek įstojus į Europos Sąjungą (toliau - ES), valstybė būtų turėjusi bet kuriuo atveju numatyti tam tikrus kriterijus, principus ar nuostatas dėl bausmės skyrimo. Būtent tokios įstatymų leidėjo veiklos rezultatu tapo BK 54 str. 1 – 2 d. numatyti bendrieji bausmių skyrimo pagrindai bei kitos BK VIII skyriuje numatytos išimtinės bausmių skyrimo taisyklės.

Teisėjo nuomonė, kaip kaltininkui skirtiną bausmę sąlygojantis veiksnys, visų pirma, bausmės dydžiui, daro įtaką, atsižvelgiant į nusikaltimo sunkumą. Didesnis teismo palankumas skiriant bausmę priklauso nuo asmens, kuris atskleidžia nusikalstamos veikos padarymo

⁸⁴ Drakšas, R. *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 59.

⁸⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gegužės 16 d. Teismų praktikos skiriant bausmes už nužudymus (Baudžiamojo kodekso 129 straipsnis) apžvalga. *Teismų praktika*, 2011, Nr. 28.; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 23 „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“. *Teismų praktika*, 1999, Nr. 12.

⁸⁶ Pradel, J. *supra* note 81, p. 542 – 546.

bendrininkus ar atsisako tolesnės veikos darymo, pavyzdžiui, Italijos baudžiamajame įstatyme už teroristinio pobūdžio nusikaltimus numatyta, jog asmenims, kurie padeda policijai bei teismui surinkti įrodymus, svarbius bendrininkų identifikavimui ir sulaikymui, bausmė mažinama perpus. Taip pat dalyvavusiems nusikalstamoje teroristinėje grupuotėje ir atsisakius jos narystės ir su ja susijusių ryšių bei per 1 mėnesį apie tai pranešus teisėsaugos institucijoms – bausmė taip pat mažinama perpus. Pavyzdžiui, Vokietijoje už teroristinių organizacijų kūrimą bausmė gali būti švelninama arba nuo jos visiškai atleidžiama, jei kaltinamajam sėkmingai pavyksta sutrukdyti tolesnei organizacijos veiklai ar egzistavimui ir jeigu jis tai padaro savanoriškai⁸⁷. Taip pat ir Lietuvoje yra naudojama tokia technika, kuri leidžia sumažinti bausmę ar atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, jei kaltininkas savanoriškai nutraukia nusikalstamus veiksmus bei padeda teisėsaugos institucijoms (LR BK 39¹ ir 59 str.). J. Pradel nuomone, tai puikus baudžiamosios politikos metodas, kuris duoda gerų rezultatų⁸⁸.

Teisėjo nuomonės įtaka paskiriant kaltininkui bausmę, anot J. Pradel, gali pasireikšti trimis formomis:

1. Teisėjus griežtai varžančios teisės sistemos:
 - a) Teisėjas parinkdamas bausmę negali skirti mažiau, nei nustatyta sankcijos ribose.
 - b) Teisėjas negali nustatyti mažesnės bausmės už nustatytą minimalų galimą bausmės dydį apskritai, arba tam tikrais atvejais draudžiama skirti su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes.
 - c) Numatyta bausmė ir jos dydis sankcijoje yra vienintelė ir fiksuota, pavyzdžiui, laisvės atėmimas 10 metų.
 - d) Kiekvienai nusikalstamai veikai iš anksto numatoma bausmė, kurią teismas privalės skirti. Teismui paliekama tik labai ribota galimybė padidinti arba sumažinti bausmės dydį priklausomai nuo sunkinančių ar lengvinančių aplinkybių. Tokiu būdu labiau siekiama teisingo atpildo, nei asmens resocializacijos. Esant šiai formai bausmės paskyrimas grindžiamas ne atsakomybės individualizavimo principu, o atpildu ir teisėtumu.
2. Teisėjus mažai varžančios teisės sistemos. Dažniausiai sankcijose bausmės nurodomos alternatyviai ir numatomos tik maksimalios bausmių ribos. Dominuoja bausmės

⁸⁷ Office for Democratic Institutions and Human Rights. *Criminal Codes. German Criminal Code* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> Žiūrėta: [2014-11-16].

⁸⁸ Pradel, J. *supra* note 81, p. 547.

individualizavimo principas, pabrėžiamas nusikaltimo ir bausmės būtinas proporcingumas. Bausmės trukmė siejama su nusikaltimo sunkumu.

3. Teisėjus vidutiniškai varžančios teisės sistemos. Kuriose maksimalūs (ir, ar minimalūs) bausmių dydžiai numatomi sankcijose, o bausmės sušvelninimas dėl lengvinančių aplinkybių yra labai ribotas. Lengvinančių aplinkybių įtaka bausmei tiksliai apibrėžta įstatyme, pavyzdžiui, Italijos BK numatyta, kad esant tam tikroms aplinkybėms, bausmės dalis mažinama trečdaliu, esant antrai aplinkybei, po pirmosios aplinkybės pritaikymo likusi bausmės dalis mažinama trečdaliu ir t.t. Jei gresia laisvės atėmimas iki gyvos galvos, ši bausmė gali būti sumažinama iki terminuoto laisvės atėmimo, o taip pat sunkinančios naikina lengvinančias aplinkybes.⁸⁹ Lietuvoje 2013 m. LR BK buvo papildytas nauja norma - 64¹ straipsniu, kuris taip pat numato galimybę tuo pačiu nuosprendžiu asmeniui skiriamą bausmę mažinti trečdaliu, jeigu byla baigiama baudžiamuoju įsakymu, pagreitinto proceso ar sutrumpinto įrodymų tyrimo tvarka.

LR BK VIII skyriuje, reglamentuojančiame bausmių skyrimo taisyklės, galima rasti tiek teisėjo nuožiūrą ribojančių, tiek beveik neribojančių normų. Tačiau BK 54 str. 2 d. numatytų bendrųjų bausmės skyrimo taisyklių formuluotės suteikia teisėjui neribotą laisvę elgtis savo nuožiūra. A. Gumuliausko nuomone, tokių normų įtvirtinimas BK rodo, kad įstatymų leidėjas pasitiki teisėjais, jų kompetencija, profesionalumu, sąžiningumu ir numatydamas tik bendro pobūdžio taisyklės, leidžia teisėjui elgtis savo nuožiūra⁹⁰. Todėl pagal J. Pradel skirstymą Lietuvą galima priskirti prie teisinių sistemų, kuriose kaltininkui parenkant bausmės rūšį ir dydį vadovaujamosi individualizavimo principu ir teisėjo galios bausmės skyrimo procese yra mažai ribojamos, išskyrus BK specialiosios dalies sankcijų ribas (išimtis BK 43 str. 4 d.) ir imperatyvias bendrosios dalies normas.

2.2. Baudžiamųjų sankcijų kūrimo mechanizmas

Kriminalinių bausmių sistemos ir sankcijų darba bei jų optimalumas yra esminės baudžiamosios politikos veiksmingumo prielaidos⁹¹. E. Bieliūno teigimu, sankcija yra normos

⁸⁹ Pradel, J. *supra* note 81, p. 547 – 552.

⁹⁰ Gumuliauskas, A. Teisėjo nuožiūra skiriant bausmę. *Jurisprudencija*, 2004, 61 (53): 88.

⁹¹ Čaplinskas, A., *et. al.* Kriminalinių bausmių sistemos darba ir sankcijų optimizavimo kaip baudžiamosios politikos veiksmingumo prielaidos. *Teisė*, 2000, Nr. 37, p. 7.

dispozicijos visumos rezultatas, apimantis baudžiamosios atsakomybės pagrindą, prielaidas ir lengvinančias bei sunkinančias aplinkybes⁹². Kuriant baudžiamąsias sankcijas, įstatymo leidėjo uždavinys yra nustatyti bausmių rūšis, ir jų dydžius, kurie suponuotų teisingos bausmės paskyrimą nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui. Numatomos bausmių rūšys ir jų dydžiai privalo būti teisingi ir proporcingi normos dispozicijoje aprašyti veikai. Sankcija turi būti adekvati, jog joje numatytos baudžiamosios pasekmės sudarytų prielaidas pasiekti bausmės tikslus. Vadovaujantis vieningu sankcijų kūrimo modeliu ir principais sukuriamą darni sankcijų sistema, kuri turi logiką ir atspindi stabilias valstybės baudžiamosios politikos įgyvendinimo kryptis bei pasirinktus būdus.

Nustatant baudžiamąjo įstatymo specialiosios dalies normose numatytų nusikalstamų veikų pavojingumą ir remiantis tuo, apibrėžiant bausmių ribas, paprastai vadovaujama tradicija, intuicija, praktine patirtimi, įgūdžiais, valstybės valdančiosios daugumos, visuomenės ir žiniasklaidos nuomone, subjektyviais įsitikinimais bei kitais, pakankamai dažnai atsitiktiniais – neformaliais kriterijais. Nustatant baudžiamąjo kodekso specialiosios dalies sankcijų ribas atsižvelgiama ir į ES tarptautinėse sutartyse bei antriniuose teisės aktuose keliamus reikalavimus bei į kitų ES valstybių narių baudžiamuosiuose įstatymuose numatytas sankcijas. ES teisės įtaka baudžiamosioms sankcijoms pasireiškia įgyvendinant jos teisės aktus, kadangi dažniausiai jie nėra tiesioginio taikymo. Jų įgyvendinimas pasireiškia nacionalinėje teisėje priimant naujas, pakeičiant jau galiojančias baudžiamąsias sankcijas arba papildant baudžiamąjį įstatymą naujomis normomis. ES teisės aktuose numatomi ne tik nusikalstamoms veikoms priskirtini požymiai ar jų formuluotės, tačiau neretai ir bausmių rūšys. Jei nurodoma, kad už tam tikrą veiką turėtų būti skiriamas laisvės atėmimas, kartu numatomas ir minimalus šios bausmės dydis. G. Švedas teigia, jog „ES teisės aktuose reikalaujama laisvės atėmimo bausmės minimali riba nuolat didinama, o tai jau gali kelti tikrų problemų nacionalinei baudžiamajai teisei“⁹³, pavyzdžiui, numatant kuo didesnę minimalią laisvės atėmimo ribą, atitinkamai didėja ir viršutinė šios bausmės riba, kas tam tikrus nusikaltimus gali deklaruoti kaip sunkius ir labai sunkius. Dėl tokio poveikio, taikant sankciją gali būti nusižengiama bausmės individualizavimo principui. Priskyrus nusikaltimą sunkių ar labai sunkių nusikaltimų kategorijai, pavyzdžiui, apribojama probacijos galimybė, kas sunkina kaltininko teisinę padėtį. O taip pat, ES teisės aktuose numatant bausmių dydžius gali būti išbalansuojama baudžiamąjo įstatymo atskirų specialiosios dalies skyrių sankcijų sistema. Tačiau 2007 m. spalio 23

⁹² Bieliūnas, E. Sankcijos įtaka nusikalstamų veikų kvalifikavimui. *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 515.

⁹³ Švedas, G. Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajai teisei. *Teisė*, 2010, Nr. 74, p. 15.

d. Teisingumo Teismo sprendime byloje C-440/05 Europos Komisija prieš ES Tarybą, pastaroji teigė, jog taip siekiama suartinti valstybių narių teisės aktus už tam tikrus nusikaltimus, būtent suderinant taikomų baudžiamųjų sankcijų dydį ir rūšis. Tačiau Teisingumo Teismas visgi pasisakė, jog taikytinų baudžiamųjų sankcijų rūšių ir dydžių nustatymas nepriskirtinas Bendrijos kompetencijai⁹⁴.

Kriminalizuojant nusikalstamas veikas, ar papildant jas tam tikrais sudėties požymiais, tiek normos dispozicija, tiek sankcija turi būti autoritetingos. Pritartina D. Murausko nuomonei, jog kaip ir normų kūrimui naudojamai juridinei technikai, taip ir sankcijų kūrimui, turi būti laikomasi tam tikrų reikalavimų ir standartų, bet ne iš atviroje moralinėje diskusijoje išvestų principų, subjektyvių įsitikinimų, žiniasklaidos spaudimo ar intuicijos⁹⁵. Dar 1996 metais, V. Pavilionis pastebėjo: „Įstatymų leidėjas turėtų apibrėžti konkrečius sankcijų nustatymo kriterijus ir keisdamas bei priimdamas naujas normas besąlygiškai jų laikytis“⁹⁶. Tačiau baudžiamąsias sankcijas reikia derinti ne tik tarpusavyje, bet ir su kitų teisės šakų poveikio priemonėmis, sankcijos turi atitikti baudžiamosios politikos principus. Todėl, vadovaujantis neformaliais ar moraliniais sankcijų kūrimo kriterijais yra pakankamai sudėtinga ar net neįmanoma aprėpti visų teisinės sistemos elementų bei jų tarpusavio darnos. Autorė bandė preliminariai LR BK sankcijas sugrupuoti pagal nusikaltimo sunkumo kategorijas ir pagal identišką sankcijų struktūrą (atsižvelgiant ne tik į bausmių rūšis, tačiau ir į laisvės atėmimo bausmės dydį) išskirti nusikalstamų veikų sudėties požymius, kurie kartotųsi ar bent būtų panašūs tam, jog būtų galima įvertinti kiekvienos sankcijos konstravimo logiką. Bet deja, nepavyko nustatyti konkrečių ir tendencingų vienodų sankcijų struktūrų pagal nusikalstamos veikos dispoziciją ir jos vietą baudžiamajame kodekse. Tai leido padaryti išvadą, jog priimant naująjį baudžiamąjį įstatymą nebuvo (ir vis dar nėra) konkrečių kriterijų, kuriais remiantis buvo sukurta LR BK specialiosios dalies sankcijų sistema. Galima manyti, jog sankcijos formuluotos atsižvelgiant į pasikeitusią – švelnesnę – baudžiamąją politiką, naujojo BK principines nuostatas, bendruosius bei specialiuosius baudžiamosios teisės principus ir Teisės instituto drauge su Matematikos ir informatikos institutu parengtą bausmių sistemos metodiką, kurioje buvo pateikti pasiūlymai dėl normų bei bausmių sistemos ir sankcijų darnos tobulinimo. Žinoma, taip pat buvo pasitelkiama

⁹⁴ 2007 m. spalio 23 d. Teisingumo Teismo sprendimas byloje C-440/05 Europos Bendrijų Komisija prieš Europos Sąjungos Tarybą [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=70715&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=139813> Žiūrėta [2014-11-10].

⁹⁵ Murauskas, D. Teisinės valstybės principas: sampratos paieškos doktrinoje. *Teisė*, 2011, Nr. 78, p. 172.

⁹⁶ Pavilionis, V. Baudžiamosios politikos pagrindai (2). *Justitia*, 1996, Nr. 4, p. 17.

tradicija, intuicija ir kūrybine laisve, kadangi visiškos sankcijų sistemos darnos naujajame BK pasiekti nepavyko. Todėl, autorės manymu, standartizuoti sankcijų kūrimo bei modeliavimo mechanizmai sudarytų prielaidas teisingų, proporcingų bei adekvačių sankcijų formulavimui ir darnios sankcijų sistemos sukūrimui.

1998 m. Teisės institutas drauge su Matematikos ir informatikos institutu atliko tyrimą apie baudžiamųjų sankcijų darną ir jos sistemos kūrimą⁹⁷. Šiame tyrime bandyta išskirti kriterijus, kuriais vadovaujantis turėtų būti kuriama darni sankcijų sistema ir nustatomas nusikalstamos veikos pavojingumas. Taip pat bandyta bendrus sistemų projektavimo metodus pritaikyti nustatant sankcijų intervalus naujajame BK. Norėta sankcijų už konkrečias nusikalstamas veikas formavimo procedūrą kompiuterizuoti, jog būtų išvengiama sankcijų sistemoje atsirandančių disproporcijų, kai rankiniu būdu bandoma suderinti visų BK esančių sankcijų dydžius. Tačiau konkreti metodologija, apimanti sankcijų struktūros ir ribų nustatymą, nepateikiama. Analizuojant sankcijų kūrimo mechanizmą šioje darbo dalyje remiamasi kai kuriomis idėjomis, suformuluotomis minėtame tyrime.

Kadangi baudžiamasis įstatymas yra vienas iš LR Konstitucijoje įtvirtintos vertybių sistemos gynimo priemonių, todėl sankcijų kūrimo metodiką būtina grįsti aksiologine nuostata. Kiekviena sankcija priklauso nuo normos, kuri skirta tam tikros vertybės ar visuomeninių (socialinių) santykių apsaugai, o pati sankcija yra valstybės prievartos garantas. Sankcijų numatomų bausmių dydžių ribos siejamos su tų sankcijų ginamomis vertybėmis, o būtent, sankcija apsprendžia vertybės ir jos pažeidimo mastą. Žinoma, konstitucinės vertybės ginamos ne tik baudžiamaisiais, tačiau ir kitais įstatymais. Kriminalinėmis sankcijomis įmanoma ginti „tik tokias vertybes, kurių pažeidimo faktą galima įrodyti“⁹⁸. LR BK kaip ir daugumos kitų valstybių baudžiamųjų įstatymų, specialioji dalis suskirstyta į skyrius, kurie apima normas, saugančias konkrečius gėrius pagal jų vertingumą. Tad konstitucinės vertybės vieta svarbi tiek numatant busimų rūšis, tiek apsprendžiant jų dydžių ribas.

Sankcijų dydį lemia juridiniai ir baudžiamosios politikos veiksniai. Pagrindiniai juridiniai veiksniai:

- 1) Nusikalstamos veikos padarymo pavojingumas.
- 2) Kaltumas (jo statusas, vaidmuo ir nusikalstamos veikos darymo metu asmens būklę apibūdinančios aplinkybės).

⁹⁷ Teisės instituto ir Matematikos ir informatikos instituto tyrimas: *Baudžiamųjų sankcijų darna. Sistemos sukūrimo prielaidos*. Vilnius: Matematikos ir informatikos institutas, 1998.

⁹⁸ *Ibid.*, p. 14.

3) Baustinumas (kaltininką ir jo elgesį padarius nusikalstamą veiką apibūdinančios aplinkybės).

Nusikalstamos veikos padarymo pavojingumas apibūdina vertybės pažeidimo laipsnį, t.y. nusikalstamos veikos stadiją ir kiekybiškai įvertina padarytą ar potencialią (nebūtinai materialių sudėčių) žalą. O. Fedosiuk nuomone: „Vien nuorodos į nusikalstamos veikos pavojingumą (BK 10 ir 11 str.), kaip rodo praktika, nepakanka, kad įstatymų leidėjas santūriau naudotų savo galias šioje teisės šakoje“⁹⁹. Nusikalstamos veikos padarymo pavojingumas, kaip juridinis kriterijus konstruojant sankcijas, visų pirma priklauso ne tik nuo pačios saugomos vertybės, tačiau ir nuo straipsnio dispozicijoje aprašomos nusikalstamos veikos sudėties. Reikia įvertinti ji formali ar material. Jeigu material, suprantama, jog galima numatyti, kokie veiksmai laikomi pasirengimu, kokie jau pasikėsiniu ir kada veika baigta ir kokie padariniai galimi, kokia ir kaip bus įvertinama žala. Nors, LR BK galime rasti straipsnių dispozicijų, kuriose padariniai yra abstraktūs, neapčiuopiami ir neaišku kuo matuojami, pvz., LR BK 228 str. Formaliose nusikalstamų veikų sudėtyse nėra nurodomi padariniai, tačiau nereikia, jog jie nekyla, tiesiog jų nereikia įrodinėti, o baudžiamoji atsakomybė nėra siejama su jų kilimu. Bet kuriuo atveju, tam tikra žala yra padaroma, tam tikri padariniai kyla, kaip antai, LR BK 207 str. numatyti tik veiksmai, tačiau akivaizdu, apgaule gavus kreditą ar paskolą padariniai atsiranda – kreditorius patiria turtinę žalą. Tad, konstruojant hipotetines situacijas, kokio masto ir kokios pasekmės konkrečioje veikos stadijoje gali kilti nusikalstamu elgesiu pažeidus BK saugomą vertybę ar socialinius santykiu, įvertinamas padaromos nusikalstamos veikos pavojingumas.

Kaltumas apsprendžia asmens kaltę nusikalstamos veikos ir jos padarinių atžvilgiu, t.y. intelektinį ir valinį asmens santykį su konkrečios veikos padarymu ir kilusiais padariniais. Kaltumo laipsnį nusako kaltės forma, asmens, veikos padarymo metu, kvalifikuojantis statusas, jo psichinė būseną, vaidmuo, nusikalstamo veikimo tikslai ir motyvai, nusikalstamos veikos padarymo būdas, situacija, laikas ir vieta bei kitos objektyvios veikos padarymo aplinkybės Nors kaltė yra subjektyvusis nusikalstamos veikos požymis, ir anksčiau išvardintos aplinkybės įprastai yra vertinamos teismo skiriant bausmę, tačiau nustatant sankcijų ribas būtina atsižvelgti į visas anksčiau

⁹⁹ Fedosiuk, O. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*, 2012, 19 (2): 718.

išvardintas aplinkybes, sudarančias kaltumo turinį. Kadangi šių aplinkybių buvimas daro tiesioginę įtaką sankcijos rūšiai ir jos riboms.¹⁰⁰

Baustinumas – tai kaltiems asmenims, už padarytą nusikalstamą veiką, skiriamos bausmės švelninimo ar griežtinimo tikslingumas. Tai lemia kaltininko statusas, gyvenimo būdas bei nuostatos. Baustinumas – tai sankcijos, o drauge ir baudžiamosios politikos išraiškos forma. Kokiu mastu ir kokie subjektai baustini (valstybės tarnautojai, nepilnamečiai, kariškiai, recidyvistai ir kt.), priklauso nuo kintančių visuomenės interesų ir poreikio bausti tuos asmenis. Taip pat baustinumas susijęs su kaltininko asmenybės charakteristika bei elgesiu padarius nusikalstamą veiką apibūdinančiomis aplinkybėmis.¹⁰¹

Pagrindiniai sankcijų dydį lemiantys baudžiamosios politikos veiksniai yra konstitucinių vertybių apsauga, konkrečių nusikalstamų veikų prevencija ir kriminalizuojant nusikalstamą veiką numatytų veikos požymių bei aplinkybių visuma. Konstitucijoje įtvirtintos konstitucinės vertybės natūraliai reikalauja apsaugos, o viena pagrindinių priemonių – tai baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamą elgesį. Įstatymų leidėjas privalo uždrausti veikas, kurios kelia grėsmę asmenų, visuomenės ar valstybės interesams, o drauge turi užkirsti kelią galimos žalos atsiradimui¹⁰². Konkrečių nusikalstamų veikų prevencija baudžiamajame įstatyme – tai numatomos sankcijos griežtinimo ar švelninimo poreikis. Prevencija priklauso nuo atskirų nusikalstamų veikų rūšių paplitimo, visuomenės požiūrio į jas (kaip socialinio reiškimo) ir bendros valstybės kriminogeninės situacijos¹⁰³. Prevencija yra viena iš valstybės vykdomos baudžiamosios politikos krypčių. Jeigu numatomų sankcijų dispozicijos ar bendrosios dalies nuostatos vienu ar kitu požiūriu formuluojamos nekorektiškai, tai ir sankcijų logika tampa beprasmė. Formaliai LR BK numatomus bausmių dydžius galima subalansuoti tarpusavyje, nesigilinant į kitus baudžiamojo įstatymo aspektus, tačiau sankcijų logika ir darna bus tik tariama. Tokios specialiosios dalies normos neapsaugos nuo įvairiausių kazusų ir todėl tokio formalumo turi būti atsisakoma.

Svarbiausias baudžiamųjų sankcijų atskaitos taškas – tai sankcijos prasmės ir tikslo suvokimas. Pirmiausiai įstatymų leidėjas turi suvokti, jog sankcija skirta bausmės tikslams pasiekti ir įgyvendinti teisingumą, jog neadekvatus bausmių rūšių ir jų dydžių parinkimas gali sąlygoti ne

¹⁰⁰ Čaplinskas, A., *et. al. supra* note 91, p. 9 – 10; Teisės instituto ir Matematikos ir informatikos instituto tyrimas. *Supra* note 97, p. 44.

¹⁰¹ Čaplinskas, A., *et. al. supra* note 91, p. 10.

¹⁰² Abramavičius, A.; Jarašiūnas, E. Konstitucinė dimensija baudžiamojoje teisėje. *Teisė*, 2004, Nr. 53, p. 24.

¹⁰³ Čaplinskas, A.; Misiūnas, J.; Poškevičius, V. Kai kurios baudžiamosios teisės ontologijos problemos. *Jurisprudencija*, 2000, 16 (8): 122 – 128.

asmens pataisymą, o neatitaisomą žalą jam. Tik suvokus šią nuostatą galimas sankcijos kūrimas, kuris pradedamas identifikuojant konstitucinę vertybę ir socialinius santykius, kuriems reikalinga baudžiamosios teisės apsauga. Kaip minėta, sankcijose numatytos bausmių rūšys, tarp jų ir laisvės atėmimo bausmės ribos, turi būti proporcingos nusikaltimams, t.y. jų pavojingumui. Sankcijose apibrėžti bausmės dydžiai turi būti pagrįsti racionalių baudžiamosios politikos požiūriu. A. Gumuliauskas yra išskyręs keturis reikalavimus, į kuriuos turėtų atsižvelgti įstatymų leidėjas formuluodamas sankcijas: 1) pažeisto teisinio gėrio vertingumas; 2) kaltės rūšis; 3) veikos forma; 4) kvalifikuojančių ar privilegijuojančių požymių būvimas¹⁰⁴. Jo teigimu šios aplinkybės padeda užtikrinti sankcijų proporcingumą. Tačiau norint sudaryti adekvačią ir nuoseklią sankcijų sudarymo logiką, autorės nuomone, nepakanka šių keturių kriterijų, kuriais vadovaujantis galėtų būti kuriamos sankcijos. Juos tenka praplėsti ir, autorės siūlymu, sudarant sankcijas reikėtų vadovautis šiais kriterijais:

- 1) Apibrėžti, kokie veiksniai lemia nusikalstamų veikų pavojingumą, t.y. nusikalstamos veikos objekto vieta konstitucinių vertybių skalėje, šios vertybės pažeidimo laipsnis, kaltumas ir baustinumas.
- 2) Suskirstyti nusikaltimus pagal jų sunkumo kategoriją. Visų pirma, atibojant nusikaltimus nuo baudžiamųjų nusižengimų, tuomet nusikaltimus skirstant pagal jų pavojingumo pobūdį (priskiriant prie nesunkių, apysunkių, sunkių ir labai sunkių nusikaltimų), ir pavojingumo laipsnį (ar tai pagrindinė nusikalstama veika, kvalifikuota ar privilegijuota).
- 3) Kiekybiškai įvertinti kiekvienos BK numatytos veikos pavojingumą. Atliekant sistemine BK specialiosios dalies normų analizę.
- 4) Įvertinti sankcijų struktūrą, sistemiškai analizuojant už konkrečias nusikalstamas veikas numatytas bausmių rūšis ir jų dydžius. Nusikaltimų sunkumo kategorijų apimami sankcijų dydžiai nustatomi vadovaujantis atitinkamos nusikalstamos veikos modeliu, bet nepažeidžiant BK skyriaus maksimalios sankcijos ribos.
- 5) Nustatyti veikos pavojingumo ir bausmių rūšių bei laisvės atėmimo bausmės dydžio proporcingumo skalę/matą.

¹⁰⁴ Gumuliauskas, A. Teisingumo principas ir jo reikšmė naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 2003, Nr. 48, p. 93.

6) Numatyti bausmių rūšis ir apskaičiuoti laisvės atėmimo bausmės dydį, vadovaujantis BK bendrosios dalies nuostatomis.

Bausmių rūšys LR BK sankcijose formuluojamos pirmiausiai numatant švelniausią ir baigiant griežčiausia bausmės rūšimi. Tokia koncepcija pasirinkta tam, jog parenkant kaltininkui bausmę, būtų ieškoma galimybių taikyti racionaliausią, ekonomiškiausią ir kartu efektyviausią jos rūšį. Tačiau, dėl įstatymų leidėjo aplaidumo, pavyzdžiui, LR BK 107, 108, 109, straipsnių, 174 str. 2 d., 178 str. 2 d., 217, 218 ir 259 str. 2 d. sankcijose bausmės rūšys sumaišytos, kaip antai 107, 108 ir 109 str. pirmiau nurodoma laisvės atėmimo bausmė, ir tik po jos seka bauda. 174 str. 2 d. sankcijoje pirmiausiai nurodomas areštas, o tik po jo bauda, 178 str. 2 d. sankcijoje visiškas chaosas – bauda, areštas, laisvės apribojimas, laisvės atėmimas, 217, 218 ir 259 str. 2 d. sankcijose bauda numatoma kaip griežtesnė bausmės rūšis, nei laisvės apribojimas. Toks baudžiamųjų sankcijų koncepcijos nesilaikymas, kai sankcijoje visų pirma numatomos švelniausios, o paskiausiai griežčiausios bausmės, savaime prieštarauja galiojančiai sankcijų sistemai. Tokia sankcijų struktūros koncepcija buvo įgyvendinama kartu su naujuoju baudžiamuoju įstatymu, todėl minėtųjų straipsnių struktūra yra nihilistinė. Jeigu tokių sankcijų buvimas netrikdo įstatymų leidėjo, negalime kalbėti apie vieningą bei darnią baudžiamųjų sankcijų sistemą bei jos kūrimą.

Nustatant sankcijų ribas būtina atsižvelgti į LR BK bendrosios dalies bendrąsias nuostatas, kuriomis yra nurodoma, kada teismas turėtų skirti laisvės atėmimą, o kada alternatyvią bausmę, pvz., LR BK 55 ar 56 str. Atitinkamai BK 55 str. nurodoma, jog asmeniui teisiama už nesunkų ar apysunkį nusikaltimą pirmą kartą, teismas paprastai skiria su laisvės atėmimu nesusijusią bausmę. Ši bendroji taisyklė suponuoja nesunkių ir apysunkių nusikaltimų sankcijų struktūrą. Esant šių nusikaltimų kategorijoms, įstatymų leidėjas privalo užtikrinti, jog už šių kategorijų nusikaltimus sankcijose numatytos bausmės bus alternatyvios, ir be reikalo nebus skiriama laisvės atėmimo bausmė (pvz., BK 140 str. 3 d., 209 str., 316 str. 1 d., 318 str. 2 d., 327 str. numatoma vienintelė laisvės atėmimo bausmė už nesunkius nusikaltimus, šiuo atveju, pažeidžiamos bendrosios dalies nuostatos ir nepagrįstai ribojama teisėjo diskrecija parenkant bausmę rūšį).

Bausmių ribas nustatyti, visų pirma, padėtų koreliuojantys veikų sudėčių požymiai (kaltės forma, padarymo būdas, įrankiai, pobūdis, tikslas, motyvas ir kt.), apsprendžiant juos pagal jų įtaką nusikalstamos veikos pavojingumui, pavyzdžiui, smurto panaudojimas turėtų suponuoti sankcijoje numatomą laisvės atėmimo bausmę ir atitinkamai griežtinti jos dydį. Maksimalūs ir minimalūs laisvės atėmimo bausmės dydžiai turi būti nustatomi apibendrinus visų sankcijose numatytų laisvės

atėmimo bausmių ribas, patenkančias į BK 11 str. apibrėžtas nusikaltimų sunkumo kategorijas. LR BK specialiosios dalies straipsnių sankcijose turėtų būti vengiama siaurų sankcijų ribų bei dydžių intervalų, kurie dirbtinai padidina nusikaltimo pavojingumą (pvz., 260 str. 3 d. numatyta laisvės atėmimo bausmė nuo 8 iki 10 metų). Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs: „Baudžiamajame įstatyme negalima nustatyti tokio reguliavimo (bausmių ir jų dydžių), kad teismas, atsižvelgdamas į visas bylos aplinkybes ir taikydamas baudžiamąjį įstatymą, negalėtų individualizuoti bausmės už konkrečią nusikalstamą veiką“¹⁰⁵. Taip pat pritartina V. Pavilionio nuomonei dėl pernelyg griežtų laisvės atėmimo bausmės dydžių, jis teigia, jog teisė apskritai, o baudžiamojo kodekso konkreti norma visais atvejais turi būdingas teisinio reguliavimo ribas, ir jeigu teisinėmis priemonėmis keliami didesni tikslai, negu juos įmanoma pasiekti, šios priemonės paprasčiausiai tampa neefektyvios¹⁰⁶. Laisvės atėmimo bausmės dydžiai turi būti adekvatūs nusikalstamai veikai, už kurią jie nustatomi. Toks klasifikavimo kriterijus pagal BK 11 str. numatytas kategorijas yra formalus ir taikytinas siejant nusikaltimus su teisinėmis pasekmėmis, kylančiomis dėl šių nusikaltimų padarymo. Gali kilti abejonų, jog pagal laisvės atėmimo bausmės dydžio kriterijų nusikaltimus įmanoma klasifikuoti tik po to, kai sankcijos už tų nusikaltimų padarymą jau yra nustatytos. Tačiau, autorės nuomone, tai neatima galimybės ir nereikalauja papildomų reikalavimų (nei jau anksčiau nurodyti) kuriant visiškai naują normą su nauja sankcija.

Veikų pavojingumas nėra statiškas, jis kinta kartu su visuomene, valstybe, teisine sąmone bei vertybine orientacija. Kai kurių nusikalstamų veikų pavojingumas gali mažėti, o kitų – didėti, todėl teismai, taikydami sankcijas ir atsižvelgdami į pasikeitusias aplinkybes atitinkamai individualizuodami bausmes, jas gali švelninti arba griežtinti. Teismai, skirdami bausmes jas gali masiškai taikyti artimas maksimalioms arba minimalioms sankcijų riboms. Susidaro situacija, jog teismai, taikydami sankcijas, jas drauge ir kuria. Teismai šiuo atveju yra kaip teisinio reglamentavimo indikatorius¹⁰⁷, pavyzdžiui, už tą pačią nusikalstamą veiką, panašiomis aplinkybėmis, skiria griežtesnes bausmes, taip įstatymų leidėjui siūsdami žinutę, jog tam tikrų normų apsaugą reikia stiprinti. Būtent apibendrinus teismų praktiką, galima įspėti įstatymų leidėją apie baudžiamojo įstatymo ne tik normų, tačiau ir jų sankcijų netobulumus. Bausmių rūšių ir jų

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas „Dėl baudžiamosios atsakomybės už kontrabandą“ *Valstybės žinios*, 2003-06-13, Nr. 57-2552.

¹⁰⁶ Pavilionis, V. Bausmių sistema ir jų ribos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projekte. *Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką*. Vilnius: Teisės institutas, 1995, p. 111.

¹⁰⁷ Plačiau žiūrėti: Sakalauskas, G. Baudžiamosios politikos įgyvendinimo indikatoriai Lietuvoje. *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai. Teisės instituto mokslo tyrimai 8 t.* Vilnius: Teisės institutas, 2012, p. 139.

minimalių bei maksimalių ribų nustatymas sankcijose, spręstinas atsižvelgiant į visą prevencinę sistemą. Ji turi būti efektyvi, kaip antai, sankcijų griežtinimas, ignoruojant kitas prevencinės sistemos kryptis (pvz., socialinius-ekonominius veiksnius ar postpenitencinę prevenciją), veiksmingumo nedidina. Keičiant baudžiamąsias sankcijas, įstatymų leidėjas siekia visų jame atstovaujančių politinių jėgų konsensuso. Jeigu jis pasiekiamas, vadinasi, baudžiamojo įstatymo pataisas sąlygoja realūs gyvenimo pokyčiai, o ne politiniai interesai bei valdžių kaitos. Tad, susiklosčius šioms aplinkybėms, įstatymų leidėjas peržiūri sankcijas ir atitinkamai jas pritaiko prie socialinės aplinkos realijų. Griežtinant ar švelninant sankcijas turi būti vadovujamasi tais pačiais sankcijų kūrimo kriterijais.

2.2.1. Baudžiamųjų sankcijų kūrimo principai

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir baudžiamajame įstatyme įtvirtinti teisingumo ir proporcingumo principai yra patys svarbiausi ir reikšmingiausi kuriant sankcijas. Šie principai yra baudžiamojo kodekso sankcijų fundamentalus pagrindas ir pradą. Todėl, visų pirma, nustatant už tam tikrą nusikalstamą veiką sankciją, būtina peržvelgti ją teisingumo ir proporcingumo kontekste.

Teisingumo principas priskirtinas prie bendrųjų teisės principų, kuris atspindi žmogaus moralines nuostatas bei kriterijus, kuriais vadovaujantis vertinami visi asmens poelgiai. Šio principo samprata laikui bėgant kinta, kadangi vienu laikotarpiu tam tikros numatomos sankcijos buvo laikomos teisingomis, nūdieną jos gali pasirodyti žiaurios ir barbariškos. Tačiau visais laikais yra bandoma atsakyti į klausimus kas yra teisingumas ir kaip jis turėtų pasireikšti. Dabartinio etatizmo sąlygomis, galima teigti, jog teisingumą reikia laikyti teisėtumu, kadangi valstybė nustato, kas yra teisinga, t.y. įstatymų leidėjas nustato kokia bus sankcija ir kokios bus jos ribos. Politinėse diskusijose gimusi norma ir jos sankcija tampa teisinga nuo to momento, kai yra paskelbiama ir įsiteisėja. Teisingumu gali būti pavadinta kiekviena valstybės valia, išreikšta įstatymu. A. Vaišvila teisinio personalizmo požiūriu, teigia, jog teisingumas yra individų ilgalaikio sugyvenimo ir klestėjimo pagrindas: koku būdu pozityviosios teisės priemonėmis bus pasiektas vienodas teisinis dėmesingumas, tokį poveikį jis darys įvairių socialinių grupių interesams¹⁰⁸. Teisingumo principo sąvokos apibrėžimo nėra baudžiamajame įstatyme, todėl remiamasi LR Konstitucinio Teismo

¹⁰⁸ Vaišvila, A. Teisingumas: jo formos ir socialinė reikšmė (metodologinis aspektas). *Jurisprudencija*, 2002, 24 (16): 195.

jurisprudencija, kurioje teisingumo principas reiškia, „kad tarp siekiamo tikslo ir priemonių šiam tikslui pasiekti, tarp teisės pažeidimų ir už šiuos pažeidimus nustatytų nuobaudų turi būti teisinga pusiausvyra (proporcija)“¹⁰⁹. Toliau jo mintis plėtojama ta linkme, jog teisingumo principas neleidžia nustatyti už teisės pažeidimus tokių bausmių, kurios būtų akivaizdžiai neproporcingos, kadangi nustatant sankcijas už nusikalstamas veikas turi būti išlaikoma teisinga pusiausvyra tarp visuomenės ir asmens interesų, kad būtų išvengiama nepagrįsto asmens teisių ribojimo¹¹⁰. Anot G.Švedo: „Teisinio poveikio priemonių reglamentavimas turi sudaryti galimybę teismui jas taikant atsižvelgti į konkrečias baudžiamojoje byloje nustatytas aplinkybes ir individualizuoti kaltininko baudžiamąją atsakomybę“¹¹¹. Todėl autorė pritaria nuostatai, jog teisingumas, kaip vertybinė orientacija kuriant baudžiamąsias sankcijas, išreiškiamas kiekybiškai – nustatant bausmės dydį ir kartu kokybiškai – įvertinant nusikalstamų veikų pavojingumą¹¹². Tačiau nereikėtų teisingumo dėl to painioti su sankcijų griežtumu ar švelnumu. Teisinga gali būti ir labai griežta sankcija, o neteisinga – per švelnūs baudžiamieji teisiniai padariniai. Kasacinės instancijos teismo praktikoje teisingumas siejamas su teisingu baudžiamuoju įstatymu, kuris sudaro sąlygas vienodai bei nuosekliai teismų praktikai¹¹³.

Teisingumo principo turinys savaimė proteguoja proporcingumo principą. Proporcingumo principas įkūnija teisingumo principo koncepciją. Jis sankcijų kūrime apsprendžia įstatymų leidėjo pareigą ne tik užtikrinti visuomenės interesus, nustatant tam tikras baudžiamąsias sankcijas už visuomenei žalingas veikas, tačiau siekiant teisėtų tikslų iš kelių tinkamų baudžiamojo poveikio priemonių parinkti tas, kurių griežtumas ir asmens teisių ribojimų apimtis atitinka neteisėtą pavojingą veikimą ar neveikimą. LR Konstitucinis Teismas yra nurodęs, jog „kriminalinė bausmė turėtų derinti bausmę su žmogiškumo, pagarbos žmogui, jo orumui išsaugojimu, o bausmės tikslas būtų atkurti nusikaltimu pažeistą tvarką bei užtikrinti žmonių saugumą. Svarbu yra nusikaltimą padariusio asmens resocializacija, jo pagarbos įstatymui ugdymas per bausmės atlikimo laiką. [...] įtvirtintos bausmės neturi būti griežtesnės negu reikia, kad padaręs nusikaltimą asmuo

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl administracinių teisės pažeidimų ir mokesčių administravimo“, *Valstybės žinios*, 2000-12-08, Nr. 105-3318.

¹¹⁰ *Ibid.*; Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimas „Dėl vairuotojo pažymėjimo negražinimo kaip administracinės teisenos užtikrinimo priemonės“, *Valstybės žinios*, 2001-10-05, Nr. 85-2977.

¹¹¹ Švedas, G. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnių sankcijų sudarymo probleminiai aspektai. *Teisė*, 2011, Nr. 79, p. 10.

¹¹² Čaplinskas, A., *et. al. supra* note 91, p. 8.

¹¹³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-428/2009.

pasitaisyti¹¹⁴. Sankcijoje parinktos priemonės neturi būti neproporcingos bausmės tikslams, pavyzdžiui, jeigu asmeniui, už nepranešimą apie nusikaltimą (LR BK 238 str.) būtų numatyta laisvės atėmimo bausmė, pavyzdžiui, iki šešerių metų, tai teismui paskyrus tokią bausmę (atsižvelgiama, jog vidurkis beveik treji metai) asmeniui būtų ne tik atimta galimybė daryti naujas nusikalstamas veikas, tačiau ir ilgalaikės neigiamos socialinės pasekmės, kurios yra neproporcingos ir neadekvačios nusikalstamos veikos sunkumui. Proporcingoje sankcijoje numatoma laisvės atėmimo bausmė turi atitikti nusikaltimo pavojingumo laipsnį ir pobūdį.

Tad, atsižvelgiant į LR Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, jog „įstatymų leidėjas [...] nustatydamas, kokios veikos yra nusikalstamos, taip pat baudžiamąją atsakomybę už jas, jis yra saistomas Konstitucijoje įtvirtinto prigimtinio teisingumo ir proporcingumo principų“¹¹⁵ ir atsižvelgus į šiuos principus kuriant sankcijas, turėtų būti sudaromos teisingos ir proporcingos bausmės skyrimo prielaidos.

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės“, *Valstybės žinios*, 1998-12-11, Nr. 109-3004.

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas „Dėl baudžiamosios atsakomybės už kontrabandą“, *Valstybės žinios*, 2003-06-13, Nr. 57-2552.

3. BAUDŽIAMOJO KODEKSO SPECIALIOSIOS DALIES SANKCIJŲ TAIKYMO PROBLEMATIKA

3.1. Baudžiamųjų sankcijų švelninimo prielaidos

Įstatymų leidėjas, siekdamas baudžiamosios politikos priemonėmis (kriminalizavimu, sankcijų didinimu ir pan.) kovoti su nusikalstamumu, kai tuo tarpu kartu turi būti pajungiamos socialinės ekonominės ar kitos priemonės, suardo baudžiamąjį įstatymo sankcijų sistemos darną ir sukuria jų disproporcijas. „Suardžius sankcijų sistemos darną, pažeidžiamas bausmės ir padarytos veikos pavojingumo atitikimo principas (t.y. teisingumas). Suabejojus baudžiamąjį įstatymo teisingumu, formuojama nuomonė, kad to įstatymo nepaisymas yra pateisinamas“¹¹⁶. Anot V. Piesliako: „Sankcijos problema – tai ir baudžiamosios politikos problema“¹¹⁷. Nuo nustatytų bausmių rūšių priklauso sankcijų struktūra, pavyzdžiui, už visas nusikalstamas veikas numaćius laisvės atėmimo bausmę, net ir bendrojoje dalyje įtvirtintos bendrosios bausmių skyrimo taisyklės nepadės sušvelninti baudžiamosios politikos.

Didelis dėmesys, įgyvendinant baudžiamąją politiką penalizacijos procese, skirtinas bausmės ekonomijos principui, kadangi nusikalstamumo problemas siekiama spręsti griežtinant ne tik bausmes, bet drauge ir sankcijas. Šiuo principu turi būti siekiama, jog nustatytų sankcijų ribos, leidžiančios teismui parinkti bausmės rūšį ir dydį, būtų pakankamos padaryti kaltininkui poveikį siekiant bausmės tikslų. V. Pavilionio nuomone, baudžiamasis įstatymas neturėtų duoti pagrindo teismams griežtinti bausmes be reikalo¹¹⁸. Griežta sankcijų struktūra ir jų ribos, sąlygoja nepagrįstai griežtų bausmių paskyrimą arba išimčių pavertimą taisyklėmis, kai individualizuota bausmė yra švelninama teisingumo vardan.

V. Pavilionis daro prielaidą, jog bausmių griežtinimą skatina pats bausmių griežtumas, jog esant griežtai bausmių sistemai, ilgainiui prie to priprantama, dėl to visuomenės dažnai netenkina esamos sankcijos ir jose numatyti laisvės atėmimo bausmės dydžiai¹¹⁹. Visuomenė ir jos atstovai dėl šios priežasties nuolat siekia, jog bausmės už tam tikras nusikalstamas veikas vis griežtėtu, netgi atsiranda žiniasklaidoje svarstymai dėl mirties bausmės restitucijos baudžiamajame įstatyme.

¹¹⁶ Čaplinskas, A., *et. al. supra* note 91, p. 8.

¹¹⁷ Piesliakas, V. Bausmių skyrimo nuostatų tobulinimo problemos. *Teisės problemos*, 1996, Nr. 2., p. 16.

¹¹⁸ Pavilionis, V. Baudžiamosios politikos pagrindai (2). *Justitia*, 1996, Nr. 4, p. 25.

¹¹⁹ Pavilionis, V. Bausmių sistema ir jų ribos Lietuvos Respublikos baudžiamąjo kodekso projekte. *Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką*. Vilnius: Teisės institutas, 1995, p. 112.

Kiekvienas asmuo, padaręs nusikalstamą veiką, yra nusipelnęs teisingos bausmės, kuri teismui paskyrus, vadovaujantis sankcija ir LR BK bendrosios dalies nuostatomis, nėra nei per švelni, nei per griežta. Per švelnios bausmės skyrimas kaltininkui turi tokia pačią neigiamą reikšmę, kaip ir per griežtos bausmės paskyrimas. A. Drakšienė teigia, jog „dėl per švelnios bausmės atsiranda nebaudžiamumo už sunkaus nusikaltimo padarymą jausmas, o per griežta bausmė prieštarauja bausmės teisingumo principams“¹²⁰. Nuo baudžiamojo įstatymo sankcijų teisingumo (numatytos bausmės yra teisingos) ir proporcingumo (bausmės yra proporcingos nusikalstamos veikos, už kurią jos yra skiriamos, pavojingumui) priklauso baudžiamosios politikos veiksmingumas, o svarbiausia, bausmės efektyvumas kaltininko atžvilgiu.

3.1.1. Proporciningumo principo reikšmė taikant sankcijas

Proporciningumo principas yra vienas iš bendrųjų teisės principų, kuris R. Drakšo teigimu, baudžiamosios teisės doktrinoje dažnai įvardijamas kaip bausmės ekonomijos arba per didelės prievartos uždraudimo principu¹²¹. Bausmės efektyvumas nemažai priklauso nuo teismo gebėjimo individualizuoti bausmę. Kadangi parinkta bausmė bus proporcinga tik tuo atveju, jeigu bus vadovautasi bendraisiais bausmės skyrimo pagrindais. Rengiant naująjį baudžiamąjį kodeksą buvo daug diskutuojama dėl formalizuoto bausmės skyrimo proceso. Galvota, jog negalima bus visapusiškai atsižvelgti į kaltininko asmenybę, teismų diskrecija bus apribota ir tai sąlygos neteisingus teismo nuosprendžius. G. Šulija siūlė nustatyti LR BK straipsnio sankcijos riboms, bendruosiuose bausmės skyrimo pagrinduose numatytų aplinkybių konkrečią daromą įtaką, ir taip bausmės vidurkis būtų skaičiuojamas pagal pakitusį sankcijos vidurkį, jau atsižvelgus į tam tikras aplinkybes¹²². Tačiau įstatymų leidėjas pasiliko prie nuomonės, jog taikant bendrąsias bausmės skyrimo taisykles individualizuojant bausmę teismai turi išimtinę teisę švelninti ar griežtinti bausmės rūšį bei jos dydį atsižvelgiant į taisyklėse numatytas aplinkybes, kurių įtaka nors ir nėra aiški galutinės bausmės dydžiui, tačiau leidžia pilnai įgyvendinti bausmės individualizavimo principą. Toks bausmės individualizavimas suponuoja nuosprendžio ir bausmės skaidrumą, o drauge ir proporcingumą.

¹²⁰ Drakšienė, A. Bausmių skyrimo ribos. *Teisė*, 1995, Nr. 29, p. 15.

¹²¹ Drakšas, R. Bausmė: bendrosios teorinės problemos. *Teisė*, 2004, Nr. 52, p. 34.

¹²² Šulija, G. Bausmių skyrimo nuostatų konkretinimo problemos naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 2003, Nr. 48, 165 – 168.

Teismas, skirdamas kaltininkui bausmę, pirmiausiai parenka jos rūšį, kuri labiausiai atitinka veikos pavojingumą, arba kuri yra vienintelė numatyta sankcijoje. Teismas turi tinkamai įvertinti, kuri iš alternatyvių bausmės rūšių, numatytų sankcijoje, bus efektyviausia, o esant numatytai tik laisvės atėmimo bausmei, parinkti tokį jos dydį, kuris būtų proporcingas nusikalstamam elgesiui. Todėl galima konstatuoti, jog sankcija yra svarbiausia įstatyminė bausmės skyrimo riba. Parinkta bausmė ir jos dydis turi būti įtikinami, kadangi asmuo turi suvokti, jog bausmės rūšis ir dydis yra proporcingi jo padarytai nusikalstama veikai ir pagrįsti kitomis aplinkybėmis.

Bendrujų bausmės skyrimo pagrindų numatymas LR BK bendrojoje dalyje suteikia aiškumo kaltinamiesiems ir leidžia veiksmingai ginti savo teises, jei paskirta bausmė būtų per griežta. Kai vadovaujantis konkrečios LR BK normos sankcija neįmanoma asmeniui paskirti proporcingumo principą atitinkančios bausmės, 54 str. 3 d. numatoma išimtis, kuri leidžia teismui nesilaikyti specialiojoje dalyje numatytos sankcijos, kai ji konkrečioje byloje yra akivaizdžiai neproporcinga ir neadekvati.

3.1.2. Teisingumo principo įgyvendinimas individualizuojant bausmę

Bausmę individualizuoti siekiama tam, jog kaltininkas būtų nubaustas teisingai. Bausmės individualizavimas yra labai svarbi baudžiamosios teisės ir baudžiamųjų įstatymų sudėtinė dalis, todėl skiriant bausmę, už padarytą veiką, realiai įgyvendinami baudžiamajai teisei keliami tikslai ir jos principai, tarp jų ir teisingumo. Įstatymų leidėjas ir teisės taikymo subjektai siekia teisingų sankcijų ir teisingų bausmių. Tačiau galima drąsiai pripažinti, jog skirtingais laikotarpiais, galiojant skirtingiems baudžiamiesiems įstatymams teisingumo samprata skyrėsi. Netgi galiojant vienam baudžiamajam įstatymui teisingumo samprata gali kisti, kadangi žmonių gyvenimas nestovi vietoje, jiems keičiantis – keičiasi ir valstybė, jos struktūros bei įstatymai. Teisingumo samprata yra reliatyvi. Todėl šiame darbe atkreipiamas dėmesys tik į tai, kad 1) teisingumas reiškia įstatymo nustatytą optimalią, nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui pataisyti reikalingą bausmės rūšį ir jos dydį, ir 2) įstatymas suteikia galimybę teismui pačiam parinkti teisingą bausmę, t.y. vadovautis bausmės individualizavimo principu.

Teisingumo nuostata yra susijusi, visų pirma, su įstatymų leidėjo veikla, kadangi jis kriminalizuoja nusikalstamą elgesį ir už jį nustato sankcijas, taip pat bausmių skyrimo taisykles, kas sudaro prielaidas vienodai teismų praktikai. Įstatymų leidėjo veikla yra fundamentas, be kurio

neįmanoma pagrįsti nusikalstamo elgesio kriminalizacijos bei penalizacijos. Jei įstatymų leidėjas suklydo numatydamas tam tikrus kvalifikuojančius nusikalstamos veikos sudėties požymius ar neadekvačias sankcijų ribas, teismas tokias baudžiamojo įstatymo normas vis tiek turės taikyti, nors kaltininkas ar visuomenė tokios bausmės nesupras kaip teisingos, pavyzdžiui, net skiriama minimali sankcijoje numatyta bausmė ir jos dydis gali neatitikti teisingumo nuostatos. Tokiais ir panašiais atvejais teismai tampa LR BK įkaitais ir lieka kalti bei atsakingi už įstatymų leidėjo klaidas.

Visų antra, teisingumo nuostata yra susijusi tiesiogiai su bendrųjų bausmės skyrimo taisyklių taikymu konkrečiose bylose ir nuoseklios teismų praktikos kūrimu, t.y. teisingumo įgyvendinimu. LR BK 54 str. 3 d. numatyta, jog, jeigu sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas prieštarautų teisingumo principui, remiantis bausmės tikslais, teismas gali kaltininkui paskirti švelnesnę bausmę. R. Drakšas teigia, jog: „ši taisyklė iš dalies koreguoja bausmės skyrimui skirtų normų turinį, kai konkrečioje byloje kaltininkui būtina nustatyti kitokias, bausmės individualizavimo ribas“¹²³. J. Prapiestis nuomone, tokią teisės normą galima vertinti kaip įstatymų leidėjo siekį stiprinti baudžiamosios politikos humanizavimo tendencijas Lietuvoje¹²⁴. Ši norma padeda teismui individualizuoti ir paskirti teisingą bausmę tais atvejais, kai įvertinus visas padarytos nusikalstamos veikos aplinkybes, paaiškėja, jog už konkrečią nusikalstamą veiką BK numatoma sankcija yra aiškiai per griežta. Kadangi remiantis LR Konstitucijos 31, 109 ir 110 straipsniais, kiekvieno asmens teisė į teisingą bausmę yra konstitucinė teisė. Tai principinė baudžiamojo įstatymo nuostata, numatyta 41 str. 2 d. 5 p., ir nusakanti bausmės paskirties turinį, kuria siekiama subalansuoti ir suderinti įstatymo reikalavimus ir teismo diskreciją, vertinant konkrečios baudžiamosios bylos aplinkybes.

V. Piesliakas teisingą bausmę apibūdina kaip tokią, kuri paskirta tinkamai atsižvelgus į padarytos veikos sunkumą, jos ypatumus, kaltininko padarytos veikos subjektyviusius požymius, jo asmenybę, ir ar bausmės paskyrimas nepažeidžia LR BK normų¹²⁵, t.y. remiantis bendrosiomis bausmės skyrimo taisyklėmis. Teismas nagrinėdamas bylą vadovaujasi tik įstatymu, todėl savo turimą diskreciją jis turi derinti su nuoseklia ir vienoda bausmių skyrimo praktika, nekreipdamas dėmesio į šalutinius veiksnius, kurie gali daryti įtaką jo sprendimui dėl sankcijos ir skirtinos

¹²³ Abramavičius, A. et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1 – 98 straipsniai). I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 308.

¹²⁴ Baranskaitė, A.; Prapiestis, J. Konstitucinės teisingumo ir teisinės santarvės dimensijos baudžiamojoje teisėje. *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 45.

¹²⁵ Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai*. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2006, p. 110.

bausmės teisingumo konkrečiu atveju¹²⁶. Tačiau teisingumo principas nereiškia aklo įstatymo taikymo, iš jo kyla reikalavimas įsitikinti, ar įstatymo norma atitinka LR Konstitucijoje įtvirtintas pamatines nuostatas, nepažeidžia prigimtinių žmogaus teisių ir laisvių, ar numatomos proporcingumą atitinkančios sankcijos, ar paskirta bausmė yra pakankamai individuali ir t.t. A. Gumuliauskas pripažįsta, jog reikalaujama laikytis ne įstatymo raidės, o jo dvasios¹²⁷. Teismas individualizuodamas ir skirdamas bausmę ne tik turi atsižvelgti į padarytos veikos sunkumą bei asmenį charakterizuojančias aplinkybes iki veikos, jos darymo metu ir po jos, bet ir išreiškia pagrįstą, paremtą teisine sąmone ir teismų praktika nuomonę apie nusikalstamos veikos aplinkybes ir kaltininką, taip įgyvendindamas lygybės principą. Todėl pritartina R. Drakšo nuomonei, jog teisingumo principas išreiškia ne tik pagrindinę įstatymų leidėjo baudžiamajam įstatymui keliamą idėją, bet ir teismų praktinės veiklos pagrindinių kryptių nustatymo skiriant bausmes, tikslą¹²⁸. Tačiau, kaip jau minėta, tiek doktrinoje, tiek teismų praktikoje, teisingumo principo turinys gali būti vertinamas bei interpretuojamas nevienodai, todėl ir teisingos bausmės samprata BK 54 str. 3 d. kontekste gali būti suvokiama nevienareikšmiškai.

H. L. A. Hartas teisingumo principo turinį taip pat laiko dvinariu: „Vienodas bylas traktuok vienodai, o skirtingas bylas – skirtingai“¹²⁹. Tiesiogiai, šį jo principą būtų klaidinga interpretuoti, tačiau išvedus jo du sekmenis, galima išskirti pirmąjį, kuris sako, jog vienodas bylas reikia traktuoti vienodai. Šį teisingumo principo turinio elementą pagrindžia ir LR Konstitucinis Teismas sakydamas, jog teisingumo principas įpareigoja vienodus faktus teisiškai vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pačius faktus savavališkai vertinti skirtingai¹³⁰. Šio reikalavimo prielaida yra LR BK numatytos bendrosios bausmės skyrimo taisyklės, kurios leidžia analogiškas aplinkybes vertinti vienodai, o šių taisyklių užtikrinimu rūpinasi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris apibendrina teismų praktiką, rengia jų apžvalgas bei išaiškinimus. Antrasis sekmuo – skirtingų bylų traktavimas skirtingai reiškia, jog teismas skirdamas bausmę turi ją individualizuoti, atsižvelgdamas į visas nusikalstamos veikos bei kaltininko asmenybę apibūdinančias aplinkybes, o būtent, vadovaudamasis bendraisiais bausmės skyrimo pagrindais. „Skirtingas bylas traktuok skirtingai“

¹²⁶ Abramavičius, A. et. al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*. Bendroji dalis (1 – 98 straipsniai). I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 266.

¹²⁷ Gumuliauskas, A. Teisingumo principas ir jo reikšmė naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 2003, Nr. 48, p. 96.

¹²⁸ Drakšas, R. Bausmė: bendrosios teorinės problemos. *Teisė*, 2004, Nr. 52, p. 32.

¹²⁹ Hart, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997, p. 264 – 279.

¹³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl valstybinių įmonių turto pirminio privatizavimo“, *Valstybės žinios*, 1996-01-31, Nr. 9-228.

apima bausmės individualizavimo principą. Tad, teisingumo principas talpina savyje vienodos bei nuoseklios teismų praktikos reikalavimą, kas leidžia pagrįsti įstatymų leidėjo numatytą sankcijos koncepciją ir nurodyti įstatymo taikymo ypatumus, bei bausmės individualizavimo principą, kuris suponuoja tinkamų proporcijų tarp padarytos nusikalstamos veikos ir skirtinos bausmės nustatymą. Kaltininkui paskirtos bausmės suvokimas kaip teisingos, sudaro prielaidas visuomenei įvertinti nusikaltimo pavojingumą bei didina teismo nuosprendžio autoritetą. Autorė pritaria V. Mikelėno nuomonei, jog „tik individualizuojant sankciją galima užtikrinti teisės socialinį efektyvumą, ugdyti žmonių pasitikėjimą valstybe bei jos teisine sistema ir pasiekti pagrindinį teisinio reguliavimo demokratinėje valstybėje tikslą – teisingumo įtvirtinimą“¹³¹.

Taigi, teisingumo principo įgyvendinimas individualizuojant bausmę pasireiškia, visų pirma, įstatymų leidėjo veikla, kriminalizuojant nusikalstamą elgesį ir formuluojant sankcijas už nusikalstamas veikas taip, kad jos būtų teisingos, bei nustatydamas objektyvius kriterijus – bendruosius bausmių skyrimo pagrindus – kuriais teismas vadovaujasi parinkdamas bausmės rūšį ir dydį bei sukuria prielaidas nuosekliai bausmių skyrimo teismų praktikai. Visų antra, teisingumo principas tiesiogiai yra įgyvendinamas teismų - individualizuojant bausmę, t.y. siekiant bausmės tikslų teismas skiria tokias bausmes ir baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemones, kurios yra teisingos, proporcingos bei adekvačios padarytos nusikalstamos veikos pavojingumui ir jos padarymo aplinkybėms. V. Piesliakas išskiria ir trečiąjį teisingumo turinio elementą, susijusį su bausmės individualizavimu – vienodos baudžiamosios politikos siekį, ir paaiškina, jog už panašias veikas, padarytas tokiomis pat aplinkybėmis, esant panašioms kaltininko asmenybę apibūdinantiems požymiams, turi būti skiriamos analogiškos bausmės¹³². Šią idėją jis iškelė savo habilitaciniame darbe¹³³ kaip naujojo BK principinę nuostatą ir toliau ją palaikė vėlesniuose savo publikuotuose darbuose. Autorės nuomone, vienodą tų pačių aplinkybių vertinimą skirtingose bylose, esant panašioms aplinkybėms suponuoja bendrieji bausmių skyrimo pagrindai bei vienoda ir nuosekli formuojama bausmių skyrimo praktika. Todėl kaip atskiras teisingumo principo elementas neturėtų būti skirtinas, o kartu ir dėl to, jog pati idėja yra diskutuotina. Juk jeigu yra analogiškos nusikalstamos veikos aplinkybės, tokiu atveju vadovaujamosi teisminiu precedentu. Teismai

¹³¹ Mikelėnas, V. Lietuvos Respublikos Konstitucija Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų praktikoje. *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga, 2002 m. kovo 15 – 16 d.*, Vilnius: Baltijos kopija, 2002, p. 138.

¹³² Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai*. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2006, p. 109 – 110.

¹³³ Plačiau žiūrėti: Piesliakas, V. Baudžiamųjų įstatymų principinės nuostatos ir jų įgyvendinimas naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Habilitacinis darbas*. Socialiniai mokslai: teisė (6F), 1995.

neturėtų visiškai savarankiškumo, kiekvienas požymis turėtų savo švelninančią ar griežtinančią vertę, tam tikrą mastelį, kas darytų bausmių skyrimą visiškai formalizuotu procesu. Žinoma, būtų nustatomi vienodi standartai vienodose bylose ir tai suponuotų teisėjų nešališkumą. Tačiau kaip šiuo požiūriu vertinti dabartinį teismų darbą? Kaip šališką? Tokia bausmių skyrimo tvarka determinuotų baudžiamųjų bylų ir baudžiamojo įstatymo stagnaciją, būtų visiškai nepaslanki. Autorė pritaria S. Arlauskui, kuris kelia klausimą: „Ar apskritai korektiška teigti, kad egzistuoja neginčytinas visuotinis kriminalinės bausmės teisingumo matas, pagal kurį galima sukurti visiems laikams ir visiems atvejams teisingą baudžiamųjų veikų kvalifikavimo skalę?“¹³⁴. Jo manymu, jeigu tai būtų įmanoma – pasaulyje jau egzistuotų tokia baudžiamoji teisė ir teisingos bausmės masteliai būtų sukurti. Siekiant įvertinti teisingumo reikšmę baudžiamojoje teisėje, visai nėra būtina kurti naują ir atskirą teisingumo baudžiamojoje teisėje teoriją, nes teisingumas pasižymi universalumu.¹³⁵ Pats teiginys, jog „teisingumas – tai siekis vieningos baudžiamosios politikos“¹³⁶ yra ydingas, kadangi tiek teisė, tiek visuomenė, tiek socialiniai santykiai tikrovėje kinta ir vieningos baudžiamosios politikos siekis bet kuriuo atveju yra laikinas, kaip jau minėta, teisingumo samprata yra kintanti laike. Kaip antai, pati valstybės vykdoma politika tam tikroje valdymo srityje (pvz., energetikoje, aplinkos apsaugoje, socialinio teisingumo, nusikalstamumo mažinime, bausmių vykdyme ir kt.) gali būti trumpalaikė arba ilgalaikė, rengiant Vyriausybės strateginius planus, ir kuri bet kuriuo atveju yra apibrėžta laike.

Taikydamas konkrečius įstatymus teismas atsižvelgia tiek į juose nustatytą draudimų ir reikalavimų teisingumą, tiek į sankcijose numatytą bausmių už jų pažeidimą proporcingumą. Todėl teismo diskrecija yra reikalinga tam, jog jis galėtų vykdyti teisingumą, atsižvelgdamas į visas bylos aplinkybes ir tinkamai individualizuoti bausmes. Teismas, klausydamas tik įstatymo, ir pasinaudodamas jam suteikta teise, numatyta BK 54 str. 3 d., ir esant bausmės švelninimo prielaidoms, tokią teisingumo principo įgyvendinimo koncepciją individualizuojant bausmę labiau taiko kaip taisyklę, o ne išimtį.

¹³⁴ Arlauskas, S. Kriminalinės bausmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje. *Jurisprudencija*, 2007, 5 (95): 19.

¹³⁵ *Ibid.*

¹³⁶ Piesliakas, V. *supra* note 132, p. 109.

3.2. Baudžiamųjų sankcijų švelninimo būdai

Baudžiamųjų sankcijų švelninimo būdai gali būti dvejopo pobūdžio, kurių skirstymas paremtas sankcijų švelninimo momentu: 1) *ex ante*; arba 2) *ex post*. *Ex ante* apima baudžiamosios politikos kryptių tikslų ir uždavinių nustatymą, ES ir kitų tarptautinių organizacijų teisės aktų akceptavimą ir implementavimą bei įstatymų leidėjo veiklą švelninant LR BK normas ir jų sankcijas. *Ex post* apima sankcijų švelninimą tiesiogiai jas taikant – individualizuojant bausmę, t.y. pritaikant BK 54 str. 1 – 2 dalyse numatytas nuostatas: a) iš alternatyvių bausmių rūšių, numatytų sankcijoje parenkama švelnesnė, palyginus su griežčiausia bausme (pvz., parenkama bauda, o ne laisvės atėmimas); b) bausmės dydis parenkamas mažesnis, nei bausmės vidurkis. Taip pat *ex post* baudžiamųjų sankcijų švelninimo būdus apima BK 54 str. 3 d. numatytos teismo teisės paskirti švelnesnę bausmę, jeigu sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas prieštarautų teisingumo principui ir neatitiktų bausmės paskirties, realizavimo, BK 55 str., kai asmuo pirmą kartą teisiamas ir padarė nesunkų ar apysunkį nusikaltimą, ir jam paskiriama ne su laisvės atėmimu susijusi alternatyvi bausmė, BK VI skyriuje numatyto atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygų taikymas, BK 62 str. numatyto švelnesnės, negu įstatymo numatyta, bausmės skyrimas, esant šiame straipsnyje numatytų sąlygų visumai ir BK 75 str. bausmės vykdymo atidėjimas. Didesnis dėmesys šiame darbe bus skiriamas BK 54 str. 3 d. numatomai teisingumo ir bausmės tikslų pasiekimo prielaidai.

Bendrieji bausmių skyrimo pagrindai numato, jog teismas skiria bausmę atsižvelgdamas į straipsnio, numatančio atsakomybę už padarytą nusikalstamą veiką, sankcijoje nustatytas ribas (BK 54 str. 1 d.). BK 54 str. 3 d. nuostata paneigia tokią numatytos sankcijos minimalios ribos prezumpciją. Kiekviena nusikalstama veika turi savų individualių ypatumų ir teismas, individualizuodamas bausmę, privalo juos teisingai įvertinti. Todėl LR BK 54 str. 3 d. numatoma išimtis iš bendros taisyklės, ir leidžia teismui skirti švelnesnę bausmę, negu numatytoji įstatymo sankcijoje. Tai reiškia, jog bausmė gali būti geriau individualizuojama, taip užtikrinant jos teisingumą. Tačiau ši išimtis gali būti daroma tik tuo atveju, kai teismas įsitikina, jog sankcijoje numatyta net švelniausia bausmės rūšis bei jos minimalus dydis yra per griežta ir priešingu atveju būtų neteisinga. Bausmės švelninimo pagrindas yra bylos aplinkybės, kurios parodo mažesnę veikos bei kaltininko pavojingumą. Tokia galimybė įstatyme nesiejama su sankcijos struktūra ar padarytos

nusikalstamos veikos sunkumu. Teismo sprendimas švelninti skirtiną kaltininkui bausmę yra objektyvių bei pagrįstų duomenų ištyrimo rezultatas.

Peržiūrėjus nuo 2014 m. sausio 1d. iki 2014 m. lapkričio 16 d. įvairių instancijų teismų nuosprendžius ir nutartis baudžiamosiose bylose, kuriose skirtina bausmė buvo švelninama LR BK 54 str. 3 d. pagrindu, arba skundžiant tokį nuosprendį dėl šios normos pritaikymo ar nepritaikymo, iš 169 nuosprendžių ir nutarčių, 89 baudžiamosiose bylose buvo taikoma švelnesnė, negu sankcijos riba numato, bausmė. Tai bene pusė visų apžvelgtų teismų sprendimų, kas leidžia teigti, jog BK 54 str. 3 d. numatyta teismo išimtinė teisė, siekiant bausmės tikslų vardan teisingumo, bausmių skyrimo praktikoje labiau yra taisyklė, nei išimtis. Pastebėta tendencija, jog daugiau negu pusė švelnintų sankcijų, buvo numatomos už LR BK 260 str. numatytas veikas, už jas paskiriant laisvės apribojimo bausmę, arba laisvės atėmimo bausmę, kuri buvo mažesnė, nei numatyta minimali sankcijoje. Taip pat neretai sankcija švelninama už 199 str. numatytas veikas skiriant laisvės apribojimą. BK 182 bei 300 str. sankcijos švelnintos paskiriant baudą. BK 135 str. sankcija švelninta paskiriant laisvės apribojimą ar areštą. Taip pat pavieniais atvejais 54 str. 3 d. pritaikyta sankcijoms už BK 180, 183, 227, 253, 259, 307, 308 str. numatytus nusikaltimus. Įstatymų leidėjas turėtų rimtai susimąstyti dėl LR BK 260 str. numatytų veikų sankcijų peržiūrėjimo bei apsvarstyti šio straipsnio visų dalių sankcijų švelninimo galimybes. Kadangi, kaip anksčiau minėta, teismai taikydami baudžiamąjį įstatymą geriausiai pastebi įstatymo netobulumus, kai iškyla sunkumų jį taikant. Masinis laisvės apribojimo bausmės taikymas, kai sankcijos yra griežtai apibrėžtos ir numato tik laisvės atėmimo bausmę, suponuoja būtinybę švelninti ne tik laisvės atėmimo bausmės dydį, tačiau ir į šio straipsnio dalių sankcijas įrašyti daugiau alternatyvų. Žinoma, galima svarstyti, jog BK 54 str. 3 d. taikymą sąlygojo žemesniųjų instancijų teismai, kurie *kitokį platinimą* kaip nusikaltimo požymį pradėjo traktuoti vienos lengvesnių narkotinių – psichotropinių medžiagų – kanapių, nedidelio kiekio, kartais siekiančio tik ~0,100 g., parūkymą su draugais. Autorės nuomone, toks plečiamasis teismų aiškinimas ne tik apsunkina kaltininkų teisinę padėtį, užkirsdamas kelią taikyti BK 259 str., kurio sankcijos yra žymiai švelnesnės, tačiau ir pažeidžia *ultima ratio* principą.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, jog taikant BK 54 str. 3 d., teismas turi nurodyti, kokios yra išimtinės aplinkybės, dėl kurių sankcijoje numatytos bausmės paskyrimas už nusikalstamos veikos padarymą aiškiai prieštarautų teisingumo principui¹³⁷ ir pabrėžia, jog minėtojo straipsnio dalies nuostatas galima taikyti tik kai nėra galimybės pritaikyti BK 62 str., ir tai neužkerta

¹³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77/2007.

kelio BK 54 str. 3 d. taikymui¹³⁸. Teismas, švelnindamas bausmes pagal BK 54 str. 3 d. įvertina bylos aplinkybes, atskleidžiančias veikos pavojingumą ir kaltininko asmenybę bei jo pavojingumą. Apie kaltininko pavojingumą apibūdinančias aplinkybės jau šiame darbe buvo kalbėta. Todėl nurodomos tik kitos aplinkybės, kurios teismui leido daryti išvadą apie sankcijos švelninimą: dėl pernelyg ilgo ikiteisminio tyrimo, arba bylos nagrinėjimo tiek kaltinamieji, tiek nusikaltimai prarado pavojingumą, nukentėjusiojo atleidimas, susitaikymas su juo, jo atsiprašymas, prisipažinimas, kritiškas savo elgesio vertinimas, nusikaltimas padarytas spontaniškai, dėl nepalankiai susiklosčiusių aplinkybių, kaltininkas atlygino visą ar dalį žalos, nusikaltimas atsitiktinio pobūdžio, dėl jauno amžiaus ir gyvenimiškos patirties stokos netinkamai įvertintas nusikaltimo pavojingumas ir kt. Taip pat labai svarbus ir kitų aplinkybių vertinimas – kaltininko ir nukentėjusiojo interesai, kai nė vieniems iš jų nesuteikiama prioritetinga reikšmė¹³⁹.

Pavyzdžiui, BK 54 str. 3 d. buvo pritaikyta už 129 str. 2 d. 3 p. numatytą nusikaltimą. Šioje byloje kaltinamoji veikė būtinios ginties sąlygomis, bet peržengė jos ribas, kas rodė, jog jos nusikaltimo rūšinis pavojingumas yra mažesnis, nei numatytas BK 129 str. 2 d. 3 p. Be to, bylos duomenų visuma patvirtino, jog kaltinamoji ne kartą kentėjo nuo nukentėjusiojo fizinį smurtą, prieš tai buvo sužalota, nors dėl to į teisėsaugos institucijas ir nesikreipdavo. Ikiteisminio tyrimo metu buvo nustatyti nors ir nežymūs, tačiau ne mažiau kaip 30 trauminių poveikių padaryti sužalojimai, kurie rodė, jog ji kentė pakankamai intensyvų smurtą. Kaltininkės asmenybę charakterizuojanti medžiaga taip pat buvo teigiama, todėl teismas skyrė jai laisvės apribojimo bausmę su papildomu įpareigojimu¹⁴⁰. Autorės nuomone, toks teismo sprendimas drauge ir liberalus ir kontroversiškas, bet tikriausiai teisingas, kadangi minimos normos taikymas galimas įvairių kategorijų nusikaltimams ir taikomas išskirtiniams atvejams, tačiau už smurtinius nusikaltimus, visgi, turėtų būti laikomasi konservatyvaus požiūrio ir už gyvybės atėmimą turėtų būti skiriama laisvės atėmimo bausmė, nebūtinai atitinkanti sankcijoje numatytas ribas, kad ir švelnesnė.

¹³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-264/2005.

¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gruodžio 29 d. išplėstinės septynių teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-576/2006.

¹⁴⁰ Panevėžio apygardos teismo 2014 m. sausio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-41-511/2014.

3.2.1. Neformalaus baudžiamųjų įstatymų aiškinimo įtaka taikant sankcijas ir bendruosius bausmės skyrimo pagrindus

Vadovaujantis *nullum crimen nulla poena sine lege* principu, kuris saugo asmenis nuo valstybės savivalės baudžiamojo persekiojimo srityje, teismui individualizuojant kaltininkui skirtiną bausmę, jo didžiausia pareiga – teisingumo įgyvendinimas, kurią pirmiausiai realizuoja pritaikydamas baudžiamąjį įstatymą. Tačiau, kaip jau minėta, teisingumas yra reliatyvi sąvoka ir sąlyginai apibrėžta laike. Aklas ir formalus įstatymo taikymas neretai ne tik neįgyvendina BK 41 str. 2 d. 5 p. numatyto bausmės tikslo - teisingumo įgyvendinimo – tačiau ir sumenkina baudžiamojo įstatymo bei Teismo autoritetą. Tokia situacija galima, kai yra netinkamai individualizuojama bausmė, atitinkamai paskiriant per švelnią ar per griežtą bausmės rūšį ir (ar) jos dydį. Tačiau formalus įstatymo taikymas apibrėžiamas LR BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje, sankcijoje bei bendroje įstatymo dalyje, numatant bausmės skyrimo taisykles. Visgi teismas, individualizuodamas bausmę ir atsižvelgdamas į BK 54 str. 2 d. numatytas aplinkybes, bei vadovaujantis bausmės paskirtimi, paskirdamas švelnesnę negu straipsnio sankcijoje numatytą bausmę realizuoja savo diskrecijos teisę, kuri leidžia įvykdyti tikrąjį teisingumą, t.y. nukrypti nuo įstatymo raidės protingumo link. O. Fedosiuk teigia: „Šiuolaikinė teisės teorija nelaiko teisėjo „raidės vergu“ ir palieka tam tikrą erdvę nuo jos nukrypti ir vykdyti teisingumą neformaliai, kas yra tolygu žodžiams protingai, turiningai, ne mechaniškai“¹⁴¹. Kadangi juridinei technikai yra keliami pakankamai aukšti reikalavimai, kas lemia įstatymų lakoniškumą, siekiant pastarųjų aiškumo, O Fedosiuk pripažįsta, jog neformalaus teismų aiškinimo poreikis egzistuoja ir išskiria jį lemiančias objektyvias ir subjektyvias priežastis¹⁴².

Prie objektyviųjų priežasčių O. Fedosiuk priskiria besikeičiančią tikrovę, t.y. kintantį žmonių gyvenimą, vertybes, santykius ir pan., dėl ko nuolat atsiranda įstatymuose spragų, neaiškumų bei dilemų. Prie subjektyviųjų priskiria aiškumo bei logikos stokojančią įstatymų leidybą, kuriai pastaruoju metu didžiausią įtaką daro skirtingų politinių jėgų populizmas, skubotas įstatymų kūrimas bei jų keitimas ir nekritiškas Europos Tarybos bei Europos Sąjungos teisės antrinių teisės aktų įgyvendinimas.¹⁴³

¹⁴¹ Fedosiuk, O. Neformalus baudžiamojo įstatymo taikymas: poreikis ir ribos. 2014 m. gegužės 30 d. Mykolo Romerio universiteto rengtoje mokslinėje – praktinėje konferencijoje: *Išvalgos baudžiamojo įstatymo taikymo ir aiškinimo klausimais skaitytas pranešimas.*

¹⁴² *Ibid.*

¹⁴³ *Ibid.*

Neformaliu teismų aiškinimu siekiama apginti baudžiamąjį įstatymą, sukonkretinti teisinį reguliavimą, kuris nėra tobulas. Todėl neformalaus aiškinimo taikymas reikalauja atitinkamo teisinio instrumento, tam tikros doktrininės priemonės. Sankcijos paprastai aiškinamos tik pažodiniu teisės aiškinimo būdu, kadangi jos yra imperatyvios ir bet koks kitoks jų interpretavimas iškreiptų tiek baudžiamosios teisės, tiek teisingumo esmę. Tokiu būdu užkertamas kelias nepagrįstai išplėsti nustatytų sankcijų ribas bei neteisėtai taikyti baudžiamąsias normas. Tačiau siekiant atskleisti teisės normų turinį, Ž. Liekytė pabrėžia, jog būtina jas aiškinti tiek siaurinamai, tiek plečiamai bei taikyti įvairius kitus teisės aiškinimo metodus (istorinį, lingvistinį, sisteminių, teleologinį ir kt.)¹⁴⁴, kurie gali daryti įtaką sankcijos taikymui ir bausmės individualizavimui. Tačiau didžiausią įtaką daro siaurinamasis ir plečiamasis teisės aiškinimo metodai, kurių taikymas galimas, kai teisės normos tikrasis turinys ir jos tekstinė išraiška objektyviai neatitinka. Remiantis šiais teisės aiškinimo metodais, jų taikymas kiekvienu atveju turi būti motyvuotai pagrįstas ir atskleidžiantis tikrąją teisės normos prasmę ir turinį, kitu atveju gali būti pažeidžiamas teisėtumo principas. Tokio aiškinimo priešastimis galima laikyti teisinių santykių tikrovėje pasikeitimą, pavyzdžiui, sukčiavimo norma savo turinyje talpina kelias skirtingas formas, kurios atsirado ne vienu metu ir jų padarymo bei nustatymo mechanizmai buvo išsiaiškinti ne iš karto numačius tokią veiką baudžiamajame kodekse.

3.2.1.1. Siaurinamasis baudžiamojo įstatymo aiškinimas

Siaurinamasis aiškinimo (*interpretatio restrictiva*) metodas nagrinėjant baudžiamąsias bylas, gali būti taikomas tik švelninant kaltinamojo teisinę padėtį. Jeigu LR BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje numatyti nusikalstamos veikos sudėties požymiai savo turiniu yra pernelyg platūs, teismas gali nuspręsti, jog ši norma neapima tam tikro elgesio ir iš tiesų jos turinys turi daug siauresnę prasmę, nei jos tekstas. Pavyzdžiui, BK 231 str. numatytas trukdymas teisėjo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno, advokato ar antstolio veiklai apimamą požymį *bet koks trukdymas*, kuris remiantis LAT praktika aiškintinas siaurinamai, kaip antai, asmuo buvo išteisintas pagal BK 231 str. 1 d., nors neįleido antstolio į pastatą ir neleido jam fiksuoti padėties vaizdo ir garso įrašymo priemonėmis, kadangi nežinojo ir negalėjo žinoti, kokių konkrečių teismo priimtų dokumentų pagrindu antstolis norėjo atlikti patikrinimą, kadangi kitoje byloje ir kita nutartimi buvo paskirtas

¹⁴⁴ Liekytė, Ž. Pažodinio, plečiamojo ir siaurinamojo teisės aiškinimo teoriniai ir praktiniai aspektai. *Teisė*, 2001, Nr. 40, p. 109.

kitas antstolis, tačiau jam gavus teismo nutartį ir su ja susipažinus, antstoliui patekti į pastatą nebuvo trukdyta. Dviejų teismo dokumentų buvimas byloje pagrįstai sukėlė kaltinamosios abejones, o jas stiprino tai, jog antstolis į pastatą atvykdavo kartu su bendrovės direktoriumi su kuriuo buvo susiklostę priešiški santykiai. Todėl kaltinamoji negalėjo žinoti ar antstolis vykdo teismo nutartį, ar privatų pavedimą. Kaltinamosios veiksmai nebuvo piktybiški ir jais nebuvo siekiama pažeisti įstatymą, o būtent apsaugoti turtą jos administruojamame pastate. Todėl kasacinės instancijos teismo kolegija išaiškino, jog trukdymas nėra vienareikšmis ir pavojingumo prasme gali turėti labai skirtingų formų, todėl negali būti nustatinėjamas ir pripažįstamas automatiškai. Kasacinis teismas pripažino, jog dėl nepakankamo pavojingumo ir tyčios nebuvimo kaltininkės veiksmai nevertintini kaip trukdymas, ir kad pirmosios instancijos teismas buvo teisus dėl kaltininkės išteisinimo pagal BK 231 str. 1 d. numatytą veiką.¹⁴⁵ Taip kasacinis teismas susiaurino trukdymo, kaip 231 str. numatytos veikos sudėties požymio taikymą pasakydamas, jog šis požymis apima tik veikiant tyčia ir tik labiausiai pavojingas trukdymo išraiškas, kas lėmė asmens išteisinimą.

Siaurinamojo įstatymo aiškinimo precedentų LAT praktikoje galima rasti ir dėl BK 170 str. numatyto kurstymo prieš bet kokią tautos, rasės, etninę, religinę ar kitokią žmonių grupę nusikaltimo, kurio turinys apima ne kiekvieną nepagarbų žodį apie tam tikrą grupę ir iš karto nesuponuoja nusikaltimo buvimo ir baudžiamosios atsakomybės kilimo¹⁴⁶, 225 str. numatyto kyšininkavimo požymių *asmeninė nauda už teisėtą veikimą*, kaip pavyzdžiui, bankroto administratoriaus reikalavimas padengti išlaidas už teisėtai atliktus jo veiksmus yra teisėtas, o nekorektiškas pasisakymas apie šias išlaidas nesuponuoja kyšio reikalavimo siekiant asmeninės naudos už teisėtą veikimą¹⁴⁷, taip pat dėl BK 230 str. 3 d. numatyto valstybės tarnautojui prilyginto asmens sąvokos, kurią kasacinis teismas susiaurino nurodydamas, jog „nepakanka vien tik to, kad toks asmuo formaliai atitinka BK 230 straipsnio 3 dalyje įvardytus požymius – „dirba juridiniame asmenyje (kitoje organizacijoje) [...] arba turi teisę veikti šio juridinio asmens (kitos organizacijos) vardu. [...] turi būti nustatyta, kad tokia asmens veikla yra susijusi su viešojo intereso užtikrinimu ir šios veiklos nevykdymas ar netinkamas vykdymas [...] reikštų viešojo intereso pažeidimą“¹⁴⁸.

Teismo pareiga tiek siaurinauoju, tiek plečiamuoju baudžiamojo įstatymo aiškinimu užkirsti kelią nepamatuotam baudžiamosios atsakomybės taikymui. Iš pateiktų pavyzdžių matyti,

¹⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-47/2009.

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-677/2012.

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-536/2013.

¹⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 13 d. plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-89/2014.

jog teismas, aiškindamas siaurinamai konkrečius nusikalstamų veikų sudėties požymius ir realų padarytos veikos pavojingumą, neretai individualizuodamas bausmę ją sušvelnina iki minimumo, arba esant tik formaliam veikos sudėties požymių atitikimui atleidžia asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės ir nutraukia bylą.

3.2.1.2. Plečiamasis baudžiamojo įstatymo aiškinimas

Aiškinant plečiamai (*interpretatio extensiva*) baudžiamąjį įstatymą taip pat kaip ir siaurinamai galimas tik kaltinamojo padėties švelninimas. Tuo tarpu griežtinimas turi būti visiškai formalus, t.y. absoliučiai atitikti įstatymo teksto reikalavimus. Plečiamasis baudžiamojo įstatymo taikymas galimas tais atvejais, kai normos turinys yra platesnis nei tekstinė jos išraiška. Iki 2006 m. kovo 28 d. LR Konstitucinio nutarimo¹⁴⁹ priėmimo LAT Senato nutarimais aiškindavo LR BK taikymą ir jo normų turinį, kas leisdavo efektyviai vienodinti konkrečių baudžiamųjų normų taikymą. Šiuo metu kasacinis teismas tokią galimybę realizuoja Baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinių septynių teisėjų kolegijų ir plenarinių sesijų priimamose nutartyse. Tačiau tokia galimybė atsiranda tik į kasacinį teismą patekus bylai ir tik jos nagrinėjimo ribose. Plečiamasis BK aiškinimas atskleidžiant bendrųjų definicijų, kurios yra lakoniškos ir bendrojo pobūdžio, bei konkretaus atsiradusio teisinio santykio prigimtį, neretai išvis neturi įtakos BK sankcijai, kadangi tiesiog įneša aiškumo, bei tikslumo taikant patį baudžiamąjį įstatymą. Įsigaliojus naujam BK ir pradėjus taikyti jo normas, pvz., A. Pikelis vien vagystės ir plėšimo dispozicijose išskiria bene penkiolika veikų sudėties požymių (sąvokų), kurias įstatymų leidėjas nurodė straipsnių tekste ir nepateikė jų definicijų¹⁵⁰. Teismas aiškindamas sudėties požymių sąvokas ir reikšmes įgyvendina savo veiksmų laisvę. Jis pasitelkia neformalų plečiamąjį aiškinimą, taip užpildydamas įstatymų leidėjo įstatymo tekste paliktas spragas. Šį įstatymo aiškinimo būdą suponuoja BK bendromis sąvokomis apibrėžtas įstatymo tekstas, kas kartu apsprendžia ir platų galimą jo taikymą, išplečiant teismų pasirinkimo galimybę aiškinant tam tikro požymio prasmę.

¹⁴⁹ Plačiau žiūrėti: Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl pareiškėjo prašymo priėmimo“, *Valstybės žinios*, 2003-03-31, Nr. 36-1293.

¹⁵⁰ Plačiau žiūrėti: Pikelis, A. Baudžiamųjų įstatymų teisėkūra. Teisėjo požiūris. *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 69 – 88; Pikelis, A. *Baudžiamosios teisėkūros labirintai. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas ir teismų praktika taikant Baudžiamojo kodekso 178 ir 180 straipsnius*. Monografija. Vilnius: „Petro ofsetas“, 2011.

Plečiamasis įstatymo aiškinimas sankcijai ir bendrųjų baudmės pagrindų taikymui turi įtakos aiškinant atskirų požymių ar net visos veikos pavojingumą. Tad, jeigu veika turi konkrečios veikos sudėties požymių, bet iš esmės nepadaro žalos saugomoms konstitucinėms vertybėms ar visuomeniniams santykiams bei nesukelia realios galimybės tokios žalos atsiradimui, galima manyti, kad tokia veika traktuotina kaip nereikšminga baudžiamojo įstatymo saugomoms vertybėms¹⁵¹. Kaip ydingas teismų praktikos pavyzdys naudojant plečiamąjį baudžiamojo įstatymo aiškinimą, kuris nepagrįstai išplėtė BK 260 str. 1 d. numatomos veikos *turėjo tikslą kitaip platinti* sudėties požymį, pateiktina Trakų rajono apylinkės teisme išnagrinėta baudžiamoji byla, kurioje nustatyta, jog kaltinamasis neteisėtai įgijo, laikė bei platino narkotinę medžiagą – kanapes (kiekis – 0,648 g.), duodamas rūkyti vandens pypkę su tabako ir narkotinės medžiagos mišiniu septyniems vakarėlyje dalyvavusiems asmenims. Tokiais savo veiksmais kaltinamasis padarė BK 260 str. 1 d. numatytą nusikaltimą. Kaltinamasis neneigė pats vartojęs psichotropines medžiagas, jų įsigijęs klube ir laikęs prie savęs. Kaltinamasis atsinešęs narkotines medžiagas į vakarėlį, jas padėjo visiems prieinamoje vietoje, pats jas vartojo (rūkė), tačiau jų neslėpė ir leido rūkyti kitiems asmenims, t.y. netrukdė to daryti. Teismas kaltinamojo parodymus vertino kritiškai, kaip norą išvengti griežtesnės baudžiamosios atsakomybės, autorės nuomone, vadovavosi nepagrįstomis prezumpcijomis. Ir tai teismui leido patvirtinti tą aplinkybę, jog kaltinamasis turėjo tikslą kitaip platinti psichotropinę medžiagą, jo teigimu kaltinamojo prielaida, kad jis tikrai neturėjo jokio tikslo platinti psichotropinės medžiagos ir siūlė tai daryti kitiems asmenims nepasitvirtino jokiais įrodymais. Teismas rėmėsi tuo faktu, jog kaltinamasis prisipažino jas turintis ir tai leido manyti, jog veika negali būti perkvalifikuojama į BK 259 str. 1 d.¹⁵² Šiam asmeniui buvo paskirta reali 2 metų laisvės atėmimo bausmė, žinoma, atsižvelgus į visas aplinkybes ir bendruosius baudmės skyrimo pagrindus, kaip minimali galima ir kaip švelniausia. Tačiau, kaltinamasis buvo teisiamas pirmą kartą, yra jauno amžiaus, besimokantis bei teigiamai charakterizuojamas, iš karto prisipažino ir gailėjosi, pats atidavė likusį kiekį kanapių. Teismas nusprendė, jog pripažinus padarius BK 260 str. 1 d. numatytą veiką vienintelė galimybė pasiekti baudmės tikslus už tokį sunkų nusikaltimą yra šio asmens izoliavimas. Tokie teismų praktikos pavyzdžiai veda į absurdiškumą, kadangi šioje situacijoje galėjo būti pritaikyta tiek BK 259 str. 1 d., kuri numato švelnesnę sankciją, tiek BK 54 str. 3 d., tiek administracinė atsakomybė, atsižvelgiant vien į tai, jog 0,648 g. kanapių ir jų dalių yra beveik

¹⁵¹ Pavyzdžiui: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamosios bylos: 2K-86/2006, 2K-421/2007, 2K-309/2011, 2K-416/2012, 2K-449/2012, 2K-154/2013, 2K-63/2014.

¹⁵² Trakų rajono apylinkės teismo 2013 m. kovo 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-53-231/2013.

aštuonis kartus mažesnis kiekis, nei numatyta LR Sveikatos apsaugos ministro patvirtintomis rekomendacijomis dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų kiekio nustatymo¹⁵³ lentelės 13 eilutėje minėtosios medžiagos nedidelis kiekis. Tačiau, tokia teismų praktika jau yra pasikeitusi ir už tokio paties pobūdžio veiksmus bausmė švelninama, vadovaujantis BK 54 str. 3 d., neskiriant realios laisvės atėmimo bausmės, nors LAT jau yra išsakęs savo poziciją dėl *platinimo*, esant panašioms aplinkybėms¹⁵⁴. Plečiamasis įstatymo aiškinimas turi atskleisti tikrąją normos prasmę, paskirtį, jos sąvokų reikšmę, be ne kurti kriminalinę visuomenę. Pavyzdžiui, LAT baudžiamojoje byloje, kurioje buvo sprendžiamas klausimas dėl asmens atsakomybės pagal BK 227 str. 2 d. išaiškino, jog valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens padėjimas laimėti viešąjį konkursą ne visada reiškia neteisėtą veiką, pavyzdžiui, išdėstant palankią ir tikrovę atitinkančios objektyvios, nešališkos, nuomonės apie konkurse dalyvaujančių bendrovių kokybišką darbą, teikiamas paslaugas, apie sąžiningą ankstesnių sutarčių vykdymą savaime nelaikytinas neteisėtais veiksmais. Kai byloje nėra neabejojant nustatyta, kad kyšį duodantis asmuo iš valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens siekė jų konkrečių neteisėtų veiksmų arba neteisėto neveikimo, t.y. kai kyšis duodamas iš esmės siekiant apskritai pagerkamo asmens palankumo ateityje, veika kvalifikuotina pagal BK 227 str. 1 d.¹⁵⁵ Šioje byloje kasacinis teismas pasinaudojo tiek siaurinauoju, tiek plečiamuoju baudžiamojo įstatymo aiškinimu. Jis susiaurino BK 227 str. 2 d. *neteisėto veikimo ar neveikimo* požymio prasmę, kartu plečiamai paaiškindamas *teisėto veikimo ar neveikimo* požymį BK 227 str. 1 d. atžvilgiu, taip atskirdamas jų esmės ir kartu pašvelnindamas baudžiamojo atsakomybę, atsižvelgiant į minėtojo straipsnio pirmosios dalies sankciją.

Plečiamojo baudžiamojo įstatymo aiškinimas teismų praktikoje turėtų būti taikomas atsargiai ir tik išimtiniais atvejais. Toks jo taikymas turėtų apsiriboti būtinybe išaiškinti normų požymių tikrąją prasmę ir dėl pasikeitusių objektyvių socialinių santykių, atsiradusias naujas nusikalstamo elgesio formas. Baudžiamoji teisė nėra savitikslių, todėl jos normos neturėtų ieškoti potencialių sunkių nusikaltėlių ir visuomenę determinuoti kaip kriminalinę.

¹⁵³ Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro 2003 m. balandžio 23 d. įsakymas „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų“ Nr. V-239. *Valstybės žinios*, 2003-04-30, Nr. 41-1899.

¹⁵⁴ Pavyzdžiui: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylos Nr. 2K-24/2014, 2K-163/2013.

¹⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 28 d. plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-19/2008.

IŠVADOS

1. Baudžiamąją sankciją galima apibrėžti siaurąja ir plačiąja prasmėmis. Šiame darbe sankcijos samprata ir sąvoka papildoma, todėl į baudžiamąją sankciją žiūrima plečiamuoju požiūriu, ją apibrėžiant kaip *baudžiamosios politikos įgyvendinimo priemonę, kuri yra baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies straipsnio struktūrinis elementas, numatantis negatyvias teisines pasekmes ir baudžiamojo poveikio priemones, kurios yra valstybės reakcija į asmens, nesilaikančio baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies normos dispozicijoje nustatytos elgesio taisyklės.*
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso sankcijų sistemos pagrindą sudaro santykinai apibrėžtos sankcijos, kurios pasižymi alternatyvių bausmių numatymų bei laisvės atėmimo bausmės sankcijose dydžių nustatymu, nurodant jų viršutines ir žemutines ribas arba tik maksimalius dydžius. Pagal sankcijoje esančių bausmių rūšių skaičių ir jų tarpusavio santykį LR BK du trečdaliai visų sankcijų yra alternatyvios, o už sunkius ir labai sunkius nusikaltimus numatomos paprastosios sankcijos, kurios numato tik vieną galimą bausmę – laisvės atėmimą, tačiau paprastųjų sankcijų pasitaiko ir už nesunkius bei apysunkius nusikaltimus.
3. 2011 m. liepos 5 d. LR BK pakeitimais viešųjų teisių ir teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla atėmimas kaip bausmių rūšių buvo atsisakyta, jas priskiriant prie baudžiamojo poveikio priemonių. Tai lėmė sankcijų struktūros pasikeitimus. Iš 33 galimų sankcijų struktūros rūšių liko 21. Šių bausmių panaikinimas drauge sąlygojo pavienių sankcijų rūšių pašalinimą iš BK, tačiau neatidžiai įstatymų leidėjui pasižiūrėjus į sankcijų performulavimą, LR BK atsirado naujos kūrimo logikos ir paaiškinimo neturinčios sankcijų struktūros.
4. Iki 2014 m. gegužės 5 d. LR BK pataisymų, net trečdalį visų sankcijų sudaro laisvės atėmimas, kaip vienintelė sankcijoje numatoma bausmė. Iš visų LR BK sankcijų, net 90 % sudaro sankcijos, kuriose numatoma laisvės atėmimo bausmė.
5. LR BK vis dar stokoja konkrečios sankcijų struktūros sistemos darnos, kurioje būtų stabilios sankcijų rūšys, o išimtinės jų formuluotės būtų pateisinamos tik BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje aprašytos nusikalstamos veikos sudėties požymių specifika, bausmės tikslais ar proporcingumo ir teisingumo reikalavimais.
6. Priimant 2000 m. LR BK nebuvo konkrečių kriterijų, kuriais vadovaujantis būtų formuluojamos baudžiamosios sankcijos, kas lėmė sankcijų sistemos netobulumus, kurie iki šiol kelią problemas reglamentuojant naujas sankcijas ar jas keičiant. Standartizavus konkrečius kriterijus, į kuriuos

- būtų būtina atsižvelgti nustatant sankcijos ribas, ir metodiką, kaip tai padaryti, atsirastų reali galimybė sukurti darnią, nuoseklią, optimalią bei efektyvumą ir logika pagrįstą sankcijų sistemą.
7. LR BK specialiosios dalies sankcijų santykį su bendraisiais bausmės skyrimo pagrindais atskleidžia pastarųjų taikymas, kai teismas privalo skirti bausmę sankcijos ribose bei individualizuojant bausmę, aplinkybės nusakančios veikos pavojingumą ir kaltininko asmenybę gali lemti BK 54 str. 3 d. taikymą ir paneigti minimalios sankcijos ribos prezumpciją, pritaikant švelnesnę, negu sankcijoje numatyta, bausmę.
 8. Bausmės paskyrimas atsižvelgiant į bendrąsias bausmės skyrimo taisykles suponuoja skirtinos bausmės kaltininkui teisingumą ir proporcingumą. BK 54 str. 2 d. numatytų aplinkybių vertinimas, teisėjui įgyvendinant savo diskrecijos teisę leidžia tinkamai individualizuoti bausmę bei pasiekti bausmei keliamus tikslus.
 9. Baudžiamųjų sankcijų švelninimo būdai, atsižvelgiant į jų taikymo momentą gali būti *ex ante* arba *ex post*. *Ex ante* apima baudžiamosios politikos krypties tikslų ir uždavinių nustatymą bei įstatymų leidėjo veiklą. *Ex post* apima sankcijų švelninimą tiesiogiai jas taikant bausmės individualizavimo metu.
 10. LR BK 54 str. 3 d. esančios normos taikymas, siekiant teisingumo įgyvendinimo ir teisingos skirtinos bausmės, pastaraisiais metais yra palyginus dažnas. Todėl įstatymų leidėjas turėtų atkreipti dėmesį, jog numatytos išimties taikymas tapo taisykle, kas rodo, jog kai kurių sunkių ir labai sunkių nusikaltimų sankcijoms trūksta alternatyvių bausmių rūšių, ir laisvės atėmimo ribos neatitinka proporcingos sankcijos.
 11. Pernelyg siauras arba platus baudžiamojo įstatymo aiškinimas galimas tik švelninant kaltinamojo teisinę padėtį. Teismai turėtų būti atsargūs vertindami tam tikrus nusikalstamų veikų požymius, kadangi per platus jų išaiškinimas gali suponuoti neteisingą požymio prasmės ir veikos pavojingumo interpretavimą, kas lemia neteisingų bausmių paskyrimą, nors jos atitinka sankcijų minimalias ribas.
 12. Pernelyg platus BK 260 str. *kitokio platinimo* požymio interpretavimas teismų praktikoje, nepagrįstai pasunkino kaltinamųjų teisinę padėtį, užkirsdamas kelią švelnesnei baudžiamajai atsakomybei pagal BK 259 str. bei administracinės atsakomybės taikymui.
 13. LR BK 260 str. *kitokio platinimo* požymio plečiamasis aiškinimas sąlygojo masišką BK 54 str. 3 d. normos taikymą, kadangi tokios normos sankcijos taikymas neatitinka nei teisingumo, nei proporcingumo principų ir negali pasiekti bausmė tikslų kitu būdu.

PASIŪLYMAI

Darbo autorė įstatymų leidėjui siūlo formuluojant naujas sankcijas vadovautis standartizuotais kriterijais, kurie leistų nustatyti teisingas, proporcingas ir logika pagrįstas baudžiamąsias sankcijas, kurios optimizuotų LR BK sankcijų sistemą ir sudarytų prielaidas konkrečios motedologijos sukūrimui, o kartu garantuotų sankcijų sistemos nuoseklumą bei darną ateityje.

Įstatymų leidėjas, kurdamas naują sankciją ir keisdamas senąją turėtų kiekvienu atveju turėtų atsižvelgti į šiuos kriterijus:

- 1) Nustatyti kokios konstitucinei vertybei ar socialiniams santykiams bus nustatomos baudžiamojo poveikio priemonės ir koks LR BK konkretus skyrius reglamentuoja jų apsaugą.
- 2) Apibrėžti, kokie veiksniai lemia nusikalstamų veikų pavojingumą, t.y. nusikalstamos veikos objekto vieta konstitucinių vertybių skalėje, šios vertybės pažeidimo laipsnis, kaltumas ir baustinumas. Įvertinti, ar neužtenka kitų, ne baudžiamosios teisės priemonių, šios vertybės ar socialinio santykio apsaugai (*ultima ratio* principas).
- 3) Suskirstyti nusikaltimus pagal jų sunkumo kategoriją. Visų pirma, atibojant nusikaltimus nuo baudžiamųjų nusižengimų, tuomet nusikaltimus skirstant pagal jų pavojingumo pobūdį (priskiriant prie nesunkių, apysunkių, sunkių ir labai sunkių nusikaltimų), ir pavojingumo laipsnį (ar tai pagrindinė nusikalstama veika, kvalifikuota ar privilegijuota).
- 4) Kiekybiškai įvertinti kiekvienos BK numatytos veikos pavojingumą. Atliekant sistemine BK specialiosios dalies normų analizę.
- 5) Įvertinti sankcijų struktūrą, sistemiškai analizuojant už konkrečias nusikalstamas veikas numatytas bausmių rūšis ir jų dydžius. Nusikaltimų sunkumo kategorijų apimami sankcijų dydžiai nustatomi vadovaujantis atitinkamos nusikalstamos veikos modeliu, bet nepažeidžiant BK skyriaus maksimalios sankcijos ribos.
- 6) Nustatyti veikos pavojingumo ir bausmių rūšių bei laisvės atėmimo bausmės dydžio proporcingumo skalę/matą.
- 7) Numatyti bausmių rūšis ir apskaičiuoti laisvės atėmimo bausmės dydį, atsižvelgiant į BK bendrosios dalies nuostatas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminė literatūra

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011-12-22, Nr. 81 – 3959.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012-11-17, Nr. 133 – 6759.
4. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262.
5. Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministro 2003 m. balandžio 23 d. įsakymas „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų“ Nr. V-239. *Valstybės žinios*, 2003-04-30, Nr. 41-1899.
6. *Lietuvos teisės istorijos chrestomatija* / parengė Gelumbauskienė, R.; Šapoka, G. Vilnius: Justitia, 2012.
7. *Lietuvos valstybės teisės aktai (1918.II.16 – 1940.VI.15)* / parengė Andriulis, V.; Mockevičius, R.; Valeckaitė, V. Vilnius, 1996.
8. Rusijos Tarybų Federacinės Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas su pakeitimais iki 1951 m. liepos 1 d. Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1952.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktai

9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. sausio 24 d. nutarimas „Dėl valstybinių įmonių turto pirminio privatizavimo“, *Valstybės žinios*, 1996-01-31, Nr. 9-228.
10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės“, *Valstybės žinios*, 1998-12-11, Nr. 109-3004.
11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl administracinių teisės pažeidimų ir mokesčių administravimo“, *Valstybės žinios*, 2000-12-08, Nr. 105-3318.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2001 m. spalio 2 d. nutarimas „Dėl vairuotojo pažymėjimo negražinimo kaip administracinės teisenos užtikrinimo priemonės“, *Valstybės žinios*, 2001-10-05, Nr. 85-2977.

13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas „Dėl baudžiamosios atsakomybės už kontrabandą“ *Valstybės žinios*, 2003-06-13, Nr. 57-2552.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas „Dėl pareiškėjo prašymo priėmimo“, *Valstybės žinios*, 2003-03-31, Nr. 36-1293.

Europos Teisingumo Teismo praktika

15. 2007 m. spalio 23 d. Teisingumo Teismo sprendimas byloje C-440/05 Europos Bendrijų Komisija prieš Europos Sąjungos Tarybą [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=70715&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=139813> Žiūrėta [2014-11-10].

Specialioji literatūra

16. Abramavičius, A., *et. al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1 – 98 straipsniai)*. I tomas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.
17. Abramavičius, A.; Jarašiūnas, E. Konstitucinė dimensija baudžiamojoje teisėje. *Teisė*, 2004, Nr. 53, p. 7 – 26.
18. Andriulis, V., *et. al. Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002.
19. Andriulis, V. *Nusikaltimų prevencijos patirtis Lietuvoje 1918 – 1940 m.* Vilnius: Justitia, 2000.
20. Arlauskas, S. Kriminalinės bausmės tikslų aporija ir baudžiamoji politika Lietuvoje. *Jurisprudencija*, 2007, 5 (95): 14 – 24.
21. Baranskaitė, A.; Prapiestis, J. Konstitucinės teisingumo ir teisinės santarvės dimensijos baudžiamojoje teisėje. *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 41 – 68.
22. Baublys, L., *et. al. Teisės teorijos įvadas*. 2-as leidimas. Vilnius: „Mes“, 2012.
23. Bieliūnas, E. Sankcijos įtaka nusikalstamų veikų kvalifikavimui. *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 512 – 535.
24. Čaplinskas, A., *et. al. Kriminalinių bausmių sistemos darba ir sankcijų optimizavimo kaip baudžiamosios politikos veiksmingumo prielaidos*. *Teisė*, 2000, Nr. 37, p. 7 – 15.

25. Čaplinskas, A.; Misiūnas, J.; Poškevičius, V. Kai kurios baudžiamosios teisės ontologijos problemos. *Jurisprudencija*, 2000, 16 (8): 118 – 131.
26. Dapšys, A.; Misiūnas, J.; Čaplinskas, A. *Bausmės individualizavimo teisinės problemos: baudžiamųjų įstatymų normų ir jų taikymo teismų praktikoje sisteminė analizė*. Vilnius: Teisės institutas, 2008.
27. Drakšas, R. *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos*. Vilnius: Justitia, 2008.
28. Drakšas, R. Bausmė: bendrosios teorinės problemos. *Teisė*, 2004, Nr. 52, p. 26 – 39.
29. Drakšas, R.; Drakšienė, A. *Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė*. Vilnius: Eugrimas, 2007.
30. Drakšas, R. *Mirties bausmė: situacija ir perspektyvos*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
31. Drakšienė, A. Bausmių skyrimo ribos. *Teisė*, 1995, Nr. 29, p. 15 – 22.
32. Fedosiuk, O. Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir realybė. *Jurisprudencija*, 2012, 19 (2): 715 – 738.
33. Fedosiuk, O. Neformalus baudžiamojo įstatymo taikymas: poreikis ir ribos. *2014 m. gegužės 30 d. Mykolo Romerio universiteto rengtoje mokslinėje – praktinėje konferencijoje: Įžvalgos baudžiamojo įstatymo taikymo ir aiškinimo klausimais skaitytas pranešimas*.
34. Foucault, M. *Disciplinuoti ir bausti: kalėjimo gimimas*. Vilnius: Baltos lankos, 1998.
35. Gorlé, F. The Purpose of Punishment. Feldbrugge, F.J.M. *The distinctiveness of Soviet law* [interaktyvus]. Dordrecht: Martinus Nijhoff, 1987. Prieiga per internetą: http://books.google.lt/books?id=E7OJPKABUXwC&printsec=frontcover&hl=lt&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false Žiūrėta [2014-11-04].
36. Gumuliauskas, A. Teisėjo nuožiūra skiriant bausmę. *Jurisprudencija*, 2004, 61 (53): 85 – 94.
37. Gumuliauskas, A. Teisingumo principas ir jo reikšmė naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 2003, Nr. 48, p. 90 – 99.
38. Hart, H. L. A. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 1997.
39. Jukna F. *et. al. Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Alma littera, 2008.
40. Kelsen, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
41. Kuzavinis K. *Lotynų – lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos leidykla, 1996.
42. Lastauskienė, G. Teisinė sankcija kaip daugiareikšmė teisinė kategorija. *Jurisprudencija*, 2003, 41 (33): 7 – 16.

43. Lastauskienė, G. Teisinės sankcijos kaip teksto elementai ir teisinių imperatyvų garantas. *Daktaro disertacija*. Lietuvos teisės universitetas, 2002.
44. Levon, J. Baudžiamojo poveikio priemonių instituto atsiradimas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 2013, Nr. 88, p. 181 – 194.
45. Liekytė, Ž. Pažodinio, plečiamojo ir siauriamojo teisės aiškinimo teoriniai ir praktiniai aspektai. *Teisė*, 2001, Nr. 40, p. 106 – 115.
46. *Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras*. Vilnius: Mintis, 1989.
47. Maksimaitis, M.; Vansevičius, S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 1997.
48. Mikelėnas, V. Lietuvos Respublikos Konstitucija Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų praktikoje. *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga, 2002 m. kovo 15 – 16 d.*, Vilnius: Baltijos kopija, 2002, p. 131 – 165.
49. Milašius, D. Nusikaltimai ir bausmės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisėje. *Magistro baigiamasis darbas* [interaktyvus]. Vilnius, 2007. Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20090908_193940-59791/DS.005.1.01.ETD [Žiūrėta 2014-10-20].
50. Murauskas, D. Teisinės valstybės principas: sampratos paieškos doktrinoje. *Teisė*, 2011, Nr. 78, p. 168 – 181.
51. Namavičius, J. Bausmės teorijos ir jų įtaka baudžiamajai politikai. *Lietuvos teisės institutas* [interaktyvus]. Vilnius, 2012 – 10 – 30. Prieiga internetu: <http://www.teise.org/data/2012-10-30-Namavicius.pdf> [Žiūrėta 2014 - 10 - 22].
52. Pavilonis, V. Baudžiamosios politikos pagrindai (2). *Justitia*, 1996, Nr. 4., p. 17 – 28, 25.
53. Pavilonis, V. Bausmių sistema ir jų ribos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projekte. *Nusikalstamumo prevencija ir baudžiamoji politika pereinant į rinkos ekonomiką*. Vilnius: Teisės institutas, 1995, p. 110 – 114.
54. Petrauskas, R. Didžiojo Kunigaikščio institucinio dvaro susiformavimas Lietuvoje (XIV a. pabaigoje – XV a. viduryje). *Lietuvos istorijos metraštis*. 2005 m./I. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2006, p. 5 – 38.
55. Piesliakas V. Baudžiamųjų įstatymų principinės nuostatos ir jų įgyvendinimas naujame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Habilitacinis darbas*. Socialiniai mokslai: teisė (6F), 1995.

56. Piesliakas, V. Bausmių skyrimo nuostatų tobulinimo problemos. *Teisės problemos*, 1996, Nr. 2, p. 5 – 21.
57. Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė: aplinkybės, darančios įtaką baudžiamajai atsakomybei, ir nusikalstamos veikos teisiniai padariniai*. Antroji knyga. Vilnius: Justitia, 2008.
58. Piesliakas, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai*. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2006.
59. Piesliakas, V. *Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996.
60. Pikelis, A. *Baudžiamosios teisėkūros labirintai. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas ir teismų praktika taikant Baudžiamojo kodekso 178 ir 180 straipsnius*. Monografija. Vilnius: „Petro ofsetas“, 2011.
61. Pikelis, A. Baudžiamųjų įstatymų teisėkūra. Teisėjo požiūris. *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 69 – 88.
62. Pradel, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
63. Sakalauskas, G. *Baudžiamosios politikos įgyvendinimo indikatoriai Lietuvoje. Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Teisės instituto mokslo tyrimai 8 t. Vilnius: Teisės institutas, 2012, p. 139 – 167.
64. Šapoka, A. *Lietuvos istorija*. Kaunas: „Šviesa“, 1936.
65. Šapoka, G. Sovietinės Lietuvos baudžiamosios teisės vertinimas lietuvių teisininkų išėivių darbuose. *Jurisprudencija*, 2011, 18 (2): 455 – 466.
66. Šulija, G. Bausmių skyrimo nuostatų konkretinimo problemos naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. *Teisė*, 2003, Nr. 48, p. 155 – 170.
67. Švedas, G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006.
68. Švedas, G. Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajai teisei. *Teisė*, 2010, Nr. 74, p. 7 – 20.
69. Švedas, G. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso specialiosios dalies straipsnių sankcijų sudarymo probleminiai aspektai. *Teisė*, 2011, Nr. 79, p. 7 – 21.

70. Švedas, G.; Prapiestis, J. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso dešimtmetis: raidos pamokos ir perspektyvos. *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 13 – 30.
71. Teisės instituto ir Matematikos ir informatikos instituto tyrimas: *Baudžiamųjų sankcijų darna. Sistemos sukūrimo prielaidos*. Vilnius: Matematikos ir informatikos institutas, 1998.
72. Vaišvila, A. *Teisės teorija*. 4 – asis leidimas. Vilnius: Justitia, 2014.
73. Vaišvila, A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2004.
74. Vaišvila, A. Teisingumas: jo formos ir socialinė reikšmė (metodologinis aspektas). *Jurisprudencija*, 2002, 24 (16): 196 – 203.
75. Valikonytė, I.; Lazutka, S.; Gudavičius, E. *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*. Kaunas: Vaga, 2001.
76. Vansevičius, S. Nusikaltimai ir bausmės Antrajame Lietuvos Statute. 1566 metų Antrasis Lietuvos Statutas. *Respublikinės mokslinės konferencijos, skirtos Antrojo Lietuvos Statuto 425-osioms metinėms pažymėti, medžiaga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1993, p. 44 – 48.

Teismų praktika

77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 40 „Dėl teismų praktikos taikant Baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-264/2005.
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-594/2005.
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86/2006.
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gruodžio 29 d. išplėstinės septynių teisėjų kolegijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-576/2006.
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77/2007.
82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-421/2007.

83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 28 d. plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-19/2008.
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-47/2009.
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-428/2009.
86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. praktikos baudžiamosiose bylose aktualijos. *Lietuvos Aukščiausiasis Teismas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lat.lt/lt/aktuali-praktika/aktuali-praktika-baudziamosiose-bylose.html> Žiūrėta [2014-11-16], Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 18 d. teismų praktikos skiriant bausmes už kontrabandą (Baudžiamojo kodekso 199 straipsnis) tyrimas. *Teismų praktika*, 2011, Nr. 34.
87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-309/2011.
88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-416/2012.
89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-449/2012.
90. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-677/2012.
91. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-154/2013.
92. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-163/2013.
93. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-536/2013.
94. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. vasario 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-24/2014.
95. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. vasario 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-63/2014.

96. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 13 d. plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K–P–89/2014.
97. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gegužės 16 d. Teismų praktikos skiriant bausmes už nužudymus (Baudžiamojo kodekso 129 straipsnis) apžvalga. *Teismų praktika*, 2011, Nr. 28.
98. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 1999 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 23 „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“. *Teismų praktika*, 1999, Nr. 12.
99. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2001 m. birželio 15 d. nutarimu Nr. 30 aprobuota „Teismų praktikos, atleidžiant nepilnamečius nuo baudžiamosios atsakomybės ir skiriant jiems priverčiamąsias auklėjamojo poveikio priemones, apžvalga“. *Teismų praktika*, 2001, Nr. 15.
100. Panevėžio apygardos teismo 2014 m. sausio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-41-511/2014.
101. Trakų rajono apylinkės teismo 2013 m. kovo 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-53-231/2013.

Internetiniai šaltiniai

102. European Commission. *Study on criminal sanction legislation and practice in representative Member States. Final report* [interaktyvus]. European Union, 2014. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/justice/criminal/document/files/sanctions_delivery_en.pdf [žiūrėta 2014-09-29].
103. Office for Democratic Institutions and Human Rights. *Criminal Codes* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> Žiūrėta: [2014-11-04].

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso sankcijų sistema stokoja pagrįstumo bei juridinės technikos, kas lemia neproporcingų sankcijų ribų nustatymą. Darbe nagrinėjama galimybė standartizuoti įstatymų leidėjo veiklą formuluojant sankcijas, pasiūlomi kriterijai, kurių pagrindu sukuriant praktinę metodiką, sankcijų kūrimo procesas leistų stabilizuoti visų baudžiamųjų sankcijų sistemą, tiek atskiruose baudžiamojo įstatymo skyriuose, tiek visame BK. Darbe nagrinėjamas baudžiamųjų sankcijų santykis su bendraisiais bausmės skyrimo pagrindais individualizuojant kaltininkui bausmę, kas atskleidžia, jog dabartinė Lietuvos baudžiamųjų sankcijų sistema, neturinti loginio pagrindimo ir netinkamas baudžiamojo įstatymo aiškinimas teismų praktikoje, verčia teismus vis dažniau taikyti LR BK 54 str. 3 d. Kaltininkui individualizuojant bausmę, ir paskiriant švelnesnę bausmę, negu numato sankcijos ribos, per pastaruosius metus tapo taisykle, o ne išimtimi. Darbe nagrinėjama teismų praktika, kurioje teismai saikingai naudoja siaurinamąjį bei plečiamąjį įstatymo interpretavimą, bei pavyzdžiai, iškreipiantys baudžiamojo įstatymo normų prasmę.

Reikšmingi žodžiai: *bendrieji bausmės skyrimo pagrindai, bausmės individualizavimas, neformalus aiškinimas, sankcija, teisingumas.*

The system of the sanctions provided for in the Criminal Code of the Republic of Lithuania lacks reasonableness and legal technique what determines establishment of disproportionate limits of sanctions. The thesis examines a possibility to standardise the activities of the legislator in defining the sanctions, introduces the criteria on the basis of which the process of development of the sanctions would allow stabilising the system of all criminal sanctions both in separate chapters and in the whole Criminal Code through development of a practical methodology. The thesis elaborates on the relation between the criminal sanctions and the basic principles of imposition of a penalty through individualisation of a penalty which should be imposed on the offender what discloses that the current system of criminal sanctions of Lithuania which lacks the rationale and inappropriate interpretation of the criminal law in the case-law force the courts to more frequently apply Article 54 paragraph 3 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania. During the recent years, individualisation of a penalty which should be imposed on the offender and imposing a more lenient penalty than provided for by the limits of the sanction has become not an exception, but the rule. The thesis analyses the case-law where the courts reasonable use the restrictive and broad interpretation of the law and the examples distorting the meaning of the rules of the criminal law.

Key words: *basic principles of imposition of a penalty, individualisation of penalties, informal interpretation, sanction, justice.*

BAUDŽIAMOJO KODEKSO SPECIALIOSIOS DALIES SANKCIJOS: SISTEMA IR SANTYKIS SU BENDRAISIAIS BAUSMĖS SKYRIMO PAGRINDAIS

SANTRAUKA

Darbe „Baudžiamojo kodekso specialiosios dalies sankcijos: sistema ir santykis su bendraisiais bausmės skyrimo pagrindais“ analizuojamas baudžiamųjų sankcijų kūrimo mechanizmas ir būtini kriterijai, kuriais įstatymų leidėjas galėtų vadovautis formuluodamas sankcijas. Dėl esamos baudžiamųjų sankcijų sistemos trūkumų atsirado bausmės individualizavimo problemų teismuose, kas nulėmė platų Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso išimties, numatytos 54 straipsnio 3 dalyje taikymą. Šio darbo tikslas yra ne tik nustatyti vyraujančių sankcijų kūrimo ypatumus, tačiau drauge numatyti kriterijus, kuriais galėtų vadovautis įstatymo leidėjas, kurdamas sankcijas. Darbe siekiama išskirti pagrindinius būdus bei priemones, kuriais švelninamos sankcijos, siekiant teisingos bausmės, atitinkančios savo paskirtį bei teisingumo ir proporcingumo principų keliamus reikalavimus.

Darbas susideda iš įvado, trijų pagrindinių dalių, išvadų ir pasiūlymų. Kadangi objekto analizė negalima prieš tai neįsigilinus į jo esmę, pirmoje darbo dalyje nagrinėjama sankcijos sampratos, sistemos bei struktūros problematika. Šiuo tikslu darbe apžvelgiami ir lyginami įvairūs požiūriai į sankcijos sąvoką, išskiriamos sankcijų rūšys, apžvelgiama sankcijų sistemos raida Lietuvoje galiojusiuose baudžiamuosiuose įstatymuose bei atliekama dabar galiojančio BK sankcijų struktūros ir dinamikos analizė 2011 – 2014 metais. Sankcija, kaip baudžiamosios teisės normos struktūrinė dalis, neatsiejama nuo jos kūrėjo – įstatymo leidėjo ir taikytojo - teismo. Todėl antroje dalyje aptariama sankcijų kūrimo mechanizmo problematika ir galimybė formalizuoti sankcijų kūrimo procesą, sankcijų kūrimo principų esmės ir reikšmės nustatymas, remiantis konstitucine doktrina. Taip pat analizuojama nedarnios sankcijų sistemos įtaka asmens, padariusio nusikalstamą veiką, bausmės individualizavimui, bei bendrųjų bausmės skyrimo pagrindų reikšmė sankcijai, ją taikant. Trečiojoje darbo dalyje išskiriamos ir analizuojamos neformalaus baudžiamojo įstatymų aiškinimo rūšys, turinčios įtakos sankcijų taikymui ir bausmės individualizavimui. Aptiriamos LR BK interpretavimo galimybės, privalumai bei grėsmės, kas lemia ne teisingumo įgyvendinimą, o įstatymo raidės taikymą. Plačiai nagrinėjamas teisingumo principo reikšmė individualizuojant bausmę. Išnagrinėjus sankcijų kūrimo mechanizmą, pasiūlymuose pateikta sankcijų logiką pagrindžiantys kriterijai, kuriais įstatymų leidėjas galėtų vadovautis, kurdamas naują, ar keisdamas jau galiojančią sankciją.

SANCTIONS OF THE SPECIAL PART OF THE CRIMINAL CODE: SYSTEM AND RELATION WITH THE BASIC PRINCIPLES OF IMPOSITION OF A PENALTY

SUMMARY

The thesis “Sanctions of the Special Part of the Criminal Code: System and Relation with the Basic Principles of Imposition of a Penalty” analyses the mechanism of creation of criminal sanctions and the necessary criteria which could be observed by the legislator when defining the sanctions. The shortcomings in the current system of criminal sanctions have resulted in the problems of individualisation of a penalty in courts what determines broad application of the exception provided for in Article 54 paragraph 3 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania. The present thesis aims not only at establishing the peculiarities of creation of the prevailing sanctions, but also at providing for the criteria which could be observed by the legislator in creation of sanctions. The thesis is aimed at distinguishing the main methods and means of commutation of a sanction with a view to imposing a fair penalty corresponding to its purpose and meeting the requirements set by the principles of justice and proportionality.

The thesis consists of an introduction, three main parts, conclusions and recommendations. As the analysis of the subject is impossible without plugging into the purport thereof, the first part of the thesis examines the problems of the concept of the sanction, the system and structure thereof. To this end the thesis reviews and compares different attitudes to the concept of the sanction, distinguishes the types of sanctions, considers the development of the system of sanctions in the criminal laws which were in force in Lithuania, analyses the structure and dynamics of the sanctions set forth in the current Criminal Code during the period of 2011-2014. The sanction as a structural feature of the criminal legal rule is an integral part of the creator thereof, i.e. the legislator, and the body applying the law, i.e. the court. Therefore, the second part elaborates on the problems of the mechanism of creation of sanctions and the possibility for formalisation of the sanction creation process, establishment of the purport and significance of the principles of creation of sanctions according to the constitutional doctrine. Furthermore, the thesis analyses the impact of unsustainable system of sanctions on individualisation of a penalty which should be imposed on the person who committed the criminal act and significance of the basic principles of imposition of a penalty to the sanction when applying it. The third part of the thesis distinguishes and analyses the types of informal interpretation of the criminal law influencing application of sanctions and individualisation

of a penalty. The third part considers the possibilities of interpretation of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, advantages and risks thereof what determines not administration of justice, but application of the letter of the law. The thesis broadly examines the significance of the principle of justice in individualisation of a penalty. Upon examination of the mechanism of creation of sanctions, the recommendations set out the criteria justifying the logic of the sanctions which could be observed by the legislator when creating a new sanction or changing the sanction which is already valid.

2014 m. lapkričio 24 d.

Simona Grybkauskaitė

el. pašto adresas: simona.grybkauskaite@gmail.com

PRIEDAI

Priedas Nr. 1.¹⁵⁶

Bausmių pokyčių Lietuvos Statutuose už svarbesnius nusikaltimus palyginimo lentelė

STATUTAI NUSIKALTIMAI	BAUSMĖS PIRMAJAME LIETUVOS STATUTE	BAUSMĖS ANTRAJAME LIETUVOS STATUTE	BAUSMĖS TREČIAJAME LIETUVOS STATUTE
Didžiojo kunigaikščio sprendimų nepripažinimas	Bauda 12 rublių ir 6 savaitės kalnimo	Bauda 12 rublių ir 12 savaitės kalnimo	Bauda 12 rublių ir 12 savaitės kalnimo
Didžiojo kunigaikščio raštų ar anspaudų padirbinėjimas	Mirties bausmė sudeginant	Mirties bausmė sudeginant	Mirties bausmė sudeginant
Valstybės išdavimas – perbėgant pas priešą	Dvaro konfiskavimas ir garbės atėmimas	Dvaro konfiskavimas ir garbės atėmimas	Dvaro konfiskavimas ir garbės atėmimas
Pinigų vertės mažinimas klastojant	--	Mirties bausmė sudeginant	Mirties bausmė sudeginant
Pasikėsinimas į Didžiojo kunigaikščio urėdą (sumušimas, sužeidimas, užpuolimas)	Mirties bausmė	Mirties bausmė	Mirties bausmė
Didžiojo kunigaikščio urėdo nužudymas	--	--	Mirties bausmė ir dviguba galvažudinė
Karinės tarnybos vengimas	Dvaro konfiskavimas	Dvaro konfiskavimas	Dvaro konfiskavimas
Netinkamas sargybos pareigų atlikimas, dėl ko patirta žala nuo priešų	Dvaro konfiskavimas ir mirties bausmė (ar taikyti abi bausmes sprendė Didysis kunigaikštis)	Dvaro konfiskavimas ir mirties bausmė (ar taikyti abi bausmes sprendė Didysis kunigaikštis)	Dvaro konfiskavimas ir mirties bausmė (ar taikyti abi bausmes sprendė Didysis kunigaikštis)
Pabėgimas iš mūšio lauko	Dvaro konfiskavimas	Dvaro konfiskavimas ir garbės atėmimas	Dvaro konfiskavimas ir garbės atėmimas
Samdiniai už plėšimą	Mirties bausmė	Mirties bausmė	Mirties bausmė

¹⁵⁶ Milašius D. *Nusikaltimai ir bausmės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teisėje: magistro baigiamasis darbas*. Vilnius, 2007, p. 46 – 46. Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2007~D_20090908_193940-59791/DS.005.1.01.ETD [Žiūrėta 2014-10-20].

STATUTAI NUSIKALTIMAI	BAUSMĖS PIRMAJAME LIETUVOS STATUTE	BAUSMĖS ANTRAJAME LIETUVOS STATUTE	BAUSMĖS TREČIAJAME LIETUVOS STATUTE
Stovyklos ar gurguolės užpuolimas ir ko nors sužeidimas, sumušimas	Mirties bausmė	Mirties bausmė	Mirties bausmė
Neteisėtas gyventojų turto pasisavinimas karo žygio metu	Smurtinė ir sukaustymas grandinėmis	Žalą atlyginti dvigubai	Žalą atlyginti dvigubai
Vižas už nesąžiningą vienos šalies palaikymą	--	Mirties bausmė	Mirties bausmė
Kito proceso dalyvio įžeidimas proceso metu	6 savaites kalėti	6 savaites kalėti ir sumokėti įžeistinę	6 savaites kalėti ir sumokėti įžeistinę
Kito proceso dalyvio sužeidimas teismo metu	Rankos nukirtimas	Mirties bausmė ir kompensacija už sužeidimą	Mirties bausmė ir kompensacija už sužeidimą
Kito proceso dalyvio nužudymas teismo metu	--	Mirties bausmė, galavžudinė ir garbės atėmimas	Mirties bausmė, galavžudinė ir garbės atėmimas
Melagingas pranešimas apie politinį nusikaltimą	--	--	Baudžiamas tokia bausme, kokia būtų nubaustas melagingai apkaltintasis
Melagingas apkaltinimas nusikaltimo padarymu	--	--	Kūno žalojimas perplėšiant šnerves
Netikrų dokumentų pateikimas teismui	--	--	Bauda Didžiojo kunigaikščio naudai arba mirties bausmė
Pasipriešinimas teismo sprendimo vykdymui	--	Dvaro konfiskavimas ir teisių atėmimas	Dvaro konfiskavimas ir teisių atėmimas
Slaptas smuklės steigimas	Inventoriaus konfiskavimas ir smuklės likvidavimas	Inventoriaus konfiskavimas ir smuklės likvidavimas	Inventoriaus konfiskavimas ir smuklės likvidavimas bei bauda 20 kapų grašių ir 6 rubliai

STATUTAI NUSIKALTIMAI	BAUSMĖS PIRMAJAME LIETUVOS STATUTE	BAUSMĖS ANTRAJAME LIETUVOS STATUTE	BAUSMĖS TREČIAJAME LIETUVOS STATUTE
Valkatų slėpimas namuose	--	--	2 kapai grašių
Čigonų slėpimas namuose	--	--	20 kapų grašių
Naudojimasis suklastotais svorio ar ilgio matais	--	3 rublių bauda	3 rublių bauda
Svorio ar ilgio matų klastojimas	--	--	12 kapų grašių bauda
Kai paprastas žmogus įžeidžia bajorą	--	Kūno žalojimas nupjaunant liežuvį	Plakimas prie gėdos stulpo
Už išvadimą pavainikiu	Kalinamas kol viešai neatsiprašys	Kalinamas kol viešai neatsiprašys	80 kapų grašių bauda
Už bajorės išvadimą ištvirkėle	--	--	80 kapų grašių bauda
Tėvų nužudymas	Mirties bausmė nukertant galvą ir garbės praradimas	Kūno žalojimas replėmis ir mirties bausmė nuskandinant	Kūno žalojimas replėmis ir mirties bausmė nuskandinant
Tarnas nužudęs poną	--	Mirties bausmė ketvirčiuojant	Mirties bausmė ketvirčiuojant
Paprastas bajoro nužudymas	100 kapų grašių galvažudinė ir tiek pat Didžiajam kunigaikščiui	100 kapų grašių galvažudinė ir tiek pat Didžiajam kunigaikščiui	100 kapų grašių galvažudinė ir tiek pat Didžiajam kunigaikščiui
Jei bajoras klastingai nužudydavo bajorą	--	--	Mirties bausmė ketvirčiuojant arba pasodinant ant kuolo, dviguba galvažudinė ir garbės atėmimas
Jei paprastas žmogus klastingai nužudydavo bajorą	--	--	Mirties bausmė nukankinant
Savo vaiko tyčinis nužudymas	--	--	4 metai ir 6 savaitės kalėti, o po to viešai bažnyčioje ar cerkvėje atgailauti

STATUTAI NUSIKALTIMAI	BAUSMĖS PIRMAJAME LIETUVOS STATUTE	BAUSMĖS ANTRAJAME LIETUVOS STATUTE	BAUSMĖS TREČIAJAME LIETUVOS STATUTE
Bajorui nužudžius paprastą žmogų	--	60 kapų galvažudinė	60 kapų galvažudinė ir specialiais atvejais mirties bausmė
Merginos ar moters išprievartavimas	Mirties bausmė	Mirties bausmė	Mirties bausmė
Plėšimas	Mirties bausmė ir kompensacija už žalą asmeniui ir už padarytą materialinę žalą	Mirties bausmė ir kompensacija už žalą asmeniui ir už padarytą materialinę žalą	Mirties bausmė ir kompensacija už žalą asmeniui ir už padarytą materialinę žalą
Užpuolimas dėl kurio buvo žmonių aukų	Mirties bausmė ir baudos Didžiojo kunigaikščio bei nukentėjusiojo naudai (galvinė ar smurtinė)	Mirties bausmė ir baudos Didžiojo kunigaikščio bei nukentėjusiojo naudai (galvinė ar smurtinė)	Mirties bausmė ir baudos Didžiojo kunigaikščio bei nukentėjusiojo naudai (galvinė ar smurtinė)
Neteisėtas bajoro laisvės atėmimas įsisųjęs su kankinimais	--	--	12 rub. Bauda už smurtą, dviguba bauda D. Kunigaikščiui ir 3 mėn. kalinimo
Vagystė kai vagis pagaunamas nusikaltimo vietoje ir voginio vertė didesnė nei ½ rublio (I ir II LS) arba mažesnė nei 4 kapos grašių (III LS)	Mirties bausmė pakariant	Mirties bausmė pakariant	Mirties bausmė pakariant
Vagystė kai vagis pagaunamas nusikaltimo vietoje ir voginio vertė mažesnė nei ½ rublio (I ir II LS) arba mažesnė nei 4 kapos grašių (III LS)	Plakimas rimbu ir bauda (mirties bausmė jei negalėdavo išpirkti voginio iš teismo)	Plakimas rimbu ir bauda (mirties bausmė jei negalėdavo išpirkti voginio iš teismo)	Bauda (mirties bausmė jei negalėdavo išpirkti voginio iš teismo)
Pakartotinė vagystė nepriklausomai nuo voginio vertės	Mirties bausmė pakariant	Mirties bausmė pakariant	Mirties bausmė pakariant
Medžiojimas svetimoje girioje	Mirties bausmė	Mirties bausmė	Atlyginti už sumedžiotus žvėris ir 6 sav. kalinimo
Svetimų namų padegimas	--	--	Mirties bausmė sudeginant
Prostitucija	--	Mirties bausmė	Mirties bausmė

STATUTAI NUSIKALTIMAI	BAUSMĖS PIRMAJAME LIETUVOS STATUTE	BAUSMĖS ANTRAJAME LIETUVOS STATUTE	BAUSMĖS TREČIAJAME LIETUVOS STATUTE
Ištekėjusios moters nesantuokiniai lytiniai santykiai, jei užklupta <i>in flagranti</i>	--	Mirties bausmė abiem meilužiams	Mirties bausmė abiem meilužiams
Dvipatystė	--	--	Mirties bausmė
Savadavimas: a) Pirmą kartą b) Antrą kartą	-- --	-- --	Kūno sužalojimas (lūpų, nosies, ausies nupjovimas) Mirties bausmė
STATUTAI NUSIKALTIMAI	BAUSMĖS PIRMAJAME LIETUVOS STATUTE	BAUSMĖS ANTRAJAME LIETUVOS STATUTE	BAUSMĖS TREČIAJAME LIETUVOS STATUTE
Draudimo žydams ar totoriams turėti krikščionę vaikų žindyvę pažeidimas	--	20 kapų grašių bauda ir mirties bausmė	20 kapų grašių bauda ir mirties bausmė
Krikščionių šeimos vaikų perėjimas iš krikščionių tikėjimo į religinę sektą	--	Paveldėjimo teisės atėmimas	--
Krikščionio perėjimas į islamo ar judaizmo tikybą	--	Mirties bausmė sudeginant	Mirties bausmė sudeginant

Priedas Nr. 2.

Sankcijų rūšys pagal bausmes 1961 m. Lietuvos TSR baudžiamajame kodekse

Sankcijų rūšys pagal bausmes	Skaičius	Su papildoma bausme
Iš viso sankcijų:	489	110
7. Sankcijos, kuriose numatyta viena bausmė iš jų:	226	57
7.1. Laisvės atėmimas	221	57
7.2. Nutrėmimas	1	0
7.3. Pataisos darbai be laisvės atėmimo	1	0
7.4. Bauda	1	0
8. Sankcijos, kuriose numatytos dvi bausmės, iš jų:	145	36
8.1. Mirties bausmė, laisvės atėmimas	32	15
8.2. Laisvės atėmimas, nutrėmimas	6	4
8.3. Laisvės atėmimas, bauda	9	4
8.4. Laisvės atėmimas, pataisos darbai	60	9
8.5. Pataisos darbai, bauda	31	4
8.6. Pataisos darbai, viešas papeikimas	3	0
8.7. Pataisos darbai, atleidimas iš pareigų	2	0
8.8. Bauda, atleidimas iš pareigų	2	0
9. Sankcijos, kuriose numatytos trys bausmės, iš jų:	98	16
9.1. Laisvės atėmimas, pataisos darbai, bauda	81	15
9.2. Laisvės atėmimas, nutrėmimas, pataisos darbai	1	0
9.3. Laisvės atėmimas, nutrėmimas, bauda	1	1
9.4. Laisvės atėmimas, pataisos darbai, viešas papeikimas	3	0
9.5. Laisvės atėmimas, pataisos darbai, atleidimas iš pareigų	4	0
9.6. Pataisos darbai, bauda, viešas papeikimas	5	0
9.7. Pataisos darbai, atleidimas iš pareigų, bauda	3	0
10. Sankcijos, kuriose numatytos keturios bausmės, iš jų:	9	1
10.1. Laisvės atėmimas, pataisos darbai, atleidimas iš pareigų, bauda	8	1
10.2. Laisvės atėmimas, pataisos darbai, bauda, ištrėmimas	1	0
11. Sankcijos, kuriose numatytos penkios bausmės, iš jų:	1	0
11.1. Laisvės atėmimas, pataisos darbai, bauda, atėmimas teisės eiti tam tikras pareigas ar dirbti tam tikrą darbą, atleidimas iš pareigų	1	0

Bausmių rūšys ir dydžiai, numatyti 1961 m. Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso sankcijose iki 1990 m.

spalio 4 d.

Nr.	Bausmė	Dydis sankcijoje	Skaičius
1.	Laisvės atėmimas	Iki 6 mėnesių	5
2.		Iki 1 metų	49
1.		Iki 2 metų	60
2.		Iki 3 metų	61
3.		Iki 4 metų	7
4.		Iki 5 metų	44
5.		Iki 6 metų	4
6.		Iki 7 metų	5
7.		Iki 8 metų	5
8.		Iki 10 metų	10
9.		Iki 12 metų	1
10.		Nuo 6 mėnesių iki 3 metų	1
11.		Nuo 6 mėnesių iki 5 metų	1
12.		Nuo 6 mėnesių iki 7 metų	1
13.		Nuo 1 iki 2 metų	1
14.		Nuo 1 iki 3 metų	16
15.		Nuo 1 iki 5 metų	19
16.		Nuo 1 iki 10 metų	3
17.		Nuo 2 iki 5 metų	5
18.		Nuo 2 iki 7 metų	7
19.		Nuo 2 iki 8 metų	4
20.		Nuo 2 iki 10 metų	3
21.		Nuo 2 iki 15 metų	1
22.		Nuo 3 iki 5 metų	1
23.		Nuo 3 iki 7 metų	6

24.		Nuo 3 iki 8 metų	10
25.		Nuo 3 iki 10 metų	29
26.		Nuo 3 iki 12 metų	1
27.		Nuo 3 iki 15 metų	6
28.		Nuo 4 iki 10 metų	2
29.		Nuo 5 iki 7 metų	2
30.		Nuo 5 iki 8 metų	1
31.		Nuo 5 iki 10 metų	13
32.		Nuo 5 iki 12 metų	1
33.		Nuo 5 iki 15 metų	12
34.		Nuo 6 iki 15 metų	6
35.		Nuo 7 iki 10 metų	1
36.		Nuo 7 iki 15 metų	4
37.		Nuo 8 iki 15 metų	9
38.		Nuo 10 iki 15 metų	6
39.	Nutrėmimas/ištrėmimas	Iki 2 metų	1
40.		Iki 3 metų	3
41.		Iki 5 metų	3
42.		Nuo 2 iki 5 metų	2
43.	Pataisos darbai	Iki 3 mėnesių	1
44.		Iki 6 mėnesių	8
45.		Iki 1 metų	62
46.		Iki 2 metų	104
47.		Nuo 6 mėnesių iki 2 metų	2
48.		Nuo 1 iki 2 metų	20

49.	Bauda	Iki 100 rublių	32
50.		Iki 200 rublių	24
51.		Iki 300 rublių	49
52.		Iki 400 rublių	4
53.		Iki 500 rublių	7
54.		Iki 700 rublių	1
55.		Iki 1000 rublių	3
56.		Iki 10 000 rublių	3
57.		Iki 15 000 rublių	1
58.		Iki 25 000 rublių	1
59.		Nuo 100 iki 200 rublių	3
60.		Nuo 50 iki 300 rublių	1

61.		Nuo 100 iki 300 rublių	7
62.		Nuo 100 iki 500 rublių	3
63.		Nuo 200 iki 300 rublių	1
64.		Nuo 200 iki 500 rublių	1
65.		Nuo 200 iki 600 rublių	1
66.		Nuo 200 iki 1000 rublių	4
67.		Nuo 300 iki 500 rublių	1
68.		Nuo 300 iki 1000 rublių	2
69.		Nuo 500 iki 1000 rublių	1

Priedas Nr. 3.¹⁵⁷

Sankcijų rūšys pagal bausmes ir jų dinamika

(1995-12-01 – 2002-11-01)

Nr.	Sankcijų rūšys pagal bausmes	1995 12 01	1997 11 01	2002 11 01
		skaičius		
1.	Laisvės atėmimas	178	200	239
2.	Pataisos darbai	4	4	3
3.	Bauda	4	5	7
4.	Laisvės atėmimas ir pataisos darbai	35	33	33
5.	Laisvės atėmimas ir bauda	52	66	92
6.	Laisvės atėmimas, pataisos darbai, bauda	63	65	67
7.	Pataisos darbai ir bauda	23	23	23

¹⁵⁷ Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006, p. 155.

Priedas Nr. 4.

Laisvės atėmimo bausmės dydžiai numatyti LR Baudžiamojo kodekso sankcijose

(2014-05-05)

Laisvės atėmimo bausmės dydis	Skaičius
Iki 1 metų	18
Iki 2 metų	83
Iki 3 metų	59
Iki 4 metų	36
Iki 5 metų	50
Iki 6 metų	24
Iki 7 metų	18
Iki 8 metų	20
Iki 10 metų	6
Nuo 2 iki 6 metų	1
Nuo 2 iki 7 metų	1
Nuo 2 iki 8 metų	6
Nuo 2 iki 10 metų	5
Nuo 2 iki 12 metų	1
Nuo 3 iki 6 metų	1
Nuo 3 iki 8 metų	4

Nuo 3 iki 10 metų	13
Nuo 3 iki 12 metų	5
Nuo 3 iki 13 metų	1
Nuo 3 iki 15 metų	5
Nuo 4 iki 8 metų	5
Nuo 4 iki 10 metų	2
Nuo 4 iki 12 metų	1
Nuo 5 iki 10 metų	1
Nuo 5 iki 15 metų	9
Nuo 5 iki 20 metų	2
Nuo 6 iki 10 metų	3
Nuo 6 iki 20 metų	1
Nuo 7 iki 15 metų	2
Nuo 8 iki 10 metų	1
Nuo 8 iki 20 metų	2
Nuo 10 iki 15 metų	1
Nuo 10 iki 20 metų	11
Nuo 12 iki 20 metų	1